

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

STAMBENA ARHITEKTURA ZADRA 1950-IH I 1960-IH

Anđela Galić

Mentor: dr. sc. Jasna Galjer redoviti profesor

ZAGREB, 2017.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

STAMBENA ARHITEKTURA ZADRA 1950-IH I 1960-IH

Zadar's residential architecture of the 1950's and 1960's

Andela Galić

SAŽETAK

Zahvaljujući poziciji talijanske enklave na istočnoj obali Jadrana Zadar je teško bombardiran u Drugom Svjetskom ratu nakon čega je uništeno ili oštećeno čak 80% stambenog prostora, dok je ostatak dobrim dijelom bio devastiran. S obzirom da sve do 1947. godine nije službeno pripojen SFRJ, Zadar je godinama bio prepušten daljnjem propadanju. Prvi plan obnove grada izradili su 1946. godine arhitekti Milovan Kovačević, Božidar Rašica i Zdenko Strižić. Plan je ubrzo odbačen zbog radikalnih modernističkih ideja i brojnih predviđenih rušenja sačuvane prijeratne arhitekture uz očuvanje tek najznačajnijih kulturnih spomenika. Značajan poticaj obnovi imao je Miroslav Krleža koji je ukazao na nužnost što prije obnove Zadra te je potaknuo JAZU 1952. godine na organiziranje natječaja za obnovu povijesne jezgre. Žiri natječaja sačinjavali su neki od najznačajnijih hrvatskih arhitekata toga vremena koji su definirali specifičnu metodu obnove porušenog grada modernom arhitekturom uz očuvanje historijske matrice grada i gabarite porušenih građevina. Iako niti jedan natječajni rad nije zadovoljio zahtjeve žirija, arhitekt Bruno Milić dobio je zadatak izrade regulacijskog plana za obnovu povijesne jezgre Zadra, što je i učinio 1955. godine. Nakon nekoliko godina, Milićev plan je odbačen te je 1959. godine raspisan natječaj pozivnog tipa za regulaciju najužeg centra povijesne jezgre grada. Natječaj ponovno nije rezultirao pobjedničkim regulacijskim planom, nego su određeni gradski blokovi podijeljeni pojedinim arhitektima. Zahvaljujući ne postojanju

jedinstvenog plana za obnovu te parcijalnu izgradnju pojedinih gradskih predjela rezultat obnove Zadra nešto je lošiji nego li je to bilo zamišljeno. Unatoč tome, Zadar je dobio novo, moderno lice koje u sebi nosi memoriju na prijeratni izgled. Grad je obnovljen suvremenom arhitekturom bez povijesnih reminiscencija, raspored građevina i njihovi gabariti u skladu su s ambijentom i zadarskom tradicijom. Stvaranje arhitekture koja je moderna u svom izričaju, prikladna za potrebe suvremenog života ali i u duhu ambijenta bio je zadatak arhitekata koji su angažirani na obnovi. Zbog toga u Zadru nailazimo na niz zanimljivih interpolacija od kojih se kvalitetom ističu projekti: Ivana Vitića, Zvonimira Požgaja, Vlade Bartolića, Alfreda Albinija, Nevena Šegvića, Jurja Denzlera, Božidara Rašice, Brune Milića, Dragutina Boltara, Ninoslava Kučana, Aleksandra Dragomanovića, Igora Skopina, Slavka Šimatića, Mladena Kauzlarića i brojnih drugih. Unatoč hvalevrijednim projektima, povijesna jezgra Zadra sadrži i niz loših interpolacija koje ukazuju na nepoštivanje historijske matrice grada i njezinih gabarita.

Značajniji gospodarski i ekonomski uspjeh koji Zadar doživljava krajem 1950-ih godina doveo je do doseljavanja velikog broja stanovnika, rasta stambene krize i naglog besplanskog širenja grada. S obzirom da je gotovo sva pažnja bila usmjerena na obnovu povijesne jezgre grada, gradnja njegovog kopnenog dijela odvijala se bez *Generalnog urbanističkog plana* ili drugih stručnih studija što je trajno definiralo njegov izgled i onemogućilo izgradnju potrebnih infrastruktura i prometnica te bilo kakvih suvremenih urbanističkih aspekata. Seoski način života novonaseljenog stanovništva još uvijek se prakticirao i na neki način definirao izgled pojedinih gradskih predjela, dok je problem nelegalne izgradnje privatnih stambenih objekata onemogućavao sustavnu izgradnju gradskih predjela. Tijekom 1950-ih godina kopneni dio grada, uglavnom na rubnim dijelovima, dobio je nekoliko novih stambenih naselja koje karakterizira jednostavno nizanje dvokatnih stambenih zgrada s dvoslivnim krovovima i kamenom oplatom koje u svom oblikovanju podsjećaju na tradicionalnu mediteransku stambenu arhitekturu. Najznačajniji primjer ovakvog naselja je stambeno naselje Ive Bartolića na gradskom predjelu *Brodarica*. Od ostalog treba spomenuti 1953. godine regulaciju *Obale Kneza Branimira*, prema projektu Josipa Budaka te gradnju prvih većih stambenih zgrada bliže povijesnoj jezgri 1955. godine prema projektu Dragana Boltara te manje stambeno naselje Mladena Grakalića. Iako se tijekom 1950-ih godina ne gradi puno na kopnenom dijelu grada, riječ je o kvalitetnim primjerima arhitekture za razliku od 1960-ih godina kada dolazi do intenzivnije izgradnje, hiperprodukcije i pada kvalitete koja je produkt potrebe za što većim brojem jeftinijih stanova. Tijekom 1960-ih godina stambena izgradnja koncentrirala se na gradske predjele bliže povijesnoj jezgri grada, najintenzivnije na prostor *Voštarnice*, *Jazina*,

Relje i *Stanova* gdje su za izgradnju angažirana najvećim dijelom lokalna građevinska poduzeća. Uglavnom se radi o individualnoj gustoj izgradnji stambenih zgrada koje popunjavaju slobodne gradske prostore bez regulacijskog plana ili na temelju nedovoljno definiranih regulacijskih planova. Kvalitetom se izdvaja stambeno naselje *Stanovi*, *Relja II*, jedan dio rajona *Voštarnica II* i *Voštarnica III* – s obzirom da se radi o promišljenim urbanističkim cjelinama koje su sagrađene na temelju prethodno definiranih regulacijskih planova.

Ključne riječi: Zadar, Drugi svjetski rat, obnova, stambena arhitektura, 1950-te, 1960-te

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 81 stranica, 80 reprodukcija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, obnova, stambena arhitektura, 1950-te, 1960-te, Zadar

Mentor: Jasna Galjer, prof.dr.sc., Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti

Ocjenjivači: Dragan Damjanović, doc.dr.sc., Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti, Zlatko Jurić, prof.dr.sc., Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest umjetnosti

Datum prijave rada: _____

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

Ja, Anđela Galić, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Moderna i suvremena umjetnost na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Stambena arhitektura Zadra 1950-ih i 1960-ih rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora. U Zagrebu, 13.9.2017. godine.

Potpis

SADRŽAJ:

1. Uvod.....	6
2. Pregled dosadašnjih istraživanja na temu stambene arhitekture Zadra 1950-ih i 1960-ih godina.....	7
3. Povijesni, politički, gospodarski i kulturološki okvir poslijeratnog Zadra.....	11
4. Odnos starog i novog u kontekstu obnove Zadra nakon Drugog svjetskog rata	18
5. Nova stambena naselja u Zadru nakon Drugog svjetskog rata	30
6. Zaključak.....	62
7. Popis arhivskih izvora i literature.....	64
7.1. Knjige.....	64
7.2. Poglavlja u knjigama	64
7.3. Članci.....	65
7.4. Internetski izvori.....	70
7.5. Arhivski izvori.....	71
8. Popis slikovnih priloga.....	71
9. Summary.....	79

1. Uvod

Diplomski rad bavit će se stambenom arhitekturom Zadra 1950-ih i 1960-ih godina. Tema se nametnula kao logičan odabir s obzirom na to da je još uvijek nedovoljno istraжена te se nastavlja na dosadašnja istraživanja poslijeratne obnove Zadra. Kroz rad sam željela ukazati na problem neistraženosti zadarske stambene arhitekture ovog perioda, pogotovo kopnenog dijela grada, o čemu se do sada još nije pisalo. Čini se kako je razlog tome nezainteresiranost istraživača za šire zadarsko područje i njegovu arhitekturu te orijentiranost tek na povijesnu jezgru grada i slojevitost njezinog arhitektonskog nasljeđa. Naime, dok su na obnovi i izgradnji povijesne jezgre Zadra angažirani uglavnom najbolji hrvatski arhitekti toga vremena, dotle je izgradnja njegovo kopnenog dijela zanemarena i prepuštena lokalnim građevinskim poduzećima i arhitektima, što je dovelo do snažnih kvalitativnih razlika u slučaju izgradnje Poluotoka i izgradnje kopnenog Zadra. Prvi dio diplomskog rada dati će politički, kulturološki i sociološki osvrt na zadarsku situaciju nakon teškog razaranja grada u Drugom svjetskom ratu te načina na koji je ta situacija utjecala na novo nastalu arhitekturu. Drugi dio rada ograničit će se na povijesnu jezgru Zadra, njezino rušenje te ponovnu izgradnju modernom arhitekturom u zadanim okvirima poštivanja originalne matrice grada. Posljednji dio dati će uvid u nova poslijeratna stambena naselja van Poluotoka, širenje grada, snažnu stambenu krizu i stambenu arhitekturu kopnenog dijela Zadra. Pregledavanjem dosadašnje literature na temu obnove, lokalnih dnevnih novina, stručnih arhitektonskih časopisa i uvidom u podatke o građevinama u Državnom arhivu u Zadru pokušala sam konstruirati razvoj grada i njegove arhitektonske produkcije tijekom 1950-ih i 1960-ih godina, iako sama tema zbog svog opsega i neistraženosti zahtjeva detaljniji istraživački rad. Cilj istraživanja je ukazati na specifične načne urbanističkog i arhitektonskog oblikovanja stambene poslijeratne arhitekture, njezina valorizacija u kontekstu hrvatske arhitekture i urbanizma te definiranje zajedničkih karakteristika stambene poslijeratne arhitekture Zadra.

2. Pregled dosadašnjih istraživanja na temu stambene arhitekture Zadra 1950-ih i 1960-ih

Poslijeratna stambena arhitektura Zadra istraživačima pruža mnoge još uvijek neistražene teme. Mali broj autora koji se bavio zadarskom poslijeratnom arhitekturom koncentrirao se na obnovu i revitalizaciju povijesne jezgre grada, valorizaciju natječajnih projekata, izvedbu obnove Poluotoka te na kritičke osvrte nove arhitekture u starom ambijentu ili pak na detaljniju analizu pojedinih antologijskih primjera zadarske moderne stambene arhitekture. Već za vrijeme obnove, arhitekti koji su sudjelovali u izradi regulacijskih planova, pisali su o svojim razmišljanjima na temu obnove Zadra. Ti tekstovi izuzetno su korisni jer donose izravan uvid u tadašnju situaciju i razmišljanja struke o obnovi Zadra dok je ona još uvijek bila na svojim počecima. U tom kontekstu su nam dragocjeni tekstovi arhitekata: Milovana Kovačevića, Božidara Rašice, Zdenka Strižića, Josipa Seissela, Nevena Šegvića, Josipa Budaka, Dragana Boltara, Bruna Milića i Sene Sekulić-Gvozdanović.¹ O stavovima Bruna Milića saznajemo putem dva intervjua, jedan od njih provela je redakcija časopisa *Čovjek i prostor*, dok je drugi objavljen u najznačajnijim zadarskim dnevnim novinama, *Glas Zadra*.²

¹ Milovan Kovačević, »Obrisi novog Zadra«, u: *Slobodna Dalmacija* br.174, Split, 27. lipnja 1945., str. 3.; Božidar Rašica, »Povodom obnove Zadar« u: *Slobodna Dalmacija*, 13. srpnja 1945., str.3.; Božidar Rašica, »Boja plastična determinanta u arhitekturi«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 1-3 (1960.), str. 35-43.; Zdenko Strižić, »Regulaciona osnova Zadra«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 1-9 (1947.) str. 9-11.; Josip Seissel, »Regulacioni plan Zadra«, u: *Glas Zadra*, 9. veljače 1952., str. 2.; Josip Seissel, »Što traži Zadar (uz raspis natječaja za regulacioni plan)«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br.1 (1953.), str. 56.; Josip Seissel, »Problem rekonstrukcije Zadra«, u: *Bulletin JAZU* br.3-4 (1953.), str. 22.; Josip Seissel, »Urbanistički lik i problemi rekonstrukcije grada Zadra«, u: *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* br.1 (1954.), str. 17.-35.; Josip Seissel, »Predgovor«, u: *Urbanističke i arhitektonske rekonstrukcije Zadra*, katalog izložbe (Zagreb, Institut za likovne umjetnosti 1956.), (ur.) Andrija Mohorovičić, Zagreb: Institut za likovne umjetnosti JAZU, 1956.; Josip Seissel, »Urbanizam između zamisli i provedbe«, u: *Glas Zadra*, 28. studenog 1957., str. 5.; Neven Šegvić, »Zadarske arhitektonske varijacije«, u: *Vjesnik*, 18. studenog 1955., str. 9.; Neven Šegvić, »Primjena specifične arhitektonsko rekonstrukcije metode u Zadru«, u: *URBS: urbanizam, arhitektura, izgradnja, graditeljsko nasljeđe*, (1958.), str.73-90.; Neven Šegvić, »Interpolacija osnovni oblikovni element gradova«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 184-185 (1983.), str. 22-25.; Josip Budak, »Zašto samovolja u izgradnji nekih objekata u Zadru, odgovor ing. J. Budaka«, u: *Glas Zadra*, 26. rujna 1953., str. 1.; Josip Budak, »Problem izrade definitivne regulacione osnove Poluotoka«, u: *Glas Zadra*, 1. siječnja 1954., str. 3.; Josip Budak, »Stambena izgradnja u Zadru u riječi i slici«, u: *Glas Zadra*, 1. siječnja 1956., str. 6.; Josip Budak, *Josip Budak: Retrospektiva*, katalog izložbe (1. 7. 1980. -15. 7. 1980.), Zadar: Narodni muzej, 1980.; Dragan Boltar, »Zadar – urbanističko-arhitektonski natječaj, Zadar- izgradnja centra«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 3-4 (1961.), str. 40-48.; Bruno Milić, »Plan regulacije povijesne jezgre Zadra iz 1955«, u: *Čovjek i prostor* br.237 (1972.), str. 10-12.; Sena Sekulić-Gvozdanović, »New architecture in the core of historical Zadar«, u: *Conservation, rehabilitation, recycling: zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa*, (Quebec, 28.-31. svibnja 1980.), Quebec, 1981., str. 187-190.

²N.N., »Pred usvajanjem regulacione osnove Poluotoka: Razgovor s ing. arh. Brunom Milićem«, u: *Glas Zadra*, 12. studeni 1955., str. 4.; N.N., »Interview s Brunom Milićem; Arhitekt mora biti agresivan«, u: *Čovjek i prostor* br. 5/8 (1997.), str. 16.-19.

Pitanje interpoliranja nove arhitekture u stare ambijente uvijek je podložno brojnim kritikama, pa je tako bilo i u Zadru. Zahvaljujući tekstovima povjesničara umjetnosti Ive Petriciolija, Grga Gamulina, Ive Maroevića, Miljenka Domijana i konzervatorice Ksenije Radulić³ – doznajemo o odnosu nove arhitekture prema starom ambijentu. Često veoma snažno kritiziraju novu arhitekturu unutar povijesne jezgre grada, ali i prepoznaju hvale vrijedne projekte i građevine te ih ističu kao uzore onim lošijim primjerima. O zadarskim prilikama, životu u porušenom gradu i planovima obnove pisali su i konzervatori, od kojih svakako treba spomenuti Matu Suića, Grgu Oštrića i Mihovila Abramića koji su u tome imali najznačajniju ulogu.⁴ O svim geografskim, demografskim, privrednim i društvenim aspektima Zadra nakon Drugog svjetskog rata pisao je Damir Magaš 2009. godine u članku *Prostorni razvoj Zadra od 1945.-1991.*⁵

Detaljniji pogled u zadarsku problematiku donosi Dražen Arbutina 2002. godine izložbom i publikacijom *Zadarski urbanistički i arhitektonski opus Brune Milića* i 2012. godine kada također, povodom izložbe i objave publikacije uz nju, piše *Zadar's Unfinished*

³ Ivo Petricioli, »Arheološki radovi u Zadru 1950. i 1951.godine«, u: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* br. 53 (1952.), str. 263-266.; Ivo Petricioli, »Čemu čuvati stare zidove«, u: *Glas Zadra*, 30. siječnja 1954., str. 3.; Ivo Petricioli, »Dva tisućljeća zadarskog urbanizma«, u: *URBS: urbanizam, arhitektura, izgradnja, graditeljsko nasljeđe* br. 9 (1958.), str. 65-71.; Ivo Petricioli, »Marginalije uz obnovu Zadra«, u: *URBS: urbanizam, arhitektura, izgradnja, graditeljsko nasljeđe* br.2 (1958.), str. 91-97.; Ivo Petricioli, »Sačuvati stara obilježja«, u: *Narodni list*, 15. prosinac 1962., str. 8.; Ivo Petricioli, »Neki konzervatorsko-urbanistički nesporazumi u Zadru«, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture* br.14 (1975.), 182-184.; Grgo Gamulin, »Arhitektura naše suvremenosti«, u: Grga Gamulin, *Arhitektura u regiji*, Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1967., str. 33-54.; Grgo Gamulin, »U betonu i kamenu«, u: Grga Gamulin, *Arhitektura u regiji*, Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1967., 45-54.; Ivo Maroević, *Novo u starome (nova arhitektura u starim ambijentima na tlu Hrvatske)*, katalog izložbe (Zagreb, Stara gradska vjećnica, 8.5.1976.-8.6.1976., 11. Zagrebačkom salonu, kritička retrospektiva), Zagreb: Skupština grada, 1976.; Ivo Maroević, »O nekim novim pogledima na interpolacije«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 184-185 (1983.), str. 26-31.; Ivo Maroević, »Povijesni grad kao dokument«, u: *Radovi instituta za povijest umjetnosti* br. 12-13 (1989.), str. 191-196.; Miljenko Domijan, »Baština kao zalog za budućnost baštinka«, u: *Čovjek i prostor* br. 5 (1989.), str. 6-10., Ksenija Radulić, »Mi i naš grada (neke opaske na život u gradu)«, u: *Zadarska revija* br.1 (1962.), str. 61-70.; Ksenija Radulić, »Urbano nasljeđe i moderna izgradnja u Zadru«, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture* br.14 (1963.), str. 184-186.; Ksenija Radulić, »Pristup urbanističkoj regulaciji Foruma u Zadru (Referat Ksenije Radulić održan na Međunarodnom simpoziju u Splitu)«, u: *Čovjek i prostor* br.251 (1971.), str. 23-24.

⁴ Mate Suić, »Obnova Zadra i njegovi spomenici«, u: *Slobodna Dalmacija*, 13. travnja 1947., str. 5.; Mate Suić, »Izveštaj o arheološkim iskapanjima u Zadru«, u: *Ljetopis JAZU* br.55 (1949.), str. 199-221, Grga Oštrić, »Urbanistički značaj iskapanja Foruma«, u: *Ljetopis JAZU* br. 55 (1949.), str. 222-223.; Grga Oštrić, »Odnos građana prema spomenicima«, u: *Glas Zadra*, 8.svibnja 1953., str. 39-40.; Mihovil Abramić, »Kulturni prilog: Zadar, pregled njegovih građevinskih spomenika«, u: *Slobodna Dalmacija*, 1. siječnja 1946., str. 6.

⁵ Damir Magaš, »Prostorni razvoj Zadra 1945.-1991.«, u: *Zadar i okolica od Drugog svjetskog rata do Domovinskog rata: zbornik radova znanstvenog skupa* (Zadar, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru, Odjel za geografiju Sveučilišta u Zadru, 21. studenog 2007.), (ur.) Tado Oršolić, Zadar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti, Sveučilište u Zadru, 2009., str. 1-55

Modernisation.⁶ Pedeset godina nakon objavljivanja natječaja za obnovu užeg centra grada Ines Merčep donosi detaljan uvid u njegove aspekte, dok Ivana Lazanja također pridonose dubljem proučavanju teme izlaganjem zadarskog problema na međunarodnom simpoziju *Living with history: Rebuilding Europe after the First and Second Worlds Wars and the role of heritage Preservation* koji se održao 2004. godine u Leuvenu u Belgiji.⁷ Najiscrpnije istraživanje obnove i izgradnje povijesne jezgre Zadra nakon razaranja u Drugom svjetskom ratu provela je Antonija Mlikota u doktorskoj disertaciji, *Obnova i izgradnja povijesne jezgre Zadra nakon razaranja u Drugom Svjetskom ratu*, 2013. godine.⁸ Disertacijom je sakupila sve do tada poznate informacije te je istraživanjem brojnih arhiva i izvora iznijela čitav niz novih saznanja pomoću kojih je veoma detaljno i precizno rekonstruirala proces obnove Zadarskog poluotoka. Ista autorica 2014. godina objavila je članak *Djelovanje Zvonimira Požgaja u Zadru od 1946. do 1949. godine*,⁹ dok je godinu kasnije dala uvid u Natječaj za regulatornu osnovu Zadra člankom *Četrnaest arhitektonskih i urbanističkih vizija povijesne jezgre Zadra nastalih 1953. godine*.¹⁰ S obzirom na to da je tema obnove Zadra tek recentno detaljnije istražena, 2017. godine u *Hrvatskom muzeju arhitekture* u Zagrebu te u *Kneževoj palači* u Zadru, postavljena je izložba *Zadar – poslijeratna urbanističko-arhitektonska obnova od 1944.-1958*,¹¹ a povodom izložbe je objavljena i monografija na temu poslijeratne obnove Zadra.¹²

Dok je nakon razaranja u Drugom svjetskom ratu obnovi povijesne jezgre dana sva potrebna pažnja stručnjaka, izgradnja njegovog kopnenog dijela odvijala se neplanski i gotovo bez nadzora. Utoliko je i danas kopneni dio Zadra ostao bez interesa istraživača ili bilo kakvih

⁶ Dražen Arbutina, *Zadarski urbanistički i arhitektonski opus Brune Milića*, katalog izložbe (3.7.2002.-27.7.2002.), Zadar: Narodni muzej, 2002.; Dražen Arbutina, *Zadar's unfinished modernisations*, u: *Unfinished modernisations, between utopia and pragmatism*, katalog izložbe (10.3.2012.-22.4.2012. Maribor, 19.5.2012.-1.7.2012. Beograd, 3.9.2012.-30.9.2012. Zadar), (ur.) Maroje Mrduljaš, Vladimir Kulić, Zagreb: UHA/CCA, 2012., str. 445-455

⁷ Ines Merčep, »Natječaj za regulacijsku osnovu Zadra, pedeset godina poslije«, u: *Prostor* br.1(29) (2005.), str. 67-77.; Ivana Lazanja, »The reconstruction of the Croatian Coastal City of Zadar«, u: *Living with History 1914-1964: zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa* (Leuven, 2004., *Living with history: Rebuilding Europe after the First and Second Worlds Wars and the role of heritage Preservation*), (ur.) Nicholas Bullock, Luc Verpoest, Leuven: Leuven University Press, 2011.

⁸ Antonija Mlikota, *Obnova i izgradnja povijesne jezgre Zadra nakon razaranja u Drugom svjetskom ratu*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.

⁹ Antonija Mlikota, »Djelovanje Zvonimir Požgaja u Zadru od 1946.-1949. godine«, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 56 (2014.), str. 411-447

¹⁰ Antonija Mlikota, »Četrnaest arhitektonskih i urbanističkih vizija povijesne jezgre Zadra nastalih 1953. godine«, u: *Ars Adriatica* br.5 (2015.), str.163-192

¹¹ *Pogledaj.to, Poslijeratna urbanističko-arhitektonska obnova Zadra* <http://pogledaj.to/arhitektura/poslijeratna-urbanisticko-arhitektonska-obnova-zadra/> (pregledano 28.4.2017)

¹² Dubravka Kisić, Antonija Mlikota, *Zadar – poslijeratna urbanističko-arhitektonska obnova 1944.1958*, (28.3.2017-21.4.2017., Zagreb, Hrvatski muzej arhitekture, 27.4.2017.-6.6.2017., Zadar, Kneževa palača), (ur.) Ante Gverić, Dubravka Kisić, Antonija Mlikota, Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2017.

detaljnijih studija o njegovom urbanističkom i arhitektonskom razvoju. Mnoge informacije o gradnji kopnenog dijela grada pronašla sam u najčitanijim zadarskim dnevnim novinama toga vremena: *Glas Zadra* koje od 1959. godine izlaze pod nazivom *Narodni list*, a koje su građane izvještavale o svim značajnijim građevinsko arhitektonskim radovima u gradu te donosile tekstove arhitekata, konzervatora i povjesničara umjetnosti o zadarskoj problematici. U tom kontekstu je svakako koristan tekst zadarskog arhitekta Slavka Šimatića, koji u *Narodnom listu* objavljuje članak u kojem navodi što se sve i gdje gradilo u Zadru od završetka rata do 1964. godine.¹³ Marija Stagličić se u tekstu *Prijeratni sukobi vojne i civilne izgradnje u Zadru* tek usputno dotiče pitanja izgradnje kopnenog dijela grada, ukratko navodeći negativne karakteristike poslijeratnog besplanskog širenja grada.¹⁴ Ivan Oštrić se tekstom *Stambena arhitektura u Zadru- zone iskoraka (1924.-41., 1945.-90)*, dotiče teme izgradnje kopnenog dijela grada u poslijeratnom periodu te se kritički osvrće na stambenu arhitekturu kopnenog dijela grada tijekom 1950-ih i 1960-ih godina označavajući je tek kao nepromišljenu i bezvrijednu,¹⁵ koncentrirajući se više na nova zadarska stambena naselja koja nastaju na krilima postmodernih razmišljanja tijekom kasnih 1970-ih i 1980-ih godina.¹⁶ Časopis *Arhitektura*, donosi osnovne informacije o nekoliko stambenih zgrada¹⁷ kopnenog dijela Zadra te o zadarskom naselju Ive Bartolića.¹⁸ Kroz tekst Nevena Šegvića *Zadarske arhitektonske varijacije* objavljen u *Vjesniku*, uz ostalo, saznajemo više o nekim zgradama kopnenog dijela grada, posebno naglašavajući one Dragana Boltara na Branimirovoj obali.¹⁹ Od ostalih izvora treba spomenuti katalog retrospektivne izložbe Josipa Budaka, koji navodi čitav zadarski opus ovog arhitekta,²⁰ te tekst Sene Sekulić- Gvozdanović *In memoriam, Josip Budak 1909.-1992.* objavljen u časopisu *Čovjek i prostor*.²¹ O razmišljanjima ovog arhitekta možemo doznati i putem intervjua koji je redakcija *Narodnog lista* provela s Josipom Budakom.²²

¹³ Slavko Šimatić, »Obnova i urbanistička izgradnja Zadra«, u: *Narodni list*, 31. listopada 1964., str. 4.

¹⁴ Marija Stagličić, »Prijeratni sukobi vojne i civilne izgradnje u Zadru«, u: *Radovi instituta za povijest umjetnosti* br.17/1 (1993.), str. 21-29

¹⁵ Ivan Oštrić, »Stambena arhitektura u Zadru- zone iskoraka (1924.-41., 1945.-90.)«, u: *Arhitektura- časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost* br.1-3 (1991.), str.19-24.

¹⁶ Ivan Oštrić, »Bili Brig: prilog za biografiju jednog stambenog naselja«, u: *Čovjek i prostor* br.6 (1990.), str. 6-8.

¹⁷ N.N., »Stambena zgrada u Zadru«, u: *Arhitektura: časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost* br. 1-6 (1957.), str. 30-31

¹⁸ N.N., »Stambeno naselje u Zadru«, u: *Arhitektura: časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost* br. 1-6 (1956.), str. 28-29

¹⁹ Neven Šegvić, »Zadarske arhitektonske varijacije«, 1955., 9.

²⁰ Josip Budak, *Retrospektiva*, katalog izložbe, 1980.

²¹ Sena Sekulić Gvozdanović, *In memoriam: Josip Budak 1909-1992*, u: *Čovjek i prostor* br. 3/6 (1992.), str. 30.

²² N.N., »U tvornici projekata«, u: *Narodni list*, 29.4.1959., str.4

3. Povijesni, politički, gospodarski i kulturološki okvir poslijeratnog Zadra

Zadar je grad duge povijesti i brojnih političkih previranja. Zahvaljujući svojoj strateškoj poziciji tijekom stoljeća često je bio meta i poprište ideoloških borbi. Sva ratna previranja ostavila su jasnog traga na izgled i oblikovanje grada, stoga povijesna jezgra Zadra obiluje brojnim arhitektonskim slojevima koji se izmjenjuju još od rimskog razdoblja. Kulturni spomenici i slikovite mediteranske vizure mnogo puta tijekom povijesti su stradavale u ratnim sukobima, međutim, razaranja u Drugom svjetskom ratu bila su tolika da se Zadar često uspoređuje s Dresdenom, ili pak sa simboličkom pticom Feniks, koja iz pepela započinje novi život. Ideološki se oslobođenje Zadra smatralo njegovim ponovnim rođenjem. Zbog snažne simbolike nadmoći socijalističkog nad fašističkim režimom, njegova obnova postaje važno političko pitanje oko kojeg su angažirani najbolji hrvatski urbanisti i arhitekti. Obnova i revitalizacija povijesne jezgre Zadra jedinstven je primjer u hrvatskom i europskom kontekstu s obzirom na specifičnu metodu obnove, stoga je važno ukazati na sve aspekte koji su do toga doveli. Ovaj dio rada baviti će se povijesnim, političkim, gospodarskim, demografskim i kulturološkim slijed događaja koji su u Zadru rezultirali specifičnom metodom obnove

porušenog grada ali i problemom prevelike orijentiranosti na povijesnu jezgru grada i zanemarivanje njegovih ostalih dijelova.

Razmišljajući o arhitekturi Zadra druge polovice 20. stoljeća, Drugi svjetski rat i snažno bombardiranje grada predstavljaju ključnu polazišnu točku koja je trajno definirala njegov izgled i razvoj. (sl.1) Rat je Zadru donio mnoge promjene i zauvijek izmijenio njegovo lice. Do završetka rata Zadar je bio u sastavu Kraljevine Italije te je funkcionirao kao talijanska enklava i vojna zona na Istočnoj obali Jadrana.²³ Naglo izoliran od svog zaleđa ali i fizički udaljen od

Slika 1. Posljedice bombardiranja Zadra, 22. veljače 1944. godine

²³ Zadar je pripojen Kraljevini Italiji 1920. godine potpisivanjem Rapalskog ugovora. Rapalsku ugovor potpisan je između Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije te su njime definirane granice spomenutih Kraljevina. Ugovorom je Kraljevini Italiji pripao Trst, Gorica, Gradiška i dio Kranjske, Istra (osim općine Kastav), Zadar, Cres, Lošinj, Lastovo i Palagruža, te je stvorena Slobodna država Rijeka, vidjeti: Damir Magaš, »Prostorni razvoj Zadra.«, 2007., str.14

Slika 2 Zračna snimka Zadra nakon bombardiranja, 24. veljače 1944. godine

matične Kraljevine Italije, period talijanske okupacije za Zadar je značio izolaciju i stagniranje.²⁴ Rubni dijelovi grada pretvoreni su u vojne zone, a život stanovnika se odvijao u strogim okvirima fašističkog režima. Ključni preobrat predstavlja Savezničko zračno bombardiranje

koje je trajalo je od studenog 1943. do listopada 1944. godine nakon čega je uništeno i oštećeno čak 80% gradskog prostora.²⁵ (sl.2, sl.3) O razlozima tako strahovitog bombardiranja Zadra i danas se još razvijaju brojne teorije s obzirom da je rušenje ovakvih razmjera bilo teško opravdati tek strateškom pozicijom grada. Iako su Narodnooslobodilačke jedinice ušle u grad u listopadu 1944. godine, Zadar je pripojen SFRJ, tek 1947. godine.²⁶

Slika 3 Pogled sa zvonika sv. Stošije, 1945. godine

²⁴ Marija Stagličić, »Prijeratni sukobi vojne«, 1993., str. 25

²⁵ N.N., »Postignuti Značajni rezultati u obnovi i izgradnji Zadra«, u: *Zadarski list*, 31.10.1953., str.1

²⁶ Antonija Mlikota, »Četrnaest arhitektonskih«, 2015., 163.

Prostorni razvoj Zadra nakon Drugog svjetskog rata možemo podijeliti u nekoliko etapa. Prva etapa odnosi se na vremenski period nakon ratnih razaranja od 1944.-1953. godine.²⁷ To je vrijeme raščišćavanja ruševina, izgradnje najnužnijih infrastruktura, stabiliziranja svakodnevnog života, izgradnje sitnih proizvodnih pogona i improviziranih, najčešće loših prometnih rješenja. Zadar je 1945. godine imao oko 6000 stanovnika, do 1948. godine broj je porastao na 13.954 stanovnika te 1953. na 16.146, dok je 1945. godine broj useljivih stanova bio 2414.²⁸ Druga etapa započinje 1953. godine i traje do 1961. godine kada je zabilježen nešto uspješniji razvoj Zadra.²⁹ U tome periodu osniva se *Galerija umjetnina*, zadarski ogranak *Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, ogranak *Matice Hrvatske*, *Muzeja grada Zadra*, *Instituta historijskih nauka* te *Filozofskog fakultet*, što je pogodovalo njegovom kulturnom i umjetničkom razvoju.³⁰ Uz to dolazi do jačanja proizvodnih i prometnih tvrtki, a od posebne važnosti je početak rada *Tankerske plovidbe* i izgradnja jadranske cestovne magistrale 1961. godine, što je pogodovalo razvoju turističkih i prometnih djelatnosti.³¹ Dolazi do snažnijeg doseljavanja stanovništva i intenzivnije stanogradnje, stoga Zadar 1961. broji 25.243 stanovnika i 4769 stanova.³² Treća poslijeratna etapa razvoja grada od 1961.-1971. godine obilježena je izgradnjom željeznice prema Kninu 1967. godine, otvaranjem međunarodne zračne luke u Zemunik 1969. godine te razvojem industrijsko-lučkog kompleksa u Gaženicama.³³ Značajnim ulaganjima u turizam, gospodarstvo, stanogradnju, prosvjetu i kulturu te ubrzanom individualnom stambenom izgradnjom. Broj stanova povećan je s 4.769 (1961.) na 11.058 (1971.).³⁴ Sljedeće razdoblje od 1971.- 1981. godine obilježeno je brzim razvojem industrijskih pogona i lučkih postrojenja.³⁵ Iako je usvojen prvi *Generalni urbanistički plan Zadra*, mogućnost njegovog cjelovitog ostvarivanja nije pratila stvarne potrebe i brzinu razvoja Zadra, stoga je stambena izgradnja i dalje individualna i spontana. U

²⁷ Damir Magaš, »Prostorni razvoj Zadra.«, 2007., str. 3

²⁸ Isto, str. 3

²⁹ Zahvaljujući uspješnom radu *Tvornice duhana*, brodogradilišta *Jadran*, tvornice *Farmakokemija*, tvornice likera *Vlahov*, tvornice ribarskih mreža *Boris Kidrič*, tvornice tjestenina *Jadranka*, tvornice ribljih prerađevina *Mardešić*, tvornice likerske industrije *Maraska*, tvornice bombona i čokolada *Dalmatinka*, pogon metaloprerađivačke industrije *Vlado Bagat*, broskog poduzeća *Zadar* i drugih započinje gospodarski uspon Zadra, vidi u: Isto, str. 18

³⁰ Ante Kitarović, »Kako unaprijediti i ojačati kulturni život u našem gradu«, u: *Glas Zadra*, 2. kolovoza 1952., str. 3

³¹ Damir Magaš, »Prostorni razvoj Zadra.«, 2007., str. 4

³² Isto, str. 4

³³ Isto, str. 5

³⁴ Isto, str. 5

³⁵ Isto, str. 5

Zadru je 1981. živjelo 60.371 stanovnika, u njegovoj aglomeraciji 69.688, a u gradskoj regiji oko 85.000 stanovnika, broj stanova porastao je na 17.398.³⁶

Demografski gledano, Zadar je u kratkom vremenskom periodu čak dva puta bio raseljavan, što je ostavilo traga na građansku svijest. Tijekom talijanske okupacije dolazi do iseljavanja velikog broja Hrvata, talijaniziranja preostalih Hrvata i doseljavanja Talijana.³⁷ Drugi migracijski val pogodio je Zadar padom fašističke Italije te nakon snažnog bombardiranja grada kada je najveći broj Talijana napustio grad nakon čega započinje snažno naseljavanje grada stanovništvom iz ruralnih krajeva zadarske okolice i otoka, stoga Zadra postaje jedan od najbrže rastućih gradova u Hrvatskoj. 1945. godine Zadar je imao oko 6000 stanovnika, 1948. godine popisano je 13.954 stanovnika, 1953. godine 16.146 stanovnika, a 1961. godine 25.243.³⁸ Ove drastične ideološke i demografske promjene snažno su se odrazile na identitet grada, stoga je Zadra pedesete godine dočekao kao porušeni grad bez lokalnog stanovništva koje bi imalo razvijenu empatiju prema gradu.³⁹ Posljedice takve situacije osjećati će se još dugo vremena te će se često kao glavni problem Zadra navoditi, nedostatak izvornih žitelja te sukladno tome nedostatak građanskog identiteta i nerazvijena empatije prema gradu. Nagli porast broja stanovništva prouzročio je snažnu stambenu krizu. Nakon bombardiranja velik broj stanova na Poluotoku (i nešto manje u drugim dijelovima grada) bio je fizički uništen, od 6 500 stanova prije rata, 1945. godine zabilježeno ih je tek 2414. Do 1953. godine broj stanova je porastao na 3 300, a do 1961. godine na 4769, da bi se do 1971. godine popeo na 11 058 stanova.⁴⁰

Najveći dio novodošlog stanovništva doselio je iz naselja seoskog tipa što će se odraziti na kulturi života, izgledu grada i mnogim aspektima načina života.⁴¹ Seoski način života prenio se u grad i neposredno utjecao na fizionomiju pojedinih gradskih predjela. Nerazmjernost između želja urbanista i arhitekata da se sagradi novi grad prilagođen suvremenom životu i novodoseljenog stanovništva ne naviknutog na gradski standard, doveo je do potreba za promocijom i preodgojem stanovništva za život u gradu. U takvim okolnostima bilo je nužno putem didaktičkih tekstova u dnevnim novinama, izložbama na temu obnove grada i putem

³⁶ Isto, str. 5

³⁷ Dražen Arbutina, »Moderna arhitektura u Zadru, Uvod u njeno razumijevanje«, u: *Prostor*, 2(22), 9(2001), str.163-176, 164.

³⁸ Damir Magaš, »Prostorni razvoj Zadra.«, 2007., str. 6

³⁹ To potvrđuju podaci iz 1961. godine kada je od ukupnog broja stanovnika tek 31,5 % bilo i rođeno u Zadru, a čak 68,5 % bilo je doseljeno iz okolice, te iz ostalih dijelova Hrvatske i tadašnje Jugoslavije. Starije autohtono pučanstvo, prema nekim ocjenama, činilo je tada tek oko 15 % stanovništva grada, vidjeti: Isto, str. 13

⁴⁰ Isto, str. 10

⁴¹ Isto, str. 13

najznačajnije izložbe vezane za kulturu stanovanja, *Stambena zajednica*, novonaseljenim stanovnicima ukazati na humaniji način život u gradu.⁴² Institucionalizirani oblici promocije kvalitetnijeg stanovanja u Zadru se javljaju intenzivnije od sredine pedesetih i tijekom šezdesetih godina, osnivanjem *Tehničkog ureda*, *Stambenog ureda*, *Ureda za regulaciju grada*, donošenjem *Uredbe o upravljanju stambenim zgradama*, osnivanjem *Kućnih Savjeta* i *Savjeta kućnih zajednica*, *Savjeta za urbanizam i građevinarstvo*, *Saveza ženskih društava grada Zadra*, osnivanjem *Centra za unaprjeđenje domaćinstva* i brojnih drugih koji su radili na podizanju kvalitete života obitelji.⁴³

Unatoč jačanju svih aspekata ekonomije i gospodarstva, po pitanju urbanizma i arhitekture najveći problem Zadra predstavljalo je ne postojanje *Generalnog urbanističkog plana*. S obzirom da je riječ o gradu koji je nakon Drugog svjetskog rata imao sačuvano tek 20% stambenog prostora, a do 1965. godine broj njegovih stanovnika se povećao čak za šest puta – izrada *Generalnog urbanističkog plana* bila je goruće pitanje.⁴⁴ Zakonskom uredbom 1961. godine odlučeno je kako svaki grad SFRJ u idućih pet godina treba izraditi urbanistički plan, no nažalost to u Zadru nije učinjeno.⁴⁵ Kao zamjena urbanističkog plana Zadra 1965. godine izrađena je *Odluka* koja zamjenjuje urbanistički plan.⁴⁶ Izrada odluke povjerena je službenici *Odjela za urbanizam* Općinske skupštine u Zadru. S obzirom da je *Odluka* izrađena bez konzultiranja *Zavoda za zaštitu spomenika* ili drugih stručnih ustanova te bez da su građani bili upućeni u sadržaja ove odluke došlo je do negodovanja stanovnika i struke, međutim *Odluka* je u konačnici usvojena 27. siječnja 1966. godine.⁴⁷ Zbog jačanja turističke privrede Dalmacije, došlo je do potrebe reguliranja čitavog primorskog pojasa, a ovaj zadatak izvršno vijeće Sabora SR Hrvatske povjerilo je *Urbanističkom institutu u Zagrebu*.⁴⁸ Predstavници *Urbanističkog instituta* stoga su posjetili Zadar te obišli teren, skupili potrebne podatke i valorizirali pojedine predijele. Odlučeno je kako sve općine do konca 1967. godine trebaju donijeti odluku koja bi zamjenjivala *Regionalni prostorni plan razvoja priobalnog područja*.⁴⁹

⁴² N.N., »Program posjeta Savezne izložbe „Stambena zajednica“ i održavanja predavanja s filmskim prikazima u okviru ove izložbe«, u: *Narodni list*, 20. veljače 1960., str. 7

⁴³ O kulturi stanovanja u Zadru, vidi u: Anđela Galić i Jasna Galjer, »Kultura stanovanja 1950-tih u Zadru u kontekstu afirmacije modernizma«, u: *Ars Adriatica* br.(2017.), str.

⁴⁴ Zdravko Artić, »Što sve prati izradu urbanističkog plana Zadra«, u: *Narodni list*, 27. studenog 1965., str. 4.

⁴⁵ Isto, str.4

⁴⁶ Zdravko Artić, »Zadru je potrebno studiozno urbanističko rješenje«, u: *Narodni list*, 18. prosinca 1965, str. 2.

⁴⁷ N.N., »Usvojena odluka koja zamjenjuje urbanistički plan Zadra«, u: *Narodni list*, 5. veljače 1966., str. 1.

⁴⁸ I.M., »Zavod za urbanizam u Zadru?«, u: *Narodni list*, Zadar, 15. listopada 1966., str. 2.

⁴⁹ Isto, str.2

Općina Zadar ovaj je zadatak povjerila *Urbanističkom institutu SR Hrvatske* koji će prilikom izrade odluke usko surađivati s *Odsjekom za urbanizam* Skupštine općine Zadar.

1968. godine *Urbanistički institut SR Hrvatske* započeo je izradu prednacrt urbanističkog plana Zadra.⁵⁰ Autori plana su inženjeri Vlado Ivanović, Zdravko Tadejević, Vojislav Dević, Šime Ricov, magistar Ante Stipančić, ekonomistica Ana Kuduz i doktor Juraj Pađen i suradnici Instituta u Zagrebu.⁵¹ Ovaj prednacrt predviđa kako će Zadar u skoroj budućnosti imati 80 tisuća stanovnika. Veliki problem predstavljalo je individualno stanovanje na koje u Zadru otpada čak 79% gradskog prostora, a samo 21% za kolektivno. Stoga se ovim planom želi potaknuti višekratna kolektivna izgradnja kako bi se što intenzivnije iskorištavalo gradsko zemljište, zbog oblikovnih i materijalnih razloga. Planom je grad podijeljen u četiri osnovne zone – priobalno područje od *Punte Bajlo* do *Dikla* rezervirano je za izgradnju turističkih objekata i rekreaciju, gradski predio oko nove luke *Gaženica* namijenjeno je isključivo za industrijsku izgradnju i lučka postrojenja.⁵² Stara gradska jezgra Poluotoka zajedno s gradskim predjelom oko *Relje* i *Voštarnice* predviđena je za kulturne, poslovne, trgovačke, turističke i ostale javne funkcije grada. Planom se također željelo stambenu izgradnju bazirati na izgradnji više etažnih zgrada u okviru zaokruženih urbanih cjelina. Iako je izrada plana dovršena 1969. godine,⁵³ on je u konačnici prihvaćen tek 1973. godine kada započinje nova etapa prostornog širenja Zadra.⁵⁴

Ratna pustošenja, raseljavanje i slaba ekonomska moć sredinom četrdesetih godina pretvorile su Zadar u grad ruševina i grad koji iznova treba biti oživljen. Zbog toga nam se 1950-te i 1960-te godine nameću kao ključne u proučavanju ponovnog stabiliziranja života u gradu. Izgubljeni kontinuitet jasno se odrazio na svim aspektima života, pa je Zadar, nakon ratnih razaranja postao jedan od najnerazvijenijih sredina NR Hrvatske. Međutim, početkom pedesetih godina dolazi do stabilizacije situacije i ponovnog razvoja grada. Zapčinje obnova zamrlih aspekata gospodarstva, privrede, turizma, kulture i društvenog života grada. Do 1954. godine svi gospodarski pogoni su obnovljeni i započeli su s radom što dovodi do jačanja ekonomske moći i sukladno tome povećanja svih kapaciteta, doseljavanja velikog broja

⁵⁰ J.Š., »Više reda u izgradnji«, u: *Narodni list*, Zadar, 20. srpnja 1968., str. 3.

⁵¹ Isto, str.3

⁵² A. Ivković, »Prihvaćen urbanistički program grada Zadra«, u: *Narodni list* Zadar, 12. travnja 1969, str. 1
nastavak na str. 8

⁵³ Isto, str.1. nastavak na str. 8

⁵⁴ Damir Magaš, »Prostorni razvoj Zadra.«, 2007., str. 18

stanovništva te prostornog širenja grada.⁵⁵ Izgradnja jadranske cestovne magistrale, željezničke luke, međunarodnog aerodroma, lučko-industrijske zone u *Gaženicama* i mnogih drugih tijekom 1960-ih godina dovela su do ubrzanijeg razvoja zadarskog gospodarstva.⁵⁶ Velika ulaganja usmjerena su u promociju turizma i obnovu turističkog prijeratnog fonda stoga je Zadar u samo nekoliko godina postao turistički centar Sjeverne Dalmacije te je njegova turistička moć rapidno napredovala iz godine u godinu.⁵⁷ To je dovelo do gradnje novih hotela, ugostiteljskih objekata, kupališta te sve veće brige o izgledu grada.⁵⁸ Dok su prve poratne godine protekle u raščišćavanju ruševina i stabiliziranju života u gradu dotle su 1950-te godine obilježene traganjem za najboljim urbanističko arhitektonskim rješenjem izgradnje povijesne jezgre grada. Sredinom 1950-ih godina započinje značajniji ekonomski, gospodarski i turistički razvoj stoga dolazi do doseljavanja velikog broja stanovnika i sukladno tome snažne stambene krize. Stoga su 1960- te godine prošle u intenzivnijoj izgradnji kopnenog dijela grada te apelima za hitnom izradom *Generalnog urbanističkog plana*, što nažalost u tome trenutku nije učinjeno. Ovaj nedostatak ostaviti će snažnog traga na razvoj grada Zadra i dovesti do brojnih estetskih i funkcionalnih problema koji će onemogućavati razvoj prometa i ostalih komunalnih potreba.

⁵⁵ N.N., »Raznolikost i bogatstvo zadarske privrede, Uz izložbu privrede grada i okolice Zadra«, u: *Glas Zadra*, 6. studenog 1954., str. 4

⁵⁶ Damir Magaš, »Prostorni razvoj Zadra.«, 2007., str. 18

⁵⁷ N.N., »Zadar je postao važan turistički centar«, u: *Glas Zadra*, Zadar, 9. travnja 1955., str.5

⁵⁸ Marko Šupuk, »Deset godina zadarskog ugostiteljstva«, u: *Savremeno ugostiteljstvo* br.4-5 (1955.), str. 2-3, 2

4. Odnos starog i novog u kontekstu obnove Zadra nakon Drugog svjetskog rata

Pitanje obnove povijesne jezgre Zadra bio je delikatna i težak posao, s obzirom na to da se radi o slikovitom ambijentu s brojnim vrijednim kulturnim spomenicima. U tom kontekstu je svaka građevina trebala biti pomno isplanirana, kako bi odgovarala ambijentu ali i suvremenom načinu života. Pedesete godine obilježene su traganjem za najboljim urbanističko-arhitektonskim planom obnove grada stoga je od završetka rata pa do početka šezdesetih godina izrađeno na desetine arhitektonskih vizija povijesne jezgre grada. Niti jedan od ovih planova nije u cijelosti usvojen stoga je obnova Zadra u praksi izgledala nešto drugačije nego li na regulacijskim planovima. S obzirom na nepostojanje jednog urbanističkog plana, već parcijalnu izgradnju pojedinih blokova i građevina rezultat obnove Zadra je nešto lošiji od zamišljenog. Unatoč tome hvalevrijedna metoda obnove grada modernom arhitekturom uz poštivanje historijske matrice i gabarite staroga grada, u konzervatorskoj struci glasi kao antologijski primjer koji anticipira ideje ispred svoga vremena.⁵⁹ Rad će dati uvid u regulacijske natječaje obnove poluotoka, izdvajajući tek pojedine primjere stambene arhitekture koji su se istaknuli kvalitetom i ukazati na probleme koji su se javljali tijekom obnove.

Dražen Arbutina u tekstu *Zadar's unfinished modernisation* (2012.) zaključuje kako se obnova Zadra temeljila na tri principa: prvi princip, ideološki gledano, bila je izgradnja novog socijalističkog društva i poretka, u tom kontekstu vladajuća elita je principe modernizma i novog urbanizma vidjela kao karakteristike novog poretka. Drugi princip obnove temeljio se na primjeni suvremenih odrednica urbanog planiranja i korištenju arhitektonskog izraza koji se temelji na CIAM-ovim odrednicama moderne arhitekture. Treći princip koji dokazuje razvijenu svijest hrvatskih urbanista, arhitekata i konzervatora je očuvanje historijske urbane strukture i rastera grada putem kojeg bi se sačuvala memorija na porušeni grad.⁶⁰ Kombinacijom ova tri aspekta, u Zadru je pronađeno specifično rješenje obnove i revitalizacije porušenog grada, a njegova povijesna jezgra postala je eksperimentalno tlo za razmišljanje o zahtjevima koje pred arhitekta postavlja pitanje obnove porušenog grada.⁶¹

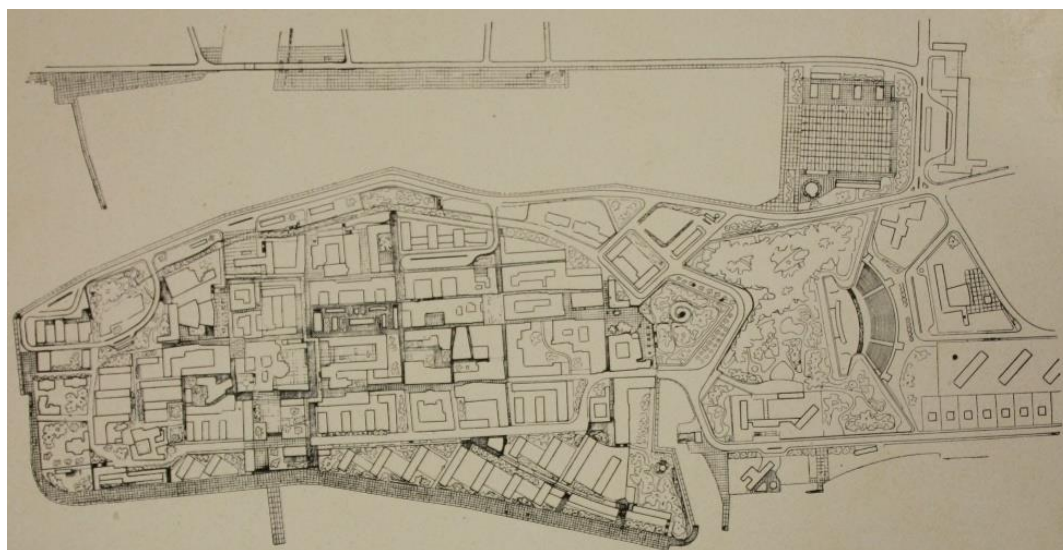
⁵⁹ Obnova Zadra predstavlja specifično rješenje obnove suvremenom arhitekturom s posebnim poštovanjem prema historijskoj matrici i kulturnim spomenicima za razliku od dominantnih europskih praksi koje su zagovarale obnavljanje u točnim urbanističkim odnosima ili negiranje prošlog i gradnja novog grada, Usp: Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.216

⁶⁰ Dražen Arbutina, »Zadar's unfinished modernisation«, 2012., str. 145

⁶¹ Isto, str. 145

Bombardiranjem i raščišćavanjem ruševina unutar jezgre grada nastali su prazni prostori koje je trebalo popuniti arhitekturom koja je prilagođena suvremenom načinu stanovanja. Novi objekti trebali su biti u skladu s općom fizionomiji grada te su arheološki nalazi trebali biti sačuvani i istaknuti.⁶² Odnos starog i novog glavno je pitanje kojim su se bavili zadarski arhitekti, svi složni oko stila nove arhitekture, koja mora biti moderna, bez direktnih reminiscencija na historijsku arhitekturu. Zbog veoma specifične situacije u Zadru je ostvaren niz zanimljivih interpolacija najznačajnijih hrvatskih arhitekata: Ivana Vitića, Zvonimira Požgaja, Vlade Bartolića, Alfreda Albinija, Nevena Šegvića, Jurja Denzlara, Borislava Radimira, Sene Sekulić - Gvozdanović, Božidara Rašice, Bruna Milića, Dragutina Boltara, Ninoslava Kučana, Aleksandra Dragomanovića, Igora Skopina, Slavka Šimatića, Mladena Kauzlarića itd.⁶³ Neven Šegvić ih je podijelio na one koji čitaju arhitekturu i razumiju urbanu strukturu, pomodne arhitekate koji prate svjetske trendove i arhitekate ignorante.⁶⁴

Odmah po završetku Drugog svjetskog rata, 1946. godine Milovan Kovačević, Božidar Rašica i Zdenko Strižić izradili su regulacijski plan povijesne jezgre Zadra.⁶⁵ (sl.4) Plan je

Slika 4 Regulacijski plan povijesne jezgre Zadra autora Milovana Kovačevića, Božidara Rašice i Zdenka Strižića iz 1946. godine

nakon tri godine odbačen zbog radikalnih modernističkih vizija i brojnih rušenja koja su njime predviđena. Ovakvu situaciju je 1948. godine oštro osudio Miroslav Krleža i potaknuo *Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti* na nužnost obnove Zadra, a kao dodatni poticaj

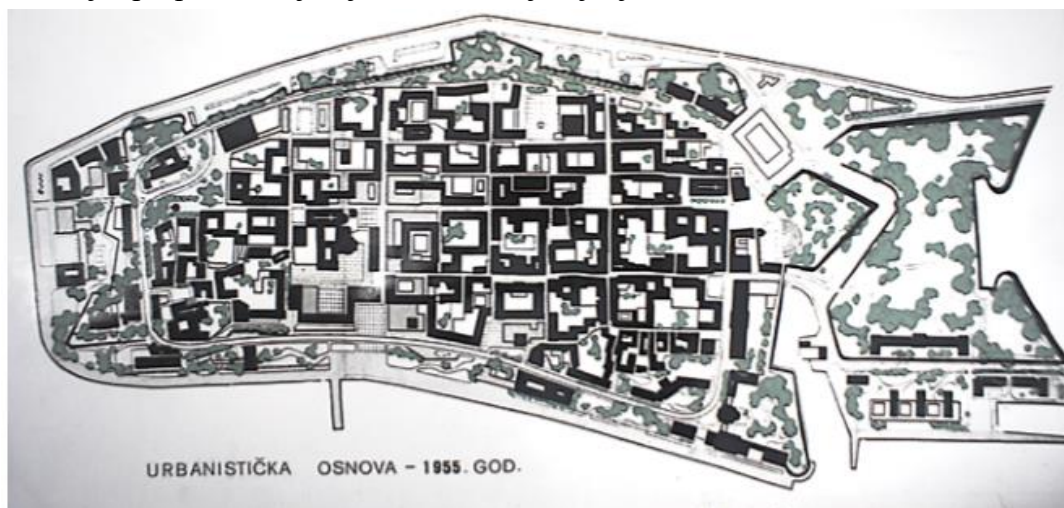
⁶² Ivo Petricoli, »Marginalije uz obnovu«, 1958., str. 91

⁶³ Isto, str. 91

⁶⁴ Neven Šegvić, »Interpolacija osnovni oblikovni«, 1983., str. 25

⁶⁵ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.75

ideji obnove 1951. godine organizirao je izložbu *Zlato i srebro Zadra*.⁶⁶ Natječaj za regulatornu osnovu Zadra, konačno je raspisan u svibnju 1952. godine.⁶⁷ Spomenutim natječajem definirano je specifično rješenje obnove porušenog grada suvremenom arhitekturom uz poštivanje historijske matrice i historijskih spomenika, za razliku od dominantnih europskih praksi koje su zagovarale obnavljanje u točnim urbanističkim odnosima ili negiranje prošlog i gradnja novog grada.⁶⁸ Članovi žirija: Miroslav Krleža, Ante Sorić, Krsto Hegedušić, Ante Maštrović, Drago Galić, Grga Oštrić, Josip Seissel, Andrija Mohorović i Juraj Denzler predvidjeli su očuvanje historijskih spomenika, povijesni raspored ulica i gabarite postojećih građevina, te ovim odlukama pridonijeli shvaćanju nužnog poštivanja originalne matrice grada.⁶⁹ Na natječaj je pristiglo ukupno 14 radova, a žiri je zaključio kako niti jedan rad u cijelosti nije zadovoljio propisani natječaj.⁷⁰ Nakon natječaja, jedan od sudionika, arhitekt Bruno Milić

Slika 5 Regulacijski plan povijesne jezgre Zadra autora Brune Milića iz 1955. godine

dobio je zadatak da izradi idejno rješenje regulacije povijesne jezgre grada.⁷¹ U svom planu Milić je inzistirao na zadržavanju ortogonalnog rastera ulica, historijskih trgova, popisivanje građevina koje se mogu rekonstruirati i postepenom interpoliranje moderne arhitekture u duhu ambijenta.⁷² (sl.5) Kako Milićev plan nikada nije službeno usvojen, provedba njegovih urbanističkih smjernica prepuštena je projektantima pojedinih blokova ili građevina. Stoga je gradsko poglavarstvo u Zadru donijelo 1959. godine odluka o raspisivanju novog, pozivnog

⁶⁶ Izložba se održala u atriju *Akademije znanosti i umjetnosti* u Zagrebu, Usp. Antonija Mlikota, »Četrnaest arhitektonskih«, 2015., str. 163

⁶⁷ Isto, str. 164

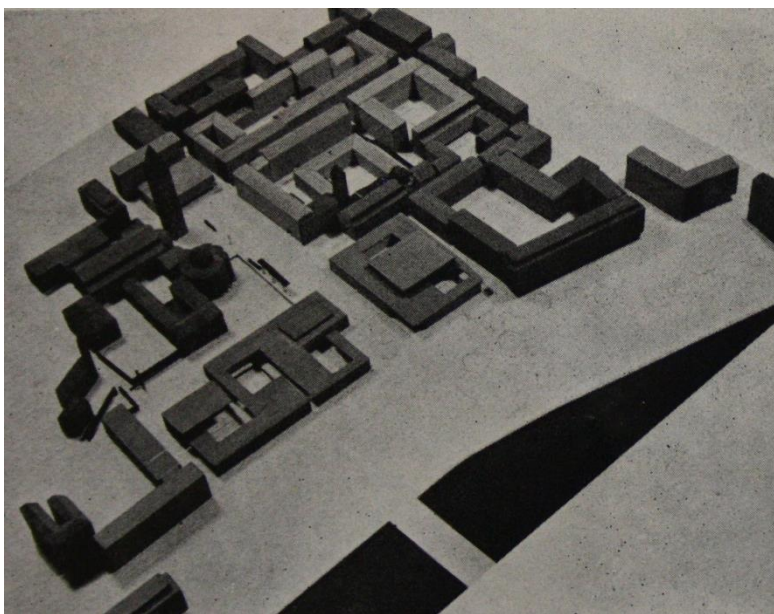
⁶⁸ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.216

⁶⁹ Isto, str.134

⁷⁰ Antonija Mlikota, »Četrnaest arhitektonskih«, 2015., str. 165

⁷¹ Isto, str. 185

⁷² Vanja Mirčeta, *Obnova Zadra nakon II. svjetskog rata je internacionalno prepoznata kao važna*, *Zadarski list*, <http://www.zadarskilist.hr/clanci/17092012/obnova-zadra-nakon-ii-svjetskog-rata-je-internationalno-prepoznata-kao-vazna> (pregledano 2.5.1017.)

Slika 6 Maketa predviđenih realizacija prema zaključcima ocjenjivačkog žirija nakon arhitektonskog natječaja za regulaciju užeg gradskog centra Zadra, 1959. godine

natječaja za regulaciju užeg gradskog centra.⁷³ Ocjenjivački žiri činili su Albino Švorić, Ante Sorić, Grga Oštrić, Zvonimir Tičina, Dragan Boltar, Zdenko Sila i Ninoslav Kučan.⁷⁴ Nakon analize radova i dodjele nagrada, žiri je donio smjernice za izgradnju koje nisu temeljene na nijednom od pristiglih radova, a za njihovu provedbu оформljena je *Savjetodavna stručna komisija za izgradnju centra na Poluotoku*, koja se bavila

koordinacijom projekata i projektanata.⁷⁵ Komisiju su sačinjavali spomenuti članovi žirija koji su u konačnici izradili maketu užeg centra grada, (sl.6) a komisija je izvedbu projekta podijelila među sobom s obzirom na to da je prvonagrađeni tim *Urbanističkog zavoda grada Zagreba*, odbio ovakav način rada.⁷⁶ Prema ovoj odluci i maketi izgrađena je najpoznatija zadarska ulica, *Kalelarga* a praksa parcijalne izgradnje se nastavila, iako je većina autora takav pristup smatrala štetnim.

S obzirom na to da je Antonija Mlikota svojom doktorskom disertacijom, dala iscrpan pregled svih novogradnji i zahvata u povijesnoj jezgri grada, istaknuti ćemo tek pojedine primjere koji se kvalitativno ističu. Takav primjer je prva novogradnja u povijesnoj jezgri koja se počela graditi 1953. godine prema projektu Ive Bartolića na križanju Široke ulice i Ulice braće Vranjanina.⁷⁷ Donji dio namijenjen je poslovnim prostorima, a gornji stanovanju. Uvlačenjem od glavne gradske ulice, podizanjem jednog dijela zgrade na stupove te jednostavnim oblikovanjem pročelja u duhu ambijenta predstavlja jednu od boljih interpolacija u Zadru. Nasuprot spomenutoj građevini, s druge strane Široke ulice nalazi se stambena zgrada

⁷³ N.N., »Zadar urbanističko arhitektonski natječaj«, u: *Arhitektura* br. 3-4 (1960.), str. 40

⁷⁴ Isto, str. 40

⁷⁵ Antonija Mlikota, »Četrnaest arhitektonskih«, 2015., str. 186

⁷⁶ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.134

⁷⁷ Isto, str. 103

„53/15“ Alfreda Albinija čija je izgradnja započela 1954. godine.⁷⁸ (sl.7) Iako nije izvedena prema prvotnom projektu koji je kvalitetniji od izvedbenog, smatra se jednom od uspješnijih interpolacija te je ušla u sam vrh hrvatske stambene arhitekture pedesetih. Neobično snažan volumen gornjeg dijela zgrade koji stoji odignut na stupovima, iznad prizemlja koje je obloženo kamenom odiše jedinstvenošću i profinjenom minimalističkom estetikom. Zbog svoje avangardnosti građevina je izazvala mnoga negodovanja građana,⁷⁹ iako se radi o jednom od najuspješnijih projekata u obnovi Zadra koji na unikatan način spajaju odlike tradicionalne i moderne arhitekture.⁸⁰ Veliki stambeni blok Krševan (sl.8) svojim volumenom tvori oblik meandra s unutrašnjim dvorištem i pasažom kako je to predvidio Bruno Milić regulacijskim planom iz 1955. godine.⁸¹

Slika 7 Alfred Albini, Stambena zgrada „53/15“ u Zadru, projekt: 1954. godine, današnje stanje, snimio: Miro Lukin

Slika 8 Neven Šegvić, Stambeni blok Krševan u Zadru, projekt: 1954. godine

⁷⁸ Tadej Glažar, »The echoes of mature modernism – a sensible modernism, Croatian modern architecture of the 1950s and 1960s from concept to realization – dreams«, u: *Continuity of modernity, fragments of croatian architecture from modernism to 2010.*, Zagreb: Oris, 2010., str.67-68, 67

⁷⁹ Josip Budak, »Zašto samovolja«, u: *Zadarski list*, 1953., str.1

⁸⁰ Ivan Oštrić, »Stambena arhitektura«, 1991, str. 20

⁸¹ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.229

Jedan dio bloka nastao je prema projektu Jurja Denzlera i Srebrenke Gvozdanović, dok je drugi dio bloka projektirao Neven Šegvić.⁸² Kvaliteta sklopa očituje se u raznolikosti dugačkih poteza fasade koji su ritmizirani vertikalnim otvorima te u usklađenosti modernog leksika s podnebljem u kojem građevina nastaje.⁸³ Unatoč tome što tijekom provedbe planova, većina Šegvićevih ideja nije zaživjela na terenu radi se o izuzetno kvalitetnom sklopu, iako je rezultat nešto lošiji od izvedbenog projekta. Još jedan primjer koji se svakako svojom kvalitetom izdvaja od ostalih je *Stambeni blok ZB III*. (sl. 9, sl. 10) Blok je projektirao Ivan Vitić kojemu je 1955. godine prepuštena

Slika 9 Ivan Vitić, Stambeni blok ZB III u Zadru, projekt: 1955. godine

regulacija *bloka XL* na križanju ulice Jurja Divnovića i Mate Karamana.⁸⁴ Na tom prostoru Vitić je zamislio više stambenih zgrada i zgradu socijalnog osiguranja. U konačnici, sagrađena je tek zgrada socijalnog osiguranja i stambeni *Blok ZB III*. Upotrebom kamene oplata u prizemlju

Slika 10 Ivan Vitić, Stambeni blok ZB III u Zadru, projekt: 1955. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

i velikim ostakljenim ploham a dva gornja kata te kliznim panelima zgrada predstavlja avangardno rješenje prepoznatljivog Vitićevog izričaja. Snalažljivost i uspješnost arhitekta najbolje se vidi u tlocrtnoj dispoziciji relativno malih stanova koji

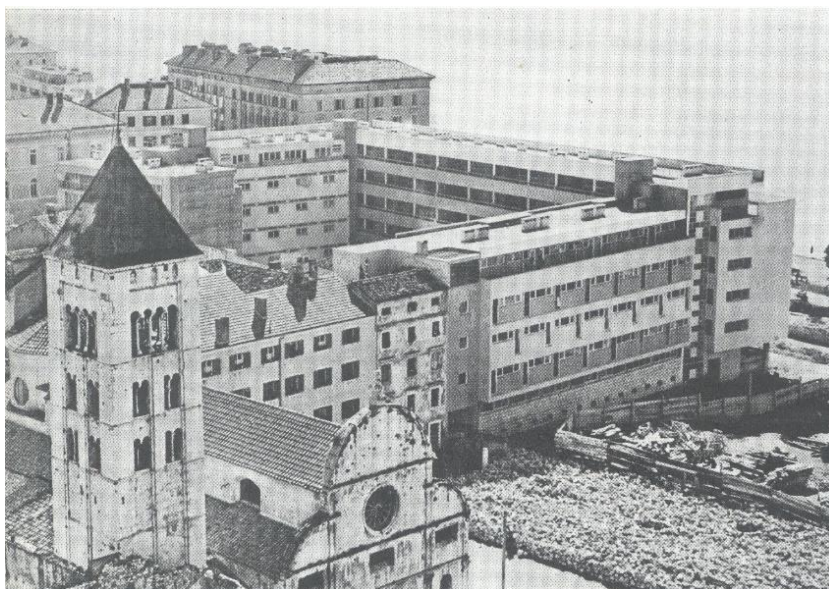
⁸² Isto, str.233

⁸³ Grga Gamulin, »U betonu i kamenu«, 1967., str.47

⁸⁴ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.253

dozvoljavaju fleksibilnost unutrašnjeg prostora, te korištenje inovativnog galerijskog komunikacijskog sustava.⁸⁵ Devastirana kasnijim izmjenama pročelja, Vitićeva prepoznatljiva estetika danas je teško čitljiva. Na mjestu na koje je za to svojom regulacijom zamislio Ivan Vitić, 1959. godine započela je gradnja *stambene zgrade ZBII*, prema projektu Slavka Šimatića i Tomislava Paleka iz građevinskog poduzeća Donat.⁸⁶

Božidar Rašica projektirao je čak dvadeset i dvije novogradnje te je zapamćen kao jedan od najplodnijih autora u obnovi Zadra.⁸⁷ Pobijedivši 1955. godine na *Natječaju za arhitektonsko i urbanističko rješenje zapadne obale povijesne jezgre Zadra* projektirao je najveći stambenih blok u povijesnoj jezgri koji se

Slika 11 Božidar Rašica, Stambena zgrada tankerske plovidbe u Zadru, projekt: 1955. godine, snimio: Ante Brkan

sastoji od sedam međusobno povezanih zgrada koje tvore formu meandra.⁸⁸ (sl.11) Snažno kritizirana zbog predimenzioniranosti koja nije u skladu sa zadarskim povijesnim ambijentom, ona ipak posjeduje mnoge kvalitete koje se primjećuju u skladnom oblikovanju dugačke fasade okrenute prema moru, te uspješnoj primjeni galerijskog principa ulaza.⁸⁹ Od drugih Rašićinih projekata valja spomenuti peterokatnicu na glavnoj gradskoj ulici nastalu prema projektu 1956. godine, stambenu zgradu iza hotela Zagreb, stambeni *blok C* na Kalelargi te stambeni *blok H* smješten zapadno od Poljane Ivana Pavla II.⁹⁰ Zasebno gledajući, riječ je o kvalitetnim

⁸⁵ Ivan Oštrić, »Stambena arhitektura«, 1991, str. 21

⁸⁶ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.281

⁸⁷ Predavanje dr. Antonije Mlikote u ZDA, Arhitekt Božidar Rašica svojim je gabaritima dao obilježje povijesnoj jezgri, 057.info, <http://www.057info.hr/vijesti/2013-10-31/arhitekt-bozidar-rasica-svojim-je-gabaritima-dao-obiljezje-povijesnoj-jezgri> (pregledano 25.4.2017)

⁸⁸ N.N., »Projekti i ostvarenja u Zadru, razgovor našeg urednika s Božidarom Rašicom«, u: *Čovjek i prostor*, br. 95 (1960.), str.1

⁸⁹ Ivan Oštrić, »Stambena arhitektura«, 1991, str. 21

⁹⁰ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.302

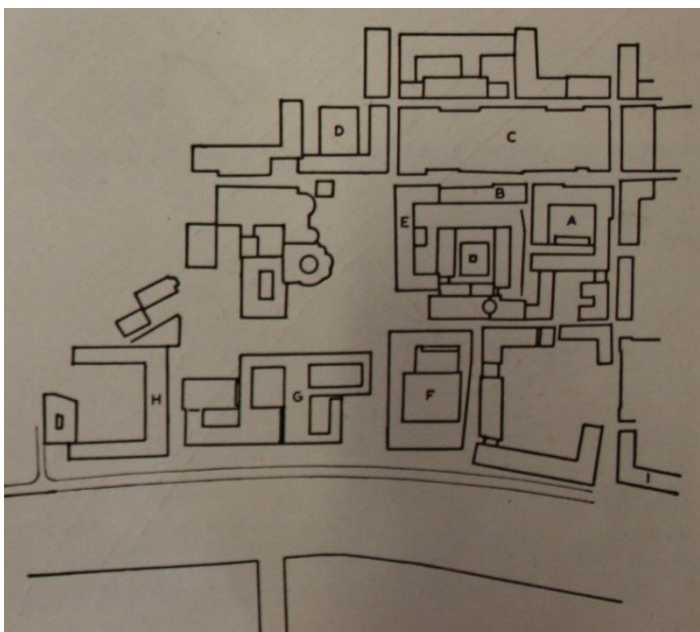
arhitektonskim rješenjima koja odišu profinjenom minimalističkom estetikom. Unatoč tome, njihova glomaznost i neusklađenost s ambijentom dovela je ove Rašičine projekte na zao glas.⁹¹

Slika 9 Kalelarga, 1944. godine, snimio: Ante Roca

Natječajem 1959. godine za uži gradski centar definirane su smjernice za regulaciju glavne gradske ulice, foruma i prostora uokolo historijskih spomenika u centralnom dijelu povijesne jezgre.⁹² Ovaj dio grada predviđen je da bude popunjen atraktivnijim sadržajem, kao što su robne kuće, kavane, banke, muzejske građevine i ostale ugostiteljske i trgovačke zgrade. Nakon natječaja žiri je donio smjernice u kojima će glavna gradska ulica zadržati svoju trgovačku funkciju, ali će biti dodatno proširena te je zamišljena kao šetnjica s trjemovima na obje strane.⁹³ Svi prizemni prostori na Kalelargi namijenjeni su za trgovinu i druge javne sadržaje. Građevinski blokovi numerirani su slovima, pa su građevinski *blok A, B i D* preuzeli Bruno Milić i Ivo Bartolić, Božidar Rašica preuzeo je *blokove C, H i I*, Mladen Kauzlarić preuzeo je *blok E* i izradu predstudije *bloka G*, studiju *bloka F* preuzeo je Bruno Milić.⁹⁴ (sl.14) U konačnici su izvedeni svi navedeni blokovi osim *blokova F i G*. Milićevim konceptom popločenja glavne gradske ulice vizualno su naznačeni njezini prijeratni gabariti.⁹⁵

Gradnja *bloka A i bloka B* započela je 1962. godine prema

Slika 13 Predviđeni arhitektonski objekti u centru Zadra, 1959. godine

⁹¹ Grga Gamulin, »U betonu i kamenu«, 1967., str.47

⁹² Dragan Boltar, »Zadar – urbanističko-arhitektonski«, 1961., str. 40

⁹³ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.269

⁹⁴ Dragan Boltar, »Zadar – urbanističko-arhitektonski«, 1961., str. 41

⁹⁵ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.278

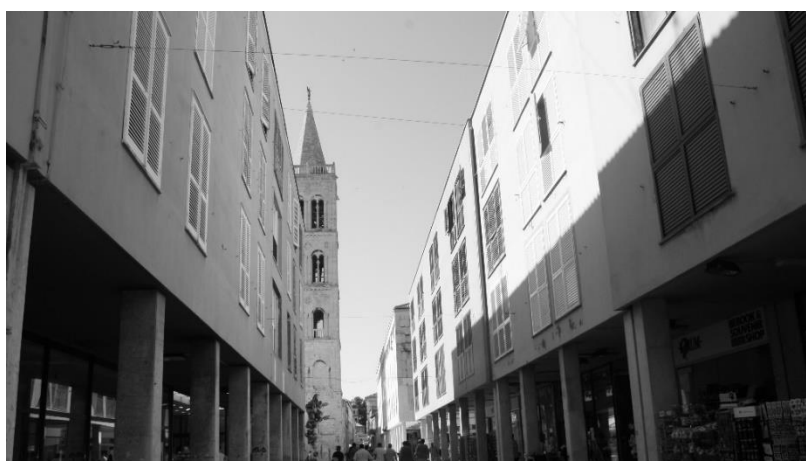
idejnim projektima Brune Milića i Ive Bartolića.⁹⁶ (sl.13, sl.15) *Blok A* jedini je stambeni blok na Kalelargi koji je zamišljen bez prohodnog trijema već je donji dio odignut na stupove, ostakljen i pretvoren u poslovne prostore. Zgrada se sastoji od četiri nova krila i jednog prijeratnog koji onda svojom formom zatvaraju unutrašnje dvorište, a kroz sam blok formiran je i javni prolaz. *Blok B* u oblikovanju fasade jako je sličan *bloku A*, iznad prizemnog trijema fasada ja raščlanjena nizom francuskih prozora i trokrilnih staklenih stijena sa željeznom ogradom na srednjem dijelu koja se ponavlja na obje zgrade.⁹⁷ Stambeni *blok C* Božidara Rašice

Slika 14 Pogled na glavnu gradsku ulicu – Kalelargu, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

(sl.13, sl.15) započinje se graditi 1963. godine te definira sjevernu stranu Kalelarge, nasuprot blokovima A i B. Radi se o velikom stambenom-poslovnom

bloku koji je omeđen s četiri gradske ulice. Blok se sastoji od niza povezanih četverokatnih, jednokatnih i prizemnih stambenih i poslovnih zgrada s unutrašnjim dvorištima i prolazima. Prizemni trijem prema glavnoj gradskoj ulici definiran je stupovima i

Slika 15 Pogled na Kalelargu, lijevo Stambeni blok C Božidara Rašice, desno Stambeni blok B Brune Milića i Ive Bartolića, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

⁹⁶ Iako se obojica autora navode u dokumentima kao autori građevina, Bruno Milić je projekt izvedbe kasnije prepustio Ivi Bartoliću, vidi u: Dražen Arbutina, «Zadarski urbanistički i arhitektonski», 2002., str.66

⁹⁷ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.306

Slika 16 Bruno Milić, *Stambeni blok D* na Kalemargi, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

uvučenim poslovnim prostorima koje su u potpunosti ostakljene prema ulici, dok je pročelje definirano jednostavnim nizom francuskih prozora.⁹⁸ Nasuprot *bloka C*, 1964. godine prema projektu Bruna Milića započela je gradnja *bloka D*, (sl.13, sl.16) čiji je prizemni dio

namijenjen za smještaj kina i gradske pošte. Građevina je sagrađena prema trećoj verziji projekta, kao trokatnica s prohodnim trijemom u prizemlju. Fasada je na dvije strane obložena kamenom, a na dvije ožbukana te rastvorena jednostavnim nizom francuskih prozora.⁹⁹ Ovim projektima Bruno Milić, Ivo Bartolić i Božidar Rašica definirali su izgled glavne zadarske ulice.

Svakako treba spomenuti i interpolacije koje pokazuju nerazumijevanje zadarskih potreba, loše prostorne odnose i nelogične strukture. Jedan takav primjer predstavlja dvojna zgrada *TD 4245 i TD 4273*, Ive Bartolića, građena tijekom druge polovine pedesetih godina.¹⁰⁰ Nepoštivanjem rastera, prekidanjem postojeće gradske komunikacije, glomaznošću i nelogičnim prostornim ustrojem predstavlja loš projekt. Slične probleme susrećemo i u slučaju stambene zgrade *Staro kazalište* u ulici J. Bjankinija, izvedenoj prema projektu Srđana Čulića i Damira Bogdanovića iz Projektnog poduzeća *Donat*.¹⁰¹ Loš primjer prostornog ustrojstva vidljiv je i u bloku *Horvat-Bilinić*, koji se nalazi u ulici Pod bedemom. Iako je dispozicija građevina nastala prema planu Bruna Milića, najveći dio zgrada u bloku projektirali su Lavoslav Horvat i Harold Bilinić.¹⁰² Prvotni projekt je izmijenjen kako bi se dobilo što više stambenog prostora čime je ostvareno ne funkcionalno prostorno ustrojstvo stanova. Isti problem nelogične prostorne dispozicije vidljiv je i kod dvojne stambene zgrade u Splitskoj

⁹⁸ Isto, str. 307

⁹⁹ O prvim verzijama projekata, vidi u: Dražen Arbutina, «Zadarski urbanistički i arhitektonski», 2002., str.66-71

¹⁰⁰ Antonija Mlikota, »Obnova i izgradnja«, 2013., str.222

¹⁰¹ Isto, str.295

¹⁰² Isto, str.236

ulici, koja je dijelom nastala prema projektu Barice Petričević iz građevinskog poduzeća *Donat*.¹⁰³

Uz već spomenute negativne aspekte nerijetko se događalo da se adaptacija postojeće građevine pretvori u njeno rušenje i izgradnju nove. Zadarska jezgra prepuna je primjera nepoštivanja zatečenog stanja prijeratnih zgrada koje su često sadržavale vrlo vrijedne dijelove rimske, srednjovjekovne ili renesanse arhitekture. Unatoč apelima povjesničara umjetnosti, konzervatora i arheologa ova praksa se nastavila tijekom čitave obnove Zadra. Nekolicina ovakvih primjera koji ukazuju na nepoštivanje zatečenog stanja i ranijih arheoloških slojeva vidljiva je u slučaju adaptacija koje su vodili arhitekti iz lokalnog projektnog poduzeća *Donat*. Tako je novogradnja u Cetinjskoj ulici, prema projektu Mire Budisavljević i Slavka Šimatića porušila dijelove romaničke arhitekture zajedno s romaničkim portalom, zanemarujući njihovu važnost.¹⁰⁴ Slična situacija rušenja renesansnog dvorišta sa zdencem i stubištem ponovila se izgradnjom bloka u ulici Don Ive Prodana prema projektu Mirka Rendića, te prilikom adaptacije stambene zgrade poduzeća Maraska na Gortanovom trgu prema projektu Josipa Budaka.¹⁰⁵ Slične situacije događale su i u slučaju izgradnje stambenih blokova na *Kalelargi*, konkretno u slučaju gradnje stambene peterokatnice Božidara Rašice uz kazalište te u slučaju Milićevog *bloka D*.

Ideja obnove i revitalizacije povijesne jezgre Zadra, kakva je zamišljena regulacijskim planom na početku pedesetih godina, specifična je pojava na području hrvatske konzervatorske prakse. Hvale vrijedna zamisao, nažalost, nikad nije sustavno provedena. Stoga se problem pragmatične gradnje odrazio na kvalitetu i skladnost cjeline. Ivo Bartolić, Alfred Albini, Bruno Milić, Juraj Denzler, Srebrenka Gvozdanović, Josip Budak, Neven Šegvić, Mladen Kauzlarić, Ivan Vitić i Božidar Rašica istaknuli su se kvalitetom rješenja te pokazali kako je mogla izgledati obnova Zadra. Nažalost, ovo su tek iznimke, s obzirom da je mnogo više loših interpolacija koje su uvelike narušile izgled povijesne jezgre grada te dovele do uništenja vrijednih relikata koji svjedoče o dugoj povijesti grada. Unatoč angažmanu najznačajnijih hrvatskih arhitekata, njihovi zadarski primjeri ne pripadaju njihovim najboljim ostvarenjima. Stambenu arhitekturu 1950-ih i 1960-ih godina karakterizira kombinacija novog i starog, odnosno povezivanje tradicionalne mediteranske arhitekture i modernog stilskog izraza. Zadržavanje tradicionalnih značajki očituje se u rasporedu novogradnji koje u većini slučajeva

¹⁰³ Isto, str.225

¹⁰⁴ Isto, str.283

¹⁰⁵ Isto, str.287

slijede originalnu matricu grada, zadržavanju gabarita prijeratnih građevina te odvajanju donjeg dijela građevine za ugostiteljsko-poslovne potrebe od gornjeg za stanovanje. Uporabom kamene oplata na prizemnom katu te orijentiranost građevina na unutrašnja dvorišta također su karakteristike koje možemo definirati kao tradicionalne. S druge strane, odlike suvremenosti očituju se u korištenju CIAM-ovih odrednica moderne arhitekture u oblikovnom smislu i u želji da se stanovništvu omogući dovoljan dotok sunca, zraka, svjetla i zelenih površina. Podizanje prizemlja na stupove i gradnja balkona „na ladicu“ neke su od karakteristika koje se konstantno ponavljaju, kao i korištenje motiva meandra i galerijskih stanova, te ih stoga možemo nazvati specifičnostima zadarske stambene arhitekture pedesetih i šezdesetih. Isto kao i želja da se sačuvani arheološki nalazi zadrže, prezentiraju i inkorporiraju unutar nove građevine. Unutrašnja dispozicija stanova ukazuje na korištenje standardnog rješenja toga vremena koja se očituje u skromnim dimenzijama kupaonice i dnevnog boravka te prostorno odvojenom kuhinjom opremljenom ekonomičnim i funkcionalnim namještajem.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Ivan Oštrić, »Stambena arhitektura«, 1991., str.21

5. Nova stambena naselja u Zadru nakon Drugog svjetskog rata

Kopneni dio Zadra tijekom 1950-ih i 1960-ih godina proživljava brojne transformacije i nagli razvoj zahvaljujući konstantnom povećanju broja stanovništva i ekonomskom napretku koji je omogućio njegovu izgradnju. Takva situacija zahtijevala je brzu i jeftinu izgradnju stoga se uglavnom radi o prosječnoj produkciji stambenih zgrada, bez značajnijih kvalitativnih odmak. Izgradnja kopnenog dijela Zadra uglavnom je prepuštena lokalnim građevinskim poduzećima, od kojih su najveću ulogu imali: građevinsko poduzeće *Zadar*, građevinsko poduzeće *Jadran*, građevinsko poduzeće *Donat* – svi iz Zadra, građevinsko poduzeće *Radnik* iz Benkovca i građevinsko poduzeće *Ivan Lučić Lavčević* iz Splita. Cilj istraživanja je stvoriti sliku širenja i izgradnje kopnenog dijela grada tijekom 1950-ih i 1960-ih godina, izdvajajući pojedine primjere stambenih naselja koji ukazuju na odlike promišljenog urbanog planiranja ili građevine koje se svojom kvalitetom izdvajaju od lokalnog standarda zadarske produkcije toga vremena.

Do početka Drugog svjetskog rata kopneni dio Zadra uglavnom je bio ispunjen ladanjskom arhitekturom iz vremena austrougarske vladavine¹⁰⁷ te nizom tipiziranih vojnih stambenih objekata koji su se gradili za vrijeme talijanske okupacije bez ikakvog reda ili urbanističkog plana. Ključni događaj bila je izgradnja mosta preko uvale *Jazine* 1927.-1928. godine kada je kopneni dio grada fizički spojen s povijesnom jezgrom¹⁰⁸ te je započela njegova transformacija izgradnjom *cassa popolarissima* – blokova socijalnog stanovanja za potrebe državnih službenika u gradskim predjelima *Jazine*, *Voštarnica*, *Brodarica*, *Arbanasi* i *Ravnice*¹⁰⁹ i neplanskom izgradnjom obiteljskih kuća na predjelu *Arbanasa*, *Bokanjca* i *Crnog*, te manje na području *Voštarnice* i *Brodarice*.¹¹⁰ Bombardiranjima u Drugom svjetskom ratu, kopneni dio grada je znatno manje uništen nego li njegova povijesna jezgra, stoga je u ovakvom stanju dočekao pedesete godine.

Po završetku rata gotovo je sva pažnja bila usmjerena na problem obnove i revitalizacije povijesne jezgre grada, a izgradnja njegovog kopnenog dijela pala je u drugi plan. Najveći

¹⁰⁷ Za vrijeme austrougarske vladavine kopneni geografski prostor uokolo gradske jezgre služio je kao prostor ladanja, te je funkcionirao kao niz zaselaka uokolo stare jezgre grada bez razvijenih gradskih karakteristika. Tada se na gradskom prostoru Brodarice, Voštarnice, Draženice i Puntamike gradi niz vila i ladanjske arhitekture, vidjeti: Dražen Arbutina, *Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.-1944.*, magistarski rad, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2000., str.28

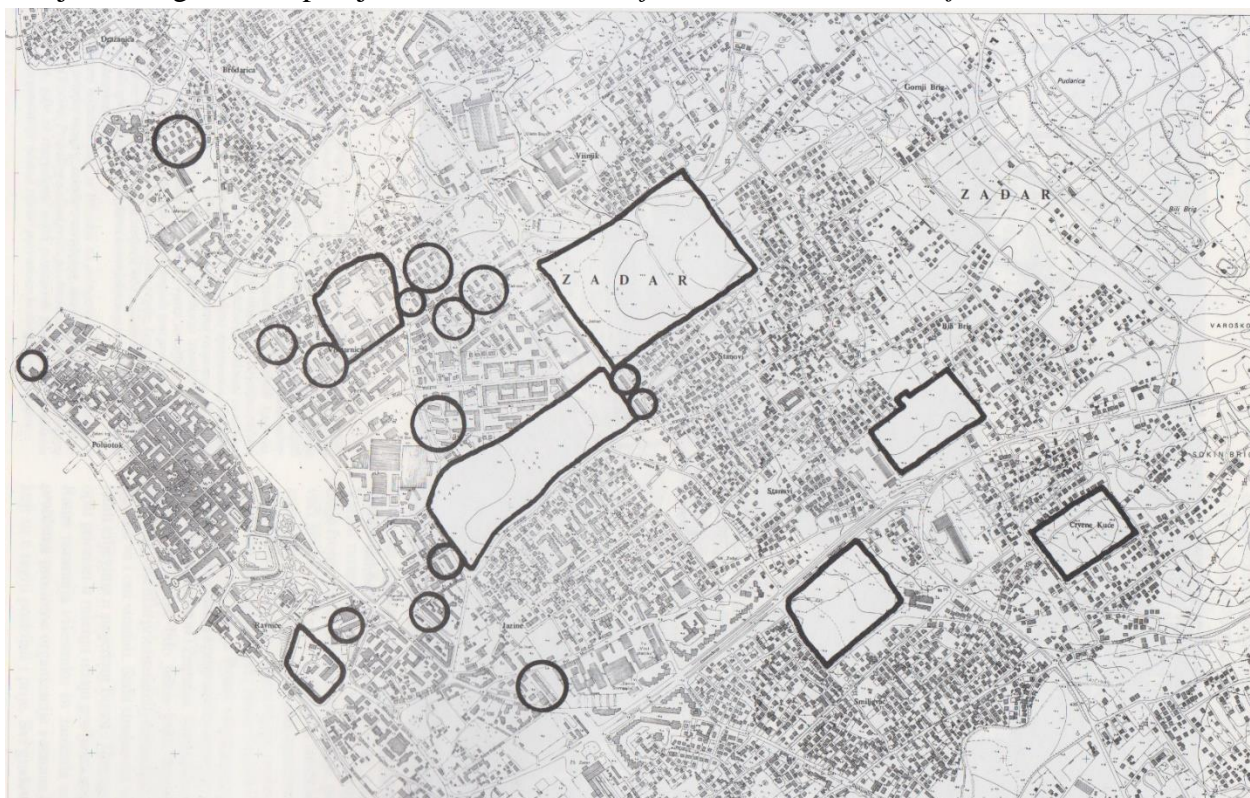
¹⁰⁸ Marija Stagličić, »Sukobi vojne i civilne«, 1993., str. 25

¹⁰⁹ Dražen Arbutina, »Glavna obilježja urbanističkog«, 2000., str. 107

¹¹⁰ Isto, str.33

problem koji će se dugoročno pokazati kao ključan, bilo je ne postojanje *Generalnog urbanističkog plana* ili bilo kakvih drugih stručnih studija. Iako se regulacijski natječaj iz 1953. godine odnosio i na širi gradski prostor, niti jedan rad u konačnici nije usvojen stoga je kopneni dio grada ostao zanemaren. Veliki problem sustavnoj izgradnji predstavljala je nekontrolirana izgradnja privatnih objekata zbog koje je bilo nemoguće razviti pravilnu mrežu ulica, raskrižja, trgova ili bilo kakvih drugih društveno kulturnih aspekata.¹¹¹ Uglavnom se gradilo pragmatično bez razvijenih studija ili suvremenih urbanističkih promišljanja, a jedini kriterij bilo je povećanje stambenog fonda. Ova situacija produkt je nezainteresiranosti gradskih vlasti za pitanje urbanističkog planiranja, interes investitora tek za pojedine građevinske čestice te nedostatak kritičke svijesti. Intenzivnija izgradnja kopnenog dijela grada započela je tek kasnih šezdesetih godina kada je obnova povijesne jezgre grada privedena kraju. Unatoč konstantnoj građevinskoj aktivnosti teško je bilo zadovoljiti potrebe i osigurati dovoljan broj stanova u gradu koji je doživljavao nagli privredni, kulturni i ekonomski razvitak.

Prva stambena naselja tijekom pedesetih godina uglavnom se grade na periferiji grada s obzirom da su u bližoj okolici grada problem predstavljala privatna zemljišta. Zadar tada dobiva nekoliko manjih stambenih naselja koja se sastoje od niza jednostavnih tipiziranih objekata u gradskim predjelima *Arbanasi*, *Belafuža*, *Draženica*, *Bokanjac*, *Diklo*, *Jazine*, uz

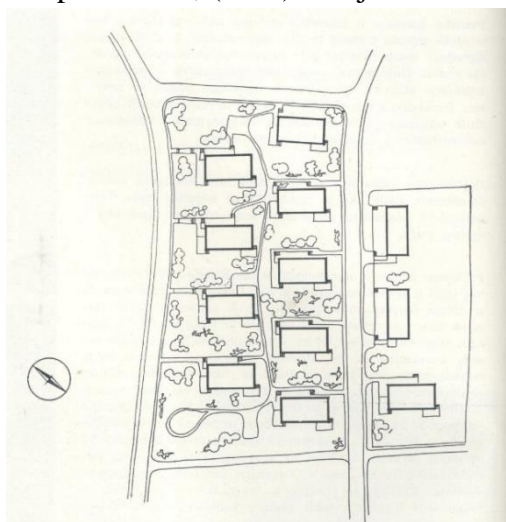

Slika 17 Plan Zadra iz 1990. godine s ucrtanim vojnim zonama (arhitektonska obrada: Ivana Valjato-Vrus)

¹¹¹ Marija Stagličić, »Sukobi vojne i civilne«, 1993., str. 25

put Lisinskog (Ulica Vatroslava Lisinskog), u produžetku ulice Marka Oreškovića (Ulica Stjepana Radića) i u ulici Rudi Čajevca (Ulica Vjekoslava Klaića).¹¹² Uglavnom se radi o jednostavnim dvokatnim objektima s dvoslivnim krovovima dok su u nekim slučajevima fasade djelomično obložene kamenom u kombinaciji sa žbukom, što ukazuju na korištenje tradicionalnog mediteranskog arhitektonskog leksika. Građevine su u prostoru postavljene simetrično u nizovima, a uokolo njih se nalazi prostor namijenjen zelenilu. Posebnom kvalitetom izdvaja se stambeno naselje Ive Bartolića iznad Maraska parka na gradskom predjelu *Brodarica*, te manje stambeno naselje Vojne pošte iznad Puta XIX divizije (Ulica dr. Franje Tuđmana) prema projektu Mladena Grakalića. Od ostalih valja spomenuti regulaciju Obale kneza Branimira iz 1953. godine te regulaciju dva manja oficirska naselja za koje je angažiran arhitekt Josip Budak.¹¹³

Jedno od prvih naselja nakon Drugog svjetskog rata gradi se iznad tvornice poduzeća Maraska, na gradskom predjelu *Brodarica*.¹¹⁴ (sl.18) Urbanistički koncept naselja nastao je 1948. godine prema zamislima Slavka Šimatića i Josipa Budaka, (sl.19) dok je stambene zgrade projektirao

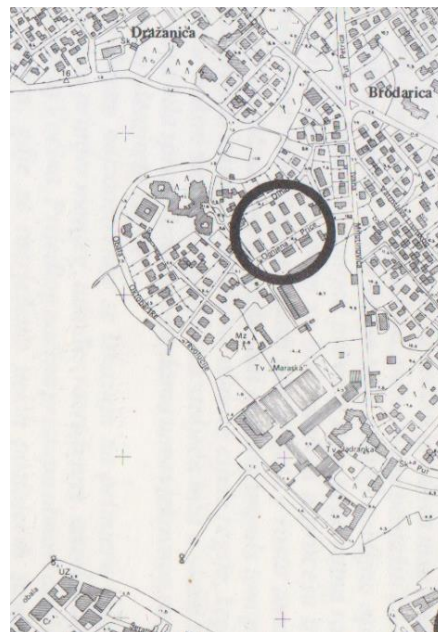
Slika 19 Tlocrt stambenog naselja Ive Bartolića, Slavka Šimatića i Josipa Budaka, projekt: 1948. godine

Ivo Bartolić.¹¹⁵

Plan

hortikulturnog

oblikovanja okoline osmislila je Silvana Seissel, a izvođač radova je građevinsko poduzeće *Jadran* iz Zadra, koje s izgradnjom započinje 1953. godine.¹¹⁶ Naselje ima oblik nepravilnog pravokutnika i sastoji se od devet identičnih stambenih dvokatnica namijenjenih obiteljskom stanovanju. Okruženo je niskim zidom od kamena, te je dio fasada obložen kamenom iz zadarskih ruševina dok je ostatak

Slika 18 Karta Zadra iz 1990. godine s naznačenim stambenim naseljem Ive Bartolića, Slavka Šimatića i Josipa Budaka

¹¹² Slavko Šimatić, »Obnova i urbanistička«, 1964., str.4

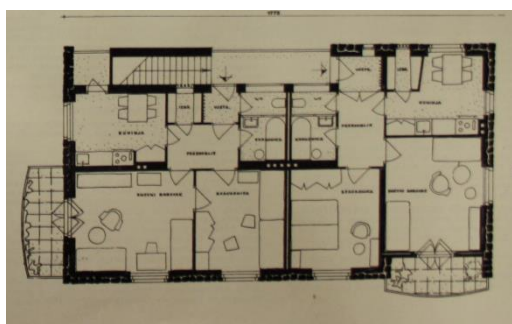
¹¹³ Josip Budak, *Retrospektiva*, 1980., str. 2

¹¹⁴ Naselje se proteže uz današnju Ulicu Grge Oštrića, Dinarsku ulicu i Ulicu Vjekoslava Maštrovića. Radi se o gradskom predjelu koji je tada bio rubni dio grada

¹¹⁵ N.N., »Stambeno naselje u Zadru«, 1956., str.28

¹¹⁶ Isto, str.28

ožbukani i polikromirani. Upotrebom ogradnog zida koji podsjeća na suhozid, kamena na fasadi, dvoslivnih krovova i prozora sa žaluzinama postignuta je regionalna nota Mediterana.¹¹⁷ (sl.20, sl.21) Kompletno arhitektonsko oblikovanje naselja sadržavalo je i kompoziciju zelenih površina, koja na žalost nikada nije dovršena. Radi se o jednom od prvih urbanistički promišljenih naselja van stare jezgre grada koji se svojim oblikovanjem uklopio u ambijent s obzirom na to da je bazirana na tradiciji mediteranske arhitekture. Nagrđena kasnijim nadogradnjama i gradnjom okolnih obiteljskih kuća, kvaliteta ovog stambenog naselja danas je teško prepoznatljiva i zaboravljena.

Slika 20 Tlocrt kata stambenih zgrada Ive Bartolića

Slika 21 Stambeno naselje Ive Bartolića, Slavka Šimatića i Josipa Budaka u Zadru, projekt: 1948. godine

Još jedno novo stambeno naselje počinje se graditi 1956. godine iznad Puta XIX divizije (ulica dr. Franje Tuđmana) prema projektu arhitekta Milana Grakalića. Kao investitor radova navodi se Vojna Pošta 7345-35 Split, dok je za izvedbu radova zaslužno građevinsko poduzeće

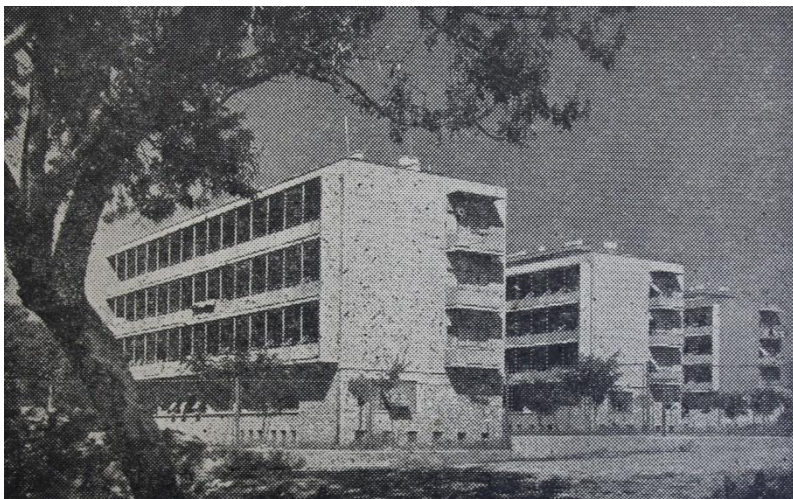

Jadran.¹¹⁸ Riječ je o malom stambenom naselju koje se sastoji od četiri identične trokatne stambene zgrade položene okomito na ulicu. (sl.21, sl.22) Iako se nalaze uz prometnicu, njihov postav ih distancira od ulice i orijentira

Slika 22 Karta Zadra iz 1990. godine s naznačenim stambenim naseljem Vojne pošte 7345-35 Split, Milana Grakalića, projekt: 1954. godine

¹¹⁷ Neven Šegvić, »Primjena specifične arhitektonsko«, 1955., str. 9

¹¹⁸ Državni arhiv u Zadru (dalje HR- DAZD)-149, Narodni odbor općine Zadar 1955.-1963. (dalje NOO Zadar), kutija 6, svezanj 1/55, 84/57

Slika 23 Milan Grakalić, Stambeno naselje Vojne pošte 7345-35 Split u Zadru, projekt: 1954. godine

rastvoreni balkonima na jednoj strani, dok se na drugoj strani nalaze volumenom istaknuti ulazi u zgrade i stepenište. Ostatak fasade je ožbukana i polikromiran. Kombinacija bijelog kamena i crvene nijanse fasade u kombinaciji s zelenilom uokolo doista ostvaruje skladan prostor. Radi se o građevinama koje se kvalitetom izdvajaju od ostale stambene produkcije pedesetih godina, iako su nakon izgradnje bile kritizirane od strane građana zbog svog postava u prostoru.

na zelene površine koje se nalaze između njih. Građevine su vizualno podijeljene na dva dijela. Donji dio građevina obložen je kamenom i sastoji se od podrumskih prostorija i visokog prizemlja namijenjenog za stanovanje. Gornji dio sastoji se od tri kata koji su čitavom dužinom

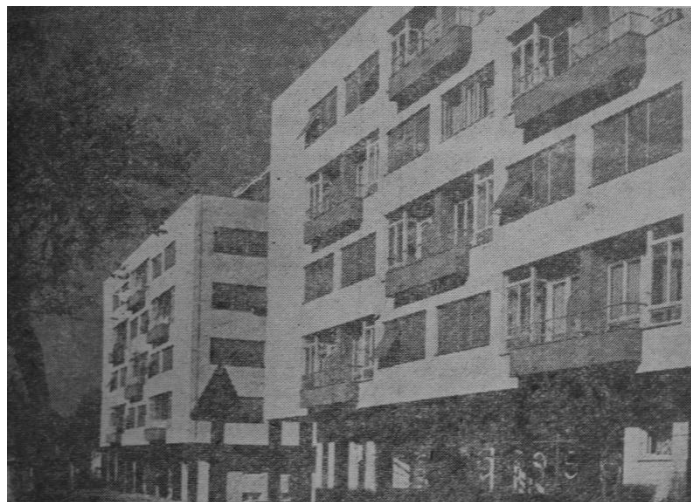

Slika 24 Milan Grakalić, Tlocrt kata, projekt: 1954. godine

Slika 25 Milan Grakalić, Stambeno naselje 7345-35 u Zadru, projekt: 1954. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Milan Grakalić projektirao je dvije stambene zgrade uz Benkovačku ulicu (Ulica Zrinsko- Frankopanska). Kao investitor radova navodi se Vojna pošta 1838 Zadar, a kao izvođač građevinsko poduzeće *Jadran*.¹¹⁹ Radi se o dvije identične četverokatnice koje se započinju graditi 1954. godine. (sl.26) Građevine su vizualno podijeljene na tri zone. Donji dio obložen je kamenom, uvučen, i ima

Slika 26 Milan Grakalić, Stambene zgrade Vojne pošte 1838 Zadar u Zadru, projekt: 1954. godine

zaobljene rubove, a ispred pročelja se nalaze kružni stupovi koji tvore trijem i nose gornji dio građevine. Donji dio skladno korespondira s gornjim četverokatnim kubusom koji je rastvoren polikromiranim balkonima. Na vrhu se nalazi otvorena terasa, zatvorena sušionica rublja i maleni trijem. Veoma skladna igra zaobljenih i oštih formi, kamena i opeke, bijele i crvene boje još jednom dokazuje uspješnost ovog arhitekta. (sl.27, sl.28.).

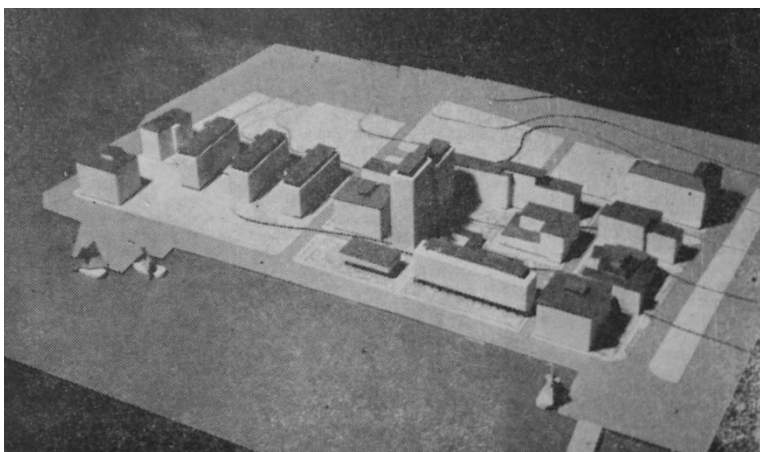

Slika 27 Milan Grakalić, Stambene zgrade Vojne pošte 1838 Zadar, projekt: 1954. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 28 Milan Grakalić, Stambene zgrade Vojne pošte 1838 Zadar, projekt: 1954. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

¹¹⁹ HR – DAZD-149, NOO Zadar, paket 3/54, 172, GD 4507/ 54

Slika 29 Maketa Branimirove obale prema nacrtu Josipa Budaka iz 1953. godine, snimio: Ante Brkan

Prva faza regulacije gradskog predjela *Voštarnica*, koja će se odvijati u nekoliko faza tijekom 50.-ih, 60.-ih i 70.-ih godina započinje regulacijom *Branimirove obale* (Obala kneza Branimira) koju je 1953. godine izradio arhitekt Josip Budak radi gradnje stambenih zgrada zadarskog poduzeća Vlado

Bagat.¹²⁰ (sl.29, sl.30) S obzirom da se radi o gradskom prostoru tik uz obalu, koji je sadržavao niz građevina iz austrougarskog perioda, Budak predviđa njihovo zadržavanje i popunjavanje slobodnog prostora trima identičnim građevinama orijentiranim okomito na obalu (za razliku od već postojećih građevina na tom prostoru) i gradnjom jednog višeg stambenog objekta – koji će kasnije među Zadranima ostati poznat kao „Bagatov neboder“ ili „Prvi zadarski neboder“.¹²¹ Godinu dana nakon raspisivanja natječaja građevinsko poduzeće *Izgradnja*¹²² započelo je

Slika 30 Pogled na Branimirovu obalu 1960-ih godina sa stambenim zgradama sagrađenim za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat: Tri identične višekatanice sagrađene prema projektu Dragana Boltara i *Bagatov neboder* sagrađen prema projektu Slavka Šimatića

¹²⁰ Josip Budak, »Zašto samovolja u izgradnji«, 1953., str. 1

¹²¹ Građevinsko poduzeće *Jadran* 1962. godine je započelo izgradnju „Bagatovog nebodera“ prema nacrtima arhitekta Slavka Šimatića, vidi u: N.N., »Kamerom po gradu«, u: *Narodni list*, 15. srpanja 1961., str. 7

¹²² Josip Budak, »Stambena izgradnja u Zadru«, u: *Glas Zadra*, 24. prosinca 1956., str. 6

izgradnju tri identične peterokatnice prema projektu arhitekta Dragana Boltara, u ulici Frana Alfrevića, na mjestu koje je za njih predvidio Josip Budak.¹²³ (sl.31 sl.32, sl. 33, sl.34) Radi se o izrazito jednostavnom oblikovanju na svim razinama, od tlocrtna dispozicije do oblikovanja fasade. Arhitekt je ostvario rješenje s relativno malim stanovima, prostranim zajedničkim prostorijama i sa maksimalnim korištenjem otvorenih prostora tj. *loggia* i balkona. Neutralnošću vanjskog oblikovanja fasade i naglašenom horizontalom željelo se zgrade uklopiti u postojeći ambijent. Na vrhu zgrade, nalazi se otvorena terasa i zatvorena praonica rublja sa sušionicom.¹²⁴ Fasada građevina definirana je dugačkim horizontalnim nizovima prozora na jednoj i balkona na drugoj strani. Prizemni dio obložen je kamenom i jednim dijelom odignut na stupove, dok je ostatak fasade ožbukana.

Slika 31 Dragan Boltar, jedna od tri identične stambene zgrade sagrađene za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, projekt: 1954. godine

Tijekom 1960-ih godina na ovom gradskom prostoru sagrađena je nekolicina zgrada koje su definirale izgled ovog dijela *Voštarnice*.¹²⁵

Slika 32 Dragan Boltar, jedna od tri identične stambene zgrade sagrađene za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, projekt: 1954. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

¹²³ Josip Budak, »Zašto samovolja u izgradnji«, 1953., str. 1

¹²⁴ HR - DAZD-141, Narodni odbor kotara Zadar 1945.-1955. (dalje NOK Zadar), GD, mapa 35, svežanj 25/53

¹²⁵ 1968. godine građevinsko poduzeće *Radnik* iza tri spomenute stambene zgrade Dragana Boltara gradi dugački stambeni objekt smješten vodoravno u odnosu na spomenute građevine. Radi se o objektu koji je na neki način zatvorio i definirao prostor Branimirove obale stvarivši dojam manjeg stambenog naselja. Ova dugačka zgrada u prizemnom dijelu ima dva prolaza koji zamjenjuju ulice te dozvoljavaju protočnost prometa i ljudi. Projektanti građevine su ing. S. Čulić i ing. B. Petrović, vidi u: HR - DAZD-146, Skupština općine Zadar 1963-1990 (dalje SO) Zadra, arhivska knjiga 1, red. Br. 65, 2930.

Slika 33 Dragan Boltar, jedna od tri identične stambene zgrade sagrađene za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, projekt: 1954. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 34 Dragan Boltar, Tri identične stambene zgrade sagrađene za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, projekt: 1954. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

1955. godine raspisan je natječaj za gradski predio *Voštarnica*. Na natječaj je pristiglo 17 radova, a članovi žirija bili su: Zvonimir Tičina, Berislav Petrović, Neven Šegvić, Mladen Kauzlarić, Slavko Šimatić i Sergije Kolobov. Nakon pregledavanja i ocjenjivanja radova žiri je zaključio kako niti jedan rad u cijelosti nije zadovoljio potrebe stoga niti jedan od pristiglih radova nije dobio prvu nagradu. Druga nagrada dodijeljena natječajnom radu pod šifrom 33922, arhitekata Slobodana Jovičića, Božidara Kolonića i Miroslava Kučana. Dvije treće nagrade dodijeljene su natječajnim radovima pod šifrom 75757, Božidara Rašice i 18001, Ive Novaka i Tomislava Paleka.¹²⁶ S obzirom da niti jedan rad nije zadovoljio potrebe natječaja, izgradnja *Voštarnice* nastaviti će se tijekom 60.-ih godina.

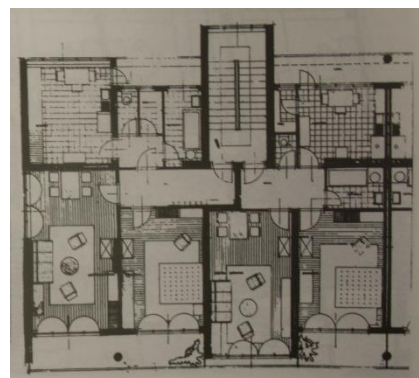
Slika 35 Igor Skopin, Stambena zgrada za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, projekt: 1952. godine, snimio: Ante Brkan

Od ostalih građevina na Branimirovoj Obali (Obala kneza Branimira) tijekom pedesetih godina, ističe se stambena zgrada također namijenjena radnicima poduzeća Vlado Bagat sagrađena od 1953.-1954. godine prema projektu arhitekta Igora Skopina.¹²⁷ Riječ je o stambenoj peterokatnici čija fasada oblikovanjem balkona tvori formu meandra i tako na zanimljiv način korespondira s novim ustrojstvom stambenih građevina na Poluotoku. Radi se o građevini koja

potvrđuje kako su se tijekom pedesetih godina ipak gradile kvalitetnije zgrade, nego li je to bilo tijekom šezdesetih kada je došlo do hiperprodukcije pa sukladno tome i pada kvalitete.

Slika 36 Igor Skopin, Stambena zgrada za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 37 Igor Skopin, tlocrt kata stambene zgrade za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat

¹²⁶ N.N., »Ocijenjeni su pristigli radovi za regulaciju Voštarnice«, u: *Glas Zadra*, 21. svibnja 1955., str. 7

¹²⁷ N.N., »Stambena zgrada u Zadru«, 1957., str.30

Početkom šezdesetih godina provedena je nacionalizacija gradskog zemljišta te dolazi do značajnijeg ekonomskog napretka stoga se težište izgradnje usmjeruje na gradske predjele bliže povijesnoj jezgri. Problem nekontrolirane izgradnje obiteljskih kuća sve više je jačao i sprječavao sustavnu izgradnju gradskih predjela, stoga se 1961. godine problem pokušao riješiti strožim zabranama i određivanjem područja *Puntamike*, *Arbanasa* i *Bokanjca* za individualnu stambenu izgradnju.¹²⁸ Unatoč zabranama i početku izrade regulacija za određene gradske predjele problem stihijske izgradnje ilegalnih privatnih stambenih objekata uzimao je sve većeg maha gotovo na cijelom kopnenom dijelu grada od *Puntamike* do *Gaženice*.¹²⁹ Početkom šezdesetih godina započinje izrada regulacijskih osnova za pojedine gradske predjele. Tako je 1962. godine usvojen projekt regulacije *Brodarice*,¹³⁰ 1963. godine izrađena je regulacija *Arbanasa*, prigradskog predjela *Stanovi*¹³¹ i *Borika*,¹³² 1964. godine regulacija *Jazina*,¹³³ 1966. godine regulacija *Ravnica* prema projektu Josipa Budaka,¹³⁴ 1967. godine regulacija *Voštarnica III*¹³⁵ te 1968. regulacija stambenog naselja *Relja II*.¹³⁶ Nažalost, najčešće se radilo o nedovoljno definiranim regulacijskim osnovama kojima bi pojedini gradski predio dobio svoju osnovnu namjenu, s tim da su se sva pitanja oko regulacije prometa ili izgradnje stambenih zgrada rješavala *ad hoc*. Zbog toga je otežana izgradnja saobraćajnica i potrebnih komunalija, te je grad estetski nagrđen. Čitav kopneni dio grada tijekom šezdesetih godina pretvara se u gradilišne zone, s tim da se najviše gradilo na gradskim predjelima *Jazina*, *Voštarnice*, *Brodarice*, *Puntamike* i *Relje*.¹³⁷

1962. godine na *Sjednici gradskog odbora* prihvaćena je idejna regulacija gradskog prostora *Brodarice* gdje se predviđa izgradnja mikrorajona s naseljem rijetke gustoće.¹³⁸ Ovim projektom nisu definitivno određene namjene svih površina reguliranog područja, već je tek dana osnovna namjena tom gradskom području, a o tome kakve će se zgrade graditi, kako će biti riješeno pitanje prometa i brojna druga pitanja rješavat će se postepeno.

¹²⁸ N.N., »Određena područja za individualnu izgradnju«, u: *Narodni list*, 9. prosinca 1961., str.7

¹²⁹ N.K., »I dalje hara divlja izgradnja«, u: *Narodni list*, 6. srpnja 1963., str. 3

¹³⁰ N.N., »Usvojen idejni regulacioni projekt područja između Vrulje i Draženice«, u: *Narodni list*, 3. studenog 1962., str.1

¹³¹ N.N., »Regulirano područje Stanovi«, u: *Narodni list*, 16. ožujka 1963., str.7

¹³² N.N., »Regulirano područje Borika«, u: *Narodni list*, 25. svibnja 1963., str. 7

¹³³ N.N., »Arhitekt Zvonimir Bašić izradio je prijedlog za regulaciju uvale Jazine u Zadru«, u: *Narodni list*, 18. siječnja 1964., str.1

¹³⁴ Josip Budak, *Retrospektiva*, 1980., str.2

¹³⁵ N.N., »Izgradit će se 110 stanova«, u: *Narodni list*, 9. prosinca 1967., str.14

¹³⁶ N.K., »Novi stambeni i turistički objekti«, u: *Narodni list*, 1. lipnja 1968., str.1

¹³⁷ N.N., »Nove zgrade i oko njih«, u: *Glas Zadra*, 23. veljače 1957., str. 7

¹³⁸ N.N., »Usvojen idejni regulacioni«, 1962., str.1

1963. godine izrađen je regulacijski plan prigradskog naselja *Stanovi*.¹³⁹ Regulacija je prepuštena arhitektu Zvonimiru Bašiću, te usvojena od strane *Narodnog Odbora i Savjeta za građevinarstvo Narodnog odbora općine*.¹⁴⁰ Urbanističkim regulacijskim planom gradski prostor *Stanova* podijeljen je na tri stambene zone.¹⁴¹ Prvu zonu predstavlja staro naselje, unutar kojeg se predviđa gradnja novih stambenih zgrada koje bi se svojom pozicijom, oblikovanjem i korištenim materijalom uklopile u već postojeći ambijent. Zgrade će stoga biti građene od kamena, prekrivene kupom kanalicom, dok će oblikovanje krovova i prozora biti u skladu s mediteranskom tradicionalnom izgradnjom te će svaka zgrada imati dvorište. Drugu zonu predstavlja dio gradskog predjela *Stanovi* gdje se predviđa izgradnja slobodnostojećih u niz poredanih objekata za obiteljsko stanovanje. Treća zona naselja sastojati će se od slobodnostojećih stambenih zgrada, zajedničkih garaža te nekoliko prodavaonica za opskrbu stanovništva. Dovršetkom ovog plana broj stanovnika s 1600 povećat će se na 4000 stanovnika.¹⁴²

Radovi na izgradnji novih stambenih objekata u ulici Put Stanova povjerena je

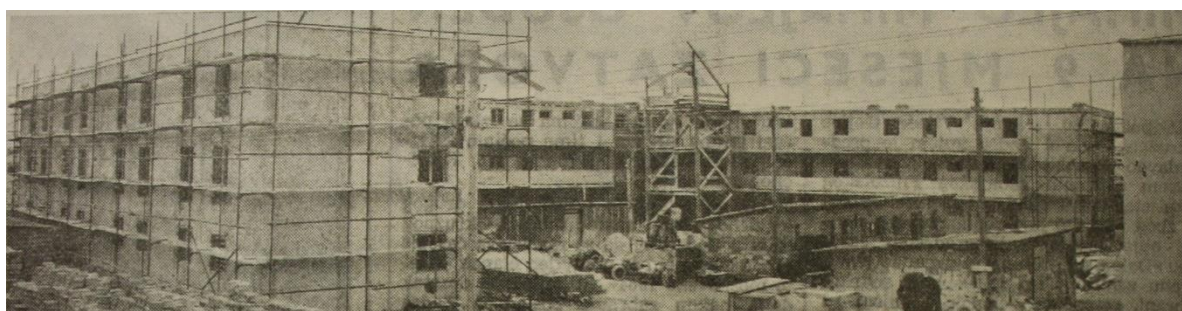

Slika 38 Stambeno naselje u ulici Put Stanova, projekt:1964. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

zadarskom građevinskom poduzeću *Jadran*.¹⁴³

Naselje se sastoji od devet stambenih zgrada sa 112 dvosobnih stanova koji će biti dovršeni do kraja 1965. godine.¹⁴⁴ (sl.38, sl.39, sl.40)

Građevinsko poduzeće

Slika 39 Stambeno naselje u ulici Put Stanova za vrijeme izgradnje 1965. godine

¹³⁹ N.N., »Regulirano područje Stanovi«, 1963., str.7

¹⁴⁰ Isto, str.7

¹⁴¹ Isto, str.7

¹⁴² Isto, str.7

¹⁴³ N.N., »Stanovi za naše prilike«, u: Narodni list, 8. svibnja 1965., str. 4

¹⁴⁴ Isto, str.4

Slika 40 Detalj zgrade stambenog naselja u ulici Put Stanova, projekt: 1964. godine današnje stanje, snimila: Anđela Galić

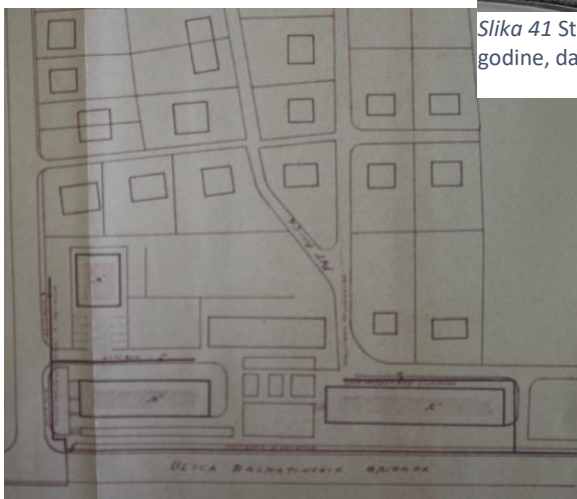
Jadran ovim naseljem htjelo je sagraditi što ekonomičnije i kvalitetnije stanove. Građevine se sastoje od prizemlja i dva kata. Katovi su cijelom dužinom povezani galerijama putem kojih se pristupa stanovima. Fasade prema ulici ukazuju na izrazitu jednostavnost oblikovanja s obzirom na to

da su rastvorene nizom francuskih prozora. Za razliku od ostalih stambenih naselja zgrade nisu gusto posložene u prostor već se među njima nalaze zajednička dvorišta i putovi.

U Ulici Dalmatinske brigade (Ulica Marka Oreškovića) u gradskom predjelu *Stanovi*, 1967. godine započinje izgradnja kompleksa od 108 stanova u tri stambena objekta.¹⁴⁵ (sl.41, sl.42) Za izvedbu radova angažirano je

Slika 41 Stambeno naselje u gradskom predjelu *Stanovi*, projekt:1967. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 42 Luka Kovačević, Plan stambenog naselja u gradskom predjelu *Stanovi*, projekt: 1967. godine

građevinsko poduzeće *Radnik* iz Benkovca, dok je projektant arhitekt Luka Kovačević.¹⁴⁶ Projektom su obuhvaćeni radovi izgradnje stambenih zgrada *A, B i C – Put Stanova* i uređenja njihove okoline. To podrazumijeva izgradnju garaža, parkirnih mjesta ispred zgrada, pješačkih staza, dječjeg igrališta te površine za odmor u zelenilu. Lokacija stambenih zgrada

¹⁴⁵ HR-DAZD -146, SO Zadar, arhivska kutija 1, radni broj 80.,38,11, svežanj 860/69, 85/69

¹⁴⁶ HR-DAZD -146, SO Zadar, arhivska kutija 1, radni broj 80.,38,11

Slika 43 Luka Kovačević, *Stambeni objekt A*, projekt: 1967. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

izdana je u skladu s regulacijom gradskog predjela *Stanovi*. Slobodnostojeći *objekt A* sastoji se od podruma, prizemlja i pet stambenih katova. (sl.43) U prizemlju građevine nalaze se garaže, gornji katovi su na uglovima rastvoreni balkonima, dok se središtem fasada nižu prozori. *Objekti B i C* gotovo su identični u svom oblikovanju s tim da se *objekt B* sastoji od tri tipske jedinice i

ima ukupno 39 stanova, dok se *objekt C* sastoji od četiri tipske jedinice i ima 52 stana.¹⁴⁷ (sl.41, sl.43) Obje građevine se sastoje od podruma, prizemlja, četiri kata i posljednjeg petog kata na kojem se nalazi prohodna terasa za sušenje rublja. Dok je fasada građevina okrenuta prema dvorišnoj strani rastvorena tek nizom prozora i ulazima koji su odignuti na stepenice, dotle je fasada prema cesti rastvorena balkonima i nizom prozora, dok se u prizemlju nalaze garaže i poslovne prostorije.

Slika 44 Luka Kovačević *Stambeni objekt C*, projekt: 1967. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

1963. godine *Odjel za urbanizam Narodnog odbora Zadar* započeo je rad na urbanističkoj regulaciji turističkog predjela grada, *Borik*.¹⁴⁸ Ovaj gradski predio regulacijskim planom podijeljen je u osam urbanističkih zona. Ovim projektom *Borik* je zamišljen kao mali turistički grad sa svim potrebnim infrastrukturama. Prvu zonu predstavlja obalni pojas, predio poluotoka i prostorni kompleks *Ferijalnog Saveza Vitrenjak* koji će promijeniti namjenu, odnosno ova zona će postati hotelsko-kupališna zona.¹⁴⁹ Obalni pojas projektom je namijenjen isključivo da bude plaža, dok će teren biti ispunjen gradnjom hotelskih objekata. Drugu urbanističku zonu predstavlja staro naselje *Borik* koje će uz poneke asanacije zadržati svoju fizionomiju, dok će nove građevine koje se budu podizale zadržati postojeću estetiku ovog

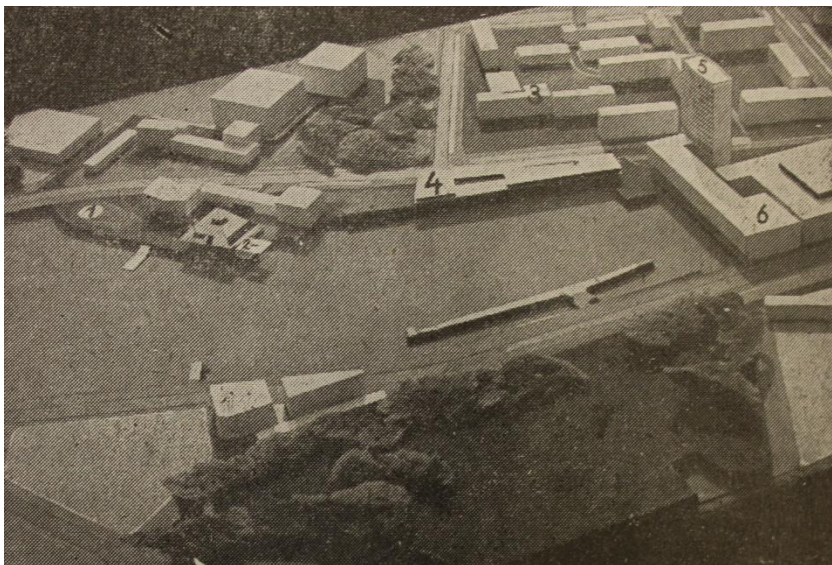
¹⁴⁷ HR-DAZD -146, SO Zadar, arhivska kutija 1, radni broj 80.,38,11

¹⁴⁸ N.N., »Regulirano područje Borika«, 1963., str. 7

¹⁴⁹ Isto, str.7

područja.¹⁵⁰ U trećoj zoni predviđa se izgradnja višekatnica i stambenih tornjeva, dok je četvrta zona rezervirana za individualnu obiteljsku izgradnju stambenih kuća u nizovima.¹⁵¹ Peta zona pretvorit će se u sportski centar gradnjom velikog nogometnog igrališta s atletskom stazom, pomoćnog nogometnog igrališta te igrališta za košarku, rukomet, odbojku i drugo. Šesta zona namijenjena je rekreaciji, dok sedma i osma zona predstavljaju opskrbi centar naselja.¹⁵² Regulacijom je riješeno i pitanje prometa, glavnih prometnica i problem parkinga s obzirom na to da je u gradu bilo sve više automobila i turista.

1964. godine arhitekt Zvonimir Bašić izradio je prijedlog za regulaciju gradskog predjela *Jazine* (sl.45) kojim je na ovom gradskom predjelu predvidio izgradnju sportskog terena veslačkog kluba, restoran u obliku piramide, Đački dom *Ive Lole Ribara*, zimovalište za jahte i čamce, radionice i

Slika 45 Zvonimir Bašić, prijedlog za regulaciju gradskog predjela Jazine, 1964. godine, 1- Sportski tereni veslačkog kluba, 2- Restoran u obliku piramide, 3- Đački dom „Ivo Lolo Ribar“, 4- Zimovalište za jahte i čamce, radionice i društvene prostorije kluba, 5- Neboder, 6- Dom JNA s društvenim prostorijama, 7 – Park Vladimira Nazora

društvene prostorije kluba, jedan visoki stambeni neboder, dom JNA s društvenim prostorijama a uz bedem parka Vladimira Nazora prokopao bi se kanal i time bi se riješio problem cirkulacije mora.¹⁵³ Stambene zgrade uokolo uvale *Jazine* najvećim dijelom su sagrađene tijekom 1960-ih godina, kvalitetom se izdvaja nekoliko stambenih višekatnica Ive Bartolića te stambene višekatnice građevinskog poduzeća *Ivan Lučić Lavčević* iz Splita koje je projektirao arhitekt Luka Kovačević.

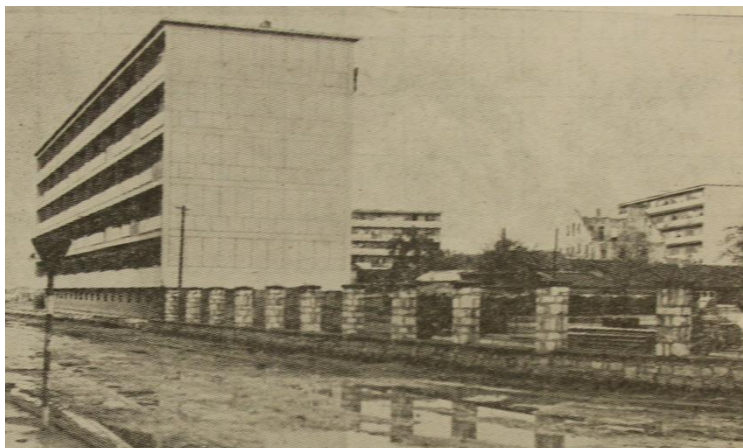
¹⁵⁰ Isto, str.7

¹⁵¹ Isto, str.7

¹⁵² Isto, str.7

¹⁵³ N.N., »Regulacija uvale Jazine«, 1964., str.1

1960. godine započinje izgradnja četiri višekratne stambene zgrade u gradskom predjelu *Jazine* prema projektima arhitekta Ive Bartolića, dok je za izgradnju angažirano građevinsko poduzeće *Jadran* iz Zadra.¹⁵⁴ Ove četiri zgrade sadržavat će 154 dvosobna i 9 jednosobnih stanova.¹⁵⁵ (sl.46)

Slika 46 Ivo Bartolić, četiri stambene zgrade u Jazinama, projekt: 1960. godine

Najveća od četiri zgrade nalazi se u ulici Zmaja Jove Jovanovića (Ulica

Petra Svačića), druga je položena okomito na Radničku obalu (Ulica II. Zasedanja ZAVNOH-a) (sl.48, sl.49, sl.50) dok su još dvije, jedna iza druge, smještene uz Put XIX divizije (Ulica dr. Franje Tuđmana) (sl.47). Sve četiri zgrade identične su u oblikovnom smislu, od prostorne dispozicije stanova do oblikovanja fasada i ulaza s tim da je građevina u ulici Zmaja Jove Jovanovića veća te sadrži pet ulaznih stubišta, za razliku od ostalih koje imaju po tri ulazna stubišta.¹⁵⁶ Druga građevina položena okomito na Radničku obalu nalazi se na kosom terenu stoga je južni dio građevine nešto povišeniji. Ulazna pristupna stepeništa se također, ponešto razlikuju. Sve građevine sastoje se od podruma, visokog prizemlja i četiri kata. U podrumu su smještene drvarnice, praonice rublja i jednosobni stanovi dok su na gornjim katovima dvosobni stanovi. Ulazna fasada polikromirana je i vizualno podijeljena na pet odnosno tri zone ulazima koji su podignuti na nekoliko stepenica i istaknuti u prostoru. Fasada je

Slika 47 Ivo Bartolić, stambene zgrade u ulici dr. Franje Tuđmana, projekt: 1960. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

razigrana kombinacijom sive i zelene polikromije ili žute i ljubičaste, te postavom malenih otvora u cik-cak formi, dok je ostatak fasade rastvoren jednostavnim prozorima. Druga fasada je cijelom dužinom rastvorena balkonima i odijeljena pregradama, dok je podrumski dio rastvoren malenim pravokutnim otvorima. Tri od četiri zgrade dovršene su

¹⁵⁴ HR - DAZD-149, NOO Zadar, paket 2, 288, svežanj 60/60

¹⁵⁵ HR - DAZD-149, NOO Zadar, paket 2, 288, svežanj 60/60

¹⁵⁶ HR - DAZD-149, NOO Zadar, paket 2, 8505, svežanj 61/60

Slika 48 Ivo Bartolić, stambena zgrada položena okomito na Radničku obalu, projekt: 1960. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

1961. godine, dok je ona u ulici Zmaja Jove Jovanovića (Ulica Petra Svačića) dovršena 1963. godine.¹⁵⁷ Od ostalih građevina Ive Bartolića valja istaknuti četverokatnu stambenu zgradu s 36 stanova koja se počela graditi 1960. godine u ulici Rade Končara (Ulica Zrinsko Frankopanska) u *Jazinama*.¹⁵⁸ Građevina se izdvaja zbog oblikovnih i estetskih kvaliteta.

Slika 49 Ivo Bartolić, stambena zgrada položena okomito na Radničku obalu, projekt: 1960. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 50 Ivo Bartolić, stambena zgrada položena okomito na Radničku obalu, projekt: 1960. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

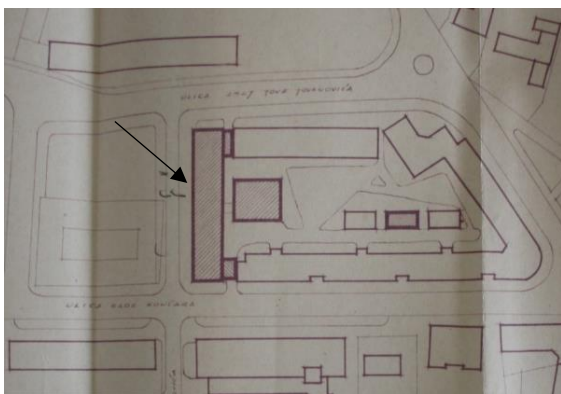
Slika 51 Milivoj Papić, Stambena zgrada za potrebe Vojne pošte 7250-27 Zagreb u Jazinama, projekt:1961, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Nasuprot spomenutoj najvećoj zgradi Ive Bartolića u ulici Zmaja Jove Jovanovića počinje se 1961. godine graditi stambena zgrada prema projektu arhitekta Milivoja Papića za potrebe Vojne pošte 7250-27 Zagreb.¹⁵⁹ (sl.51, sl.54) Fasada pročelja podijeljena je na tri zone stepeništima koji su izbačeni volumenom i rastvorena prozorima,

¹⁵⁷ Najveća od četiri zgrade ulici Zmaja Jove Jovanovića nosi naziv *Grmeč I* te je sagrađena za potrebe Vojne pošte 8115-26 Zemun u Zadru, usp. s HR - DAZD-149, NOO Zadar, GD, paket 2, 288, svežanj 60/60

¹⁵⁸ HR - DAZD -141, Narodni odbor kotara Zadar 1945.-1962. (dalje: NOK Zadar), 536, 9

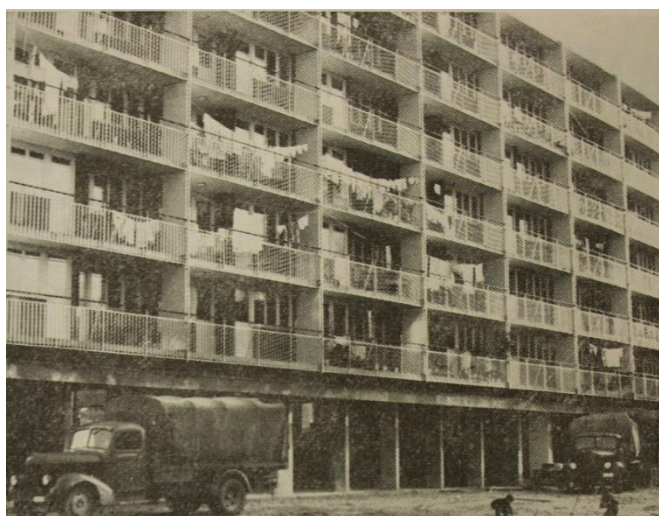
¹⁵⁹ HR - DAZD -141, NOK Zadar, 481, GR 6/60

Slika 52 Luka Kovačević, pozicija stambene zgrade Stara Ledana u Jazinama, projekt: 1963. godine

sl.53, sl.54, sl.55, sl.56) Građevina je ime dobila po staroj ledani koja se na ovom prostoru nalazila do početka gradnje stambene zgrade, kada je zajedno s okolnim prizemnim građevinama porušena kako bi oslobodila prostor stambenoj zgradi zajedno s prostranim trgom ispred nje. Objekt je smješten okomito na ulicu Rade Končara (Ulica Zrinsko Frankopanska) i ulicu Zmaja Jove Jovanovića (Ulica Petra Svačića) te

dok je fasada prema unutrašnjem dvorištu cijelom dužinom rastvorena *loggiama*. Građevina ne posjeduje veće estetske kvalitete. 1963. godine započinje izgradnja višekatnice koja se naslanja na spomenutu građevinu i tako zatvara unutrašnje dvorište.¹⁶⁰ Riječ je o stambenoj zgradi pod nazivom *Stara Ledana*, nastala prema projektu arhitekta Luke Kovačevića iz građevinskog poduzeća *Ivan Lučić Lavčević* iz Splita.¹⁶¹ (sl.52,

Slika 53 Luka Kovačević, Stambena zgrada Stara Ledana u Jazinama, projekt: 1963. godine

Slika 54 Lijevo: Luka Kovačević, Stambena zgrada Stara Ledana, desno: Milivoj Papić, Stambena zgrada za potrebe Vojne pošte 7250-27, unutrašnje dvorište, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

će tako svojim postavom zatvoriti već postojeći objekt. Objekt se sastoji od prizemlja i šest katova s ukupno 63 stana.¹⁶² Glavna zapadna fasada cijelom dužinom je orijentirana prema novom trgu i uvali *Jazine*, prizemni dio namijenjen je poslovnim prostorima te je cijelom dužinom ostakljen. (sl.56) Bočni dio fasade u prizemnom dijelu

¹⁶⁰ I.B., »Novigradnja u Jazinama«, u: Narodni list, 4. prosinca 1965., str.4

¹⁶¹ HR - DAZD – 149, NOO Zadar, GD, 138, svežanj 10/63

¹⁶² HR - DAZD – 149, NOO Zadar, GD, 138, svežanj 22/63

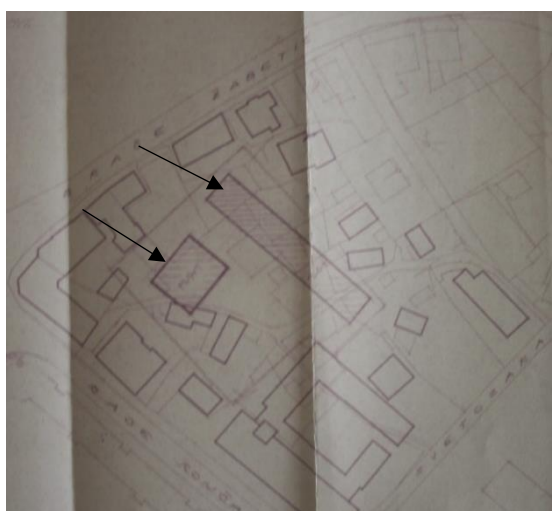
obložen je kamenom dok su katovi cijelom dužinom rastvoreni odvojenim *loggiam*. Dvorišna fasada definirana je dugačkim nizovima hodnika s obzirom da se koristi galerijski princip stanovanja. (sl.55) U dvorištu je sagrađen poseban objekt u kojem su smještene drvarnice, dvije praonice rublja, prostorije za odlaganje smeća i sedam garaža. Krovna terasa drvarnica je prohodna i dostupna putem konzolnog stepeništa stoga može služiti sa sušenje rublja i igru djece.

Slika 55 Luka Kovačević, Stambena zgrada *Stara Ledana* u Jazinama, projekt: 1963. godine, dvorišna fasada, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 56 Luka Kovačević, Stambena zgrada *Stara Ledana* u Jazinama, projekt: 1963. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 57 Luka Kovačević, *Soliter LS-2* i višestambeni objekt *LN-2* u Jazinama, projekt: 1966. godine

1966. godine građevinsko poduzeće *Ivan Lučić Lavčević* započinje izgradnju dvije stambene zgrade u gradskom predjelu *Jazine* prema projektu arhitekta Luke Kovačevića.¹⁶³ (sl.57) Riječ je o drugom zadarskom neboderu pod nazivom *Soliter LS-2* uz kojeg se gradi još jedan slobodnostojeći stambeni objekt pod nazivom *LN-2*.¹⁶⁴ Neboder se sastoji od visokog prizemlja u kojem su smještene drvarnice, prostorije za smeće i zajednička prostorija za kućni savjet te 12 katova od kojih

¹⁶³ HR- DAZD- 146, SO Zadar, paket 7, arhivska knjiga 1, redni broj 52

¹⁶⁴ HR- DAZD- 146, SO Zadar, paket 7, arhivska knjiga 1, redni broj 52, svežanj 1/66

svaki ima četiri dvosobna stana.¹⁶⁵(sl.59) Na vrhu građevine nalazi se terasa s praonicom i sušionicom rublja. Stambeni objekt *LN-2* sastoji se od prizemlja, četiri stambena kata i terase na vrhu građevine.¹⁶⁶ (sl.58) Objekt je sastavljen od četiri tipske jedinice. U prizemlju su drvarnice, prostorije za odlaganje smeća i dva jednosobna stana. Na katovima se nalaze po dva trosobna stana, dok se na terasi nalazi prostorija za pranje i sušenje rublja te dva dvosobna stana.

Slika 58 Luka Kovačević, Stambena zgrada LN-2 u Jazinama, projekt: 1966. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 59 Stambena zgrada LS-2 u Jazinama, projekt: 1966. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

1964. godine, nakon što je gotovo u potpunosti završena obnova stambenog fonda na Poluotoku, pažnja investitora bila je usmjerena na gradski predio *Voštarnica*, stoga započinje najintenzivnija faza izgradnje tog gradskog predjela. Realizacija izgradnje i prodaje stanova rajona *Voštarnica II* povjerena je građevinskom poduzeću *Jadran* iz Zadra, dok je jedan dio nastao prema projektima građevinskog poduzeća *Donat*.¹⁶⁷ Prva etapa izgradnje koncentrirala se na područje omeđeno ulicom Marka Oreškovića (Ulica Stjepana Radića), Putom XIX divizije (Ulica dr. Franje Tuđmana) i tekstilnim kombinatom *Boris Kidrič*.¹⁶⁸ U daljnjim etapama ta izgradnja će se proširiti na cijelo područje *Voštarnice* te na prostor iznad Puta XIX divizije (Ulica dr. Franje Tuđmana). Izgradnja rajona *Voštarnica II*, odvijala se tijekom 1960-ih i 1970-ih godina te se uglavnom radi o zgradama prosječne produkcije toga vremena. S obzirom da je *Voštarnica* gradski predio najbliži povijesnoj jezgri te je projektom zamišljeno

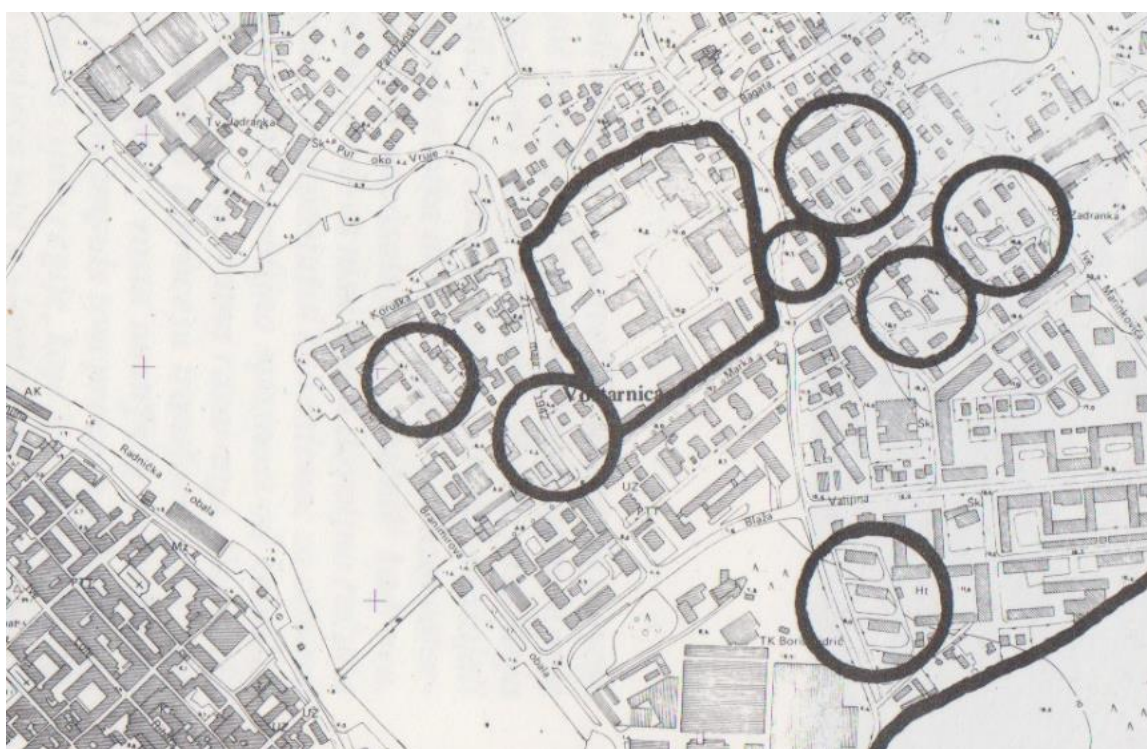
¹⁶⁵ HR- DAZD- 146, SO Zadar, paket 7, arhivska knjiga 1, redni broj 52, svežanj 1/66

¹⁶⁶ HR- DAZD- 146, SO Zadar, paket 7, arhivska knjiga 1, redni broj 52, svežanj 1/66

¹⁶⁷ N.N., »Kompletira se mikrorajon Voštarnica«, u: *Narodni list*, 17. listopada 1965., str.4

¹⁶⁸ N.N., »Novi stambeni blokovi: Uskoro započinje gradnja mikrorajona Voštarnica«, u: *Narodni list*, 3.listopad 1964., str.7

da bude njegova protuteža i integralni dio, njegova izvedba je trebala biti promišljenija te se izgradnja trebala temeljiti na jedinstvenom regulacijskom planu. Međutim, u praksi izgradnja *Voštarnice* je bila ništa drugo nego popunjavanje slobodnog prostora slobodnostojećim zgradama, s tim da su određeni industrijski pogoni koji su se nalazili na ovom gradskom predjelu porušeni ili adaptirani.¹⁶⁹ S obzirom da se izgradnjom *Voštarnice* željelo postići maksimalnu gustoću stanovništva i što niže cijene stanova to se odrazilo na estetskoj razini naselja. Stoga možemo reći da najvećim dijelom izgradnja *Voštarnice* ne posjeduje principe suvremenog urbanog planiranja već se radi o gusto postavljenim individualnim stambenim građevinama koje fasadama prate glavne ulice naselja i zatvaraju unutrašnja dvorišta. (sl.60) Građevine uglavnom nose slične karakteristike s obzirom da je za većinu zgrada ovog naselja zaslužno lokalno građevinsko poduzeće *Jadran*. Radi se o slobodnostojećim višekatnicama, koje najčešće nemaju više od pet katova te su im fasade rastvorene nizom francuskih prozora i balkona što ukazuje na korištenje tradicionalnih karakteristika zadarske arhitekture koje se često javljaju i u slučaju izgradnje Poluotoka. Gusti postav građevina u prostoru, nepravilne ili slijepe ulice među njima te zatvorena dvorišta također se mogu iščitati kao odlike tradicionalne arhitekture, međutim čini se kako je ipak riječ tek o nepromišljenom urbanom planiranju.

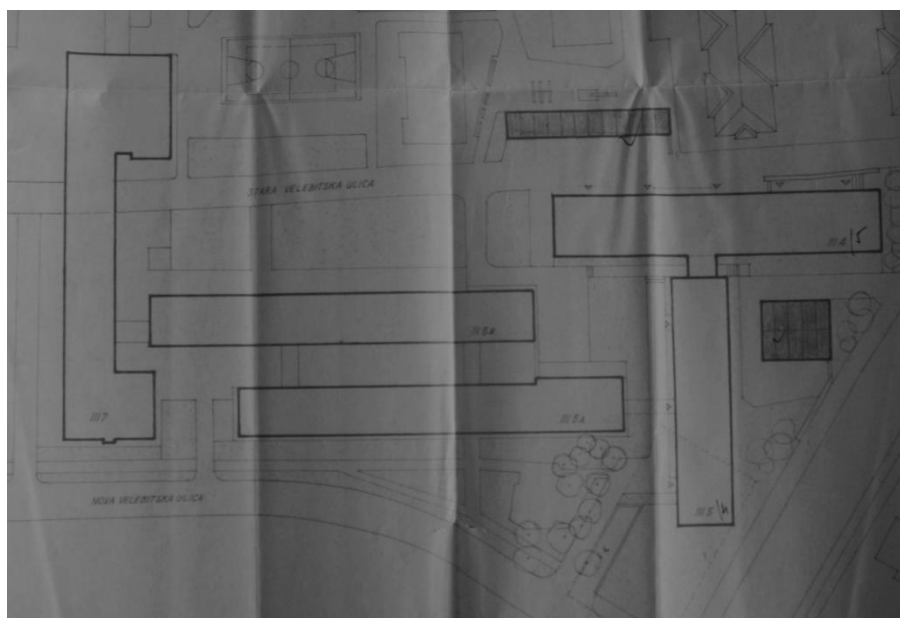

Slika 60 Karta Zadra iz 1990. godine, pogled na gradski predio *Voštarnica*

¹⁶⁹ S obzirom da je problem privatne izgradnje bio velik, došlo je do rušenja nekolicine privatnih i poslovnih objekata na predjelu između ulice Marka Oreškovića i Koruške ulice te na samoj obali. Poslovne prostorije i pogoni tvornice *Vlado Bagat* također su porušeni, isto kao i prostorije građevinskog poduzeća *Jadran* i *Mehanizacija*, vidjeti: N.K., »Što se dešava dok traje rasprava«, u: *Narodni list*, 22. siječnja 1966., str.4

Prizemlja građevina najčešće su rezervirana za garaže, drvarnice i ostave dok se na zadnjem katu najčešće nalazi terasa sa sušionicom rublja. Polikromija fasade također je veoma uobičajena, isto kao i oblaganje prizemnog dijela građevine kamenom i definiranje fasade lezenama. Nerijetko je u prizemlju zgrade otvoren prolaz radi lakše komunikacije stanovništva i prometa. Uz rušenje određenih objekata dolazi i do promjena u regulaciji prometa, tako će Stara Velebitska ulica postati pješačka zona, dok će se promet prebaciti na Novu Velebitsku cestu koja će biti pomaknuta istočnije prema tekstilnom kombinatu *Boris Kidrič*.¹⁷⁰ Branimirova obala bit će dodatno proširena i na tom području će se promet posebno regulirati. Uz povećanje stambenog fonda posebna pažnja je usmjerena na osiguravanje dovoljnog broja prostorija za uslužne djelatnosti, trgovine te rekreaciju.¹⁷¹

Najznačajniji dio mikrorajona *Voštarnica II*, predstavlja sklop zgrada koje se počinju graditi 1965. godine na gradskom prostoru koji je omeđen Novom Velebitskom ulicom (Ulica Bana Josipa Jelačića) s istoka, ulicom Marka Oreškovića (Ulica Stjepana Radića) sa

Slika 61 Plan stambenih zgrada gradskog predjela *Voštarnica II*, lijevo: Mira Budisavljević, stambena zgrada *III-7*, u sredini: Tomislav Palek, stambena zgrada *III-6-a* i *III-6-b*, desno: stambena zgrada: *III-4/5*

zapada, Putom XIX divizije (Ulica dr. Franje Tuđmana) sa sjevera i ulicom 21. maja (Ulica Josipa Jurja Strossmayera) s juga. Gradnja ovih građevina završiti će do 1969. godine. Radi se o pet stambenih zgrada koje svojim položajem zatvaraju slobodni unutrašnji prostor te ostvaruju smislenu razigranu cjelinu. Dok jedna svojim ustrojem tvori oblik slova U (stambena zgrada pod nazivom *III-7*), druga se sastoji od dvije stambene zgrade povezane na dva mjesta stepeništem i prolazima (pod nazivom *III-6-a* i *III-6-b*), dotle treća ima oblik slova T (pod nazivom *III-4-5*).¹⁷² Urbanistički gledano radi se dobro promišljenom projektu koji fasadama sa

¹⁷⁰ N.N., »Uređuje se rajon Voštarnice II«, u: *Narodni list*, 1. kolovoza 1970., str.11

¹⁷¹ N.N., »Krediti za kupovinu gotovih stanova«, u: *Narodni list*, 26. prosinca 1964.,str. 4

¹⁷² HR - DAZD-146, SO Zadar, arhivska knjiga I., redni broj 53, paket Xa, 38,11

svih strana zatvara pogled na ulici i orijentira naselje na unutrašnji prostor. Volumeni zgrada slažu se na zanimljiv način, koji nije monoton ili predvidiv kao što je to u slučaju drugih stambenih naselja ovog vremena.

Stambenu zgradu *III-7* projektirala je arhitektica Mira Budisavljević.¹⁷³ Građevina svojim položajem zatvara južni ulaz u stambeno naselje. U prizemlju ove dugačke zgrade smješten je prolaz putem kojeg se pristupa zajedničkom dvorištu. (sl.62) Građevina ima kratka bočna krila te tako tvori formu slova U, jednim

Slika 62 Mira Budisavljević, stambena zgrada *III-7*, projekt: 1965. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

krilom naslanja se na stambenu zgradu *III6-a*. Fasada prema dvorištu cijelom dužinom je rastvorena balkonima s obzirom da se radi o galerijskom principu ulaza u stanove, (sl.63) dok

Slika 63 Mira Budisavljević, stambena zgrada *III-7*, dvorišna fasada, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

je druga fasada podijeljena jednostavnim bijelim lezenama koje tvore mrežu te rastvorena francuskim prozorima i balkonima.¹⁷⁴

Arhitekt Tomislav Palek projektirao je dvije stambene zgrade naselja koje čine jednu cjelinu, riječ je o stambenoj zgradi *III6-*

¹⁷³ HR - DAZD-146, SO Zadar, arhivska knjiga 51, paket 7, 4824/65

¹⁷⁴ U slučaju izgradnje stambenih zgrada građevinskog poduzeća *Jadran* tijekom 1960-ih i 1970-ih godina učestalo je korištenje polikromirane fasade koja je onda podijeljena bijelim lezenama na manje jedinice. Korištenje francuskog tipa prozora, također je nešto što se učestalo ponavlja isto kao i galerijski tip stanova

Slika 64 Desno: Tomislav Palek, stambena zgrada III6-a, projekt: 1965. godine dvorišna fasada, lijevo: stambena zgrada III4-5

pet stambenih katova. Treća stambena zgrada III-4/5, spojem dviju građevina tvori u tlocrtu slovo T i tako zanimljivo zatvara gabarite naselja sa sjeverne strane. (sl.66) Oblikovanje fasade nešto je jednostavnije nego u slučaju drugih građevina naselja. Ovih pet građevina sagrađeno je na temelju regulacijskog plana stoga se ističu kao značajna cjelina gradskog predjela *Voštarnica II*.

Slika 65 Tomislav Palek, stambena zgrada III6-a i III6-b, vanjsko stepenište koje spaja dvije građevine u jednu cjelinu, projekt: 1965. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 66 Stambena zgrada III -4/5, projekt: 1965. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

¹⁷⁵ HR - DAZD-146, SO Zadar, paket 15, arhivska knjiga I, redni broj 51, 3433/65

Dio *Voštarnice* omeđen ulicom Marka Oreškovića (Ulica Stjepana Radića) s istočne strane, ulicom 21. maja (Ulica Josipa Jurja Strossmayera) sa sjeverne strane te trima identičnim građevinama Dragana Boltara na Branimirovoj obali tijekom 1960-ih godina ispunjava se pojedinačnim stambenim višekatnicama sličnog prostornog ustrojstva i oblikovanja fasade. (sl.67)

Slika 67 Karta Zadra iz 1990. godine, pogled na gradski predio *Voštarnica*

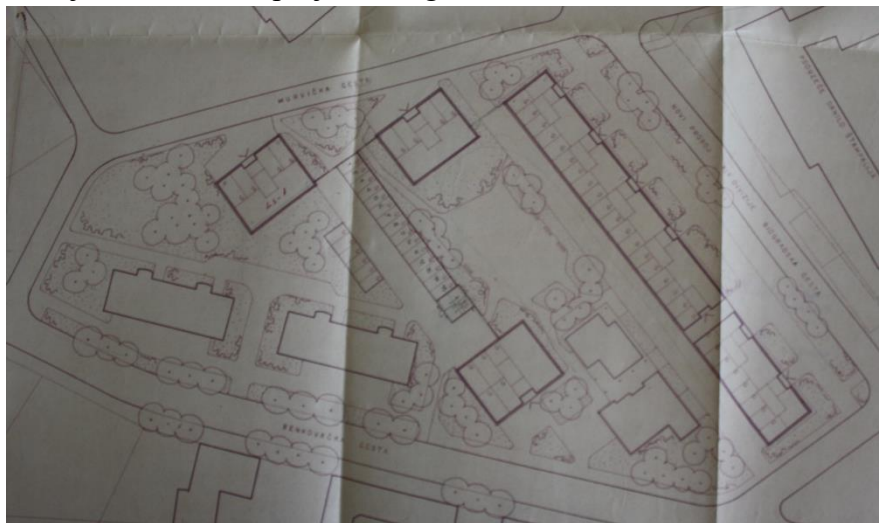
Radi se o građevinama koje se svojom kvalitetom ne ističu nad prosječnom zadarskom produkcijom tog vremena. Međutim, daju dobar uvid u zadarske urbanističke i arhitektonske koncepte toga vremena. Građevine su projektirane individualno, bez razrade regulacijske osnove kojom bi se dalo smisleno rješenje naselja već se radi o pojedinačnim investicijama, koje u svom oblikovnom izrazu posjeduju sličnosti, no njihov postav u prostoru je nelogičan i nefunkcionalan. Uglavnom se radi o građevinama koje svojim glavnim fasadama gledaju na gradsku ulicu, a postavom u prostor zatvaraju unutrašnje dvorište. Građevine volumenom uglavnom tvore formu slova U ili L. Dok je oblikovanje građevina, njihovo ustrojstvo i oblikovanje fasada u potpunosti s modernističkom estetikom 60-ih godina, dotle je njihov postav u prostor gust i nelogičan. Kroz naselje se krećemo uskim, nepravilnim ili slijepim ulicama koje u kombinaciji s arhitekturom koja zahtjeva mnoštvo prostora, zelenila i prozračnosti djeluje krajnje neprikladno. Problem gomilanja drvarnica, garaža i ostava u dvorištima građevina konstantno će se ponavljati u slučaju zadarskih stambenih naselja te na taj način zauzimati prostor zelenilu.

Gradski prostor sa suprotne strane ulice Marka Oreškovića (Ulica Stjepana Radića), omeđen novom Velebitskom cestom (Ulica Josipa Bana Jelačića) s istoka i ulicom 21. maja (Ulica Josipa Jurja Strossmayera) sa sjevera gradi se djelomično kasnih 1960-ih godina, dok je većina građevina sagrađena tijekom prve polovice 1970-ih godina.¹⁷⁶ Na ovom gradskom

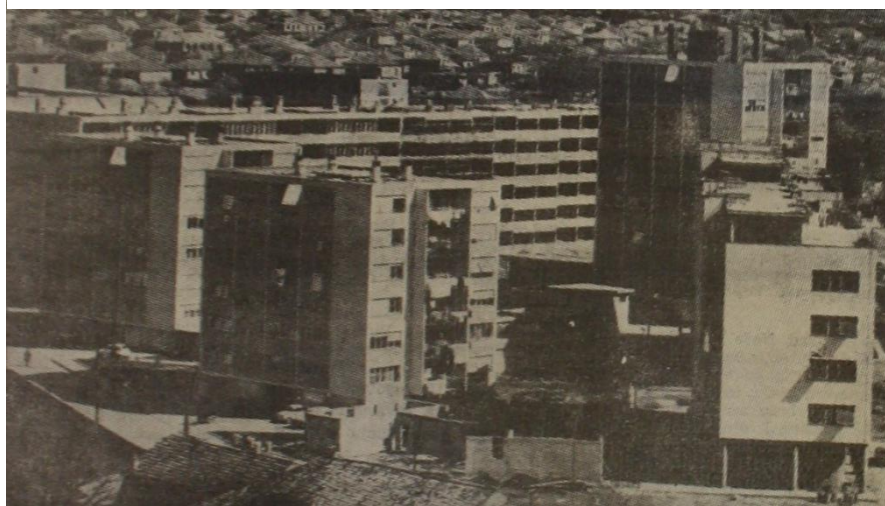
¹⁷⁶ N.N., »Novi stambeni blok na Voštarnici«, u: *Narodni list*, 31. siječnja 1970., str.11

prostoru građevinsko poduzeće *Jadran* sagradit će još jedan neboder te niz građevina koje svojim prostornim ustrojem ukazuju na iste karakteristike koje smo spomenuli ranije.

1968. godine splitsko građevinsko poduzeće Ivan Lučić Lavčević započelo je izgradnju novog stambenog naselja pod nazivom *Relja II*.¹⁷⁷ Naselje je sagrađeno na gradskom prostoru koje je okruženo Benkovačkom cestom (Ulica Zrinsko Frankopanska), Murvičkom cestom (Put Murvice) i Biogradskom cestom (ulica dr. Franje Tuđmana) te se sastoji od četiri zgrade, *LS-1*, *LS-2*, *LS-3* i *LN-4* sa 100 trosobnih i 56 dvosobnih stanova, 56 garaža i jednim manjim trgovačkim centrom.¹⁷⁸ (sl.68, sl.69) Arhitekt Pavle Marušić izradio je urbanističko rješenje naselja, dok se kao projektanti građevina navode arhitekti Ivo Kurtović i Pavle Marušić.¹⁷⁹

Slika 68 Pavle Marušić i Ivo Kurtović, Plan stambenog naselja *Relja II*, projekt: 1968. godine

Slika 69 Pavle Marušić i Ivo Kurtović, Stambeno naselje *Relja II*, 1970. godine, snimio: Ante Brkan

Stambene zgrade *LS-1* i *LS-2*, smještene su tik uz Murvičku cestu, a sastoje se od niskog i visokog prizemlja, četiri stambena kata i jednog zajedničkog kata za terase. (sl.70, sl.71) Sadrže po 10 trosobnih i 14 dvosobnih stanova.¹⁸⁰ Stambena zgrada *LS-3* ima nešto drugačiji prostorni raspored te se sastoji od niskog i visokog prizemlja, sedam stambenih katova i zajedničkog kata na

¹⁷⁷ N.K., »Novi stambeni i turistički objekti«, u: *Narodni list*, 1. lipnja 1968., str.1

¹⁷⁸ HR - DAZD-146, SO Zadar, 38,11, GD 2568/68

¹⁷⁹ HR - DAZD-146, SO Zadar, 38,11, GD 2568/68

¹⁸⁰ HR - DAZD-146, SO Zadar, 38,11, GD 2568/68

Slika 70 Pavle Marušić, Ivo Kurtović, *Stambena zgrada LS-1*, projekt: 1968. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 71 Pavle Marušić, Ivo Kurtović, *Stambena zgrada LS-1* u izgradnji, 1969. godine, snimio: Ante Brkan

vrhu, ima
18
trosobnih
i 22
dvosobna
stana.¹⁸¹
(sl.72)

Stambena zgrada LN-4 dobila je ubrzo nadimak „Ležeći neboder“ s obzirom da se radi o dugačkom slobodnostojećem objektu koji se pruža uz Biogradsku ulicu, a sastoji se od sedam ulaza i stepeništa, niskog i visokog prizemlja, četiri kata i zajedničke terase.¹⁸²

(sl.73) Prizemlje

je prolazom podijeljeno na dvije cjeline, radi lakše komunikacije stanovnika. Uz stambene zgrade sagrađen je i jedan trgovački centar, vanjske garaže te je razrađena shema zelenila uokolo građevina.¹⁸³ U samo godinu dana ovaj gradski predio se pretvorio od prostrane ledine u

Slika 73 Pavle Marušić, Ivo Kurtović, *Stambena zgrada LN-4* ili „Ležeći nebodere“ projekt: 1968. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 72 Pavle Marušić, Ivo Kurtović, *Stambena zgrada LS-3*, projekt: 1968. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

¹⁸¹ HR - DAZD-146, SO Zadar, 38,11, GD 2568/68

¹⁸² HR - DAZD-146, SO Zadar, 38,11, GD 748/69

¹⁸³ N.N., »Kamerom po gradu«, u: *Narodni list*, 21. studenog 1970., str. 11

gradski predio ispunjen suvremeno arhitektonski oblikovanim stambenim zgradama s velegradskim obilježjima.¹⁸⁴ Uz to su uređeni i asfaltirani prilazni putevi, uređene zelene površine i parkovi za djecu. S obzirom na uspješnost projekta i relativno niske materijalne troškove za realizaciju ovog gradskog predjela, isto građevinsko poduzeće je potom angažirano za realizaciju mikrorajona *Voštarnica III*. Stanove u ovim zgradama otkupila su zadarska poduzeća Boris Kidrić, Adrija, Stambeno poduzeće i druge radne organizacije.¹⁸⁵ Suvremenom izgledu ovog naselja doprinijela je i izgradnja prvog zadarskog Bulevara, koji prolazi tik uz stambenu zgradu *LN-4*. Radi se o impozantnom širokom ulaznom bulevaru u grad čija trasa vodi od spoja Murvičke ceste s Jadranskom magistralom do željezničke stanice u gradu, odakle ide prema ulici Maksima Gorkog. Izgradnja bulevara prepuštena je zagrebačkom građevinskom poduzeću *Vladimir Gortan* i ljubljanskom *Slovenija-ceste*.¹⁸⁶ S obzirom na to da je naselje nastalo na temelju promišljene urbanističke i arhitektonske studije svojom kvalitetom se izdvaja od ostalih zadarskih stambenih naselja.

Slika 74 Pavle Marušić, Ivo Kurtović, Pogled na stambeno naselje *Relja II*, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

¹⁸⁴ N.N., »Neimari novog Zadra«, u: *Narodni list*, 1.svibnja 1970., str.20

¹⁸⁵ N.N., »Kamerom po gradu«, u: *Narodni list*, 13. rujna 1969., str.11

¹⁸⁶ R.K., »Novi zadarski bulevar – sredinom ljeta«, u: *Narodni list*, 7. veljače 1970., str. 11

Slika 75 I. Ramljak, A. Barišić, Plan stambenih zgrada uz Murvičku cestu, projekt: 1969. godine

Od ostalih gradnji na gradskom predjelu uz Murvičku cestu (Put Murvice) valja spomenuti maleno naselje od tri stambene zgrade sa 112 stanova i jednim opskrbnim centrom koje 1969. godine započinje graditi građevinsko poduzeće *Zadar*, nasuprot vatrogasnog doma.¹⁸⁷ (sl.75) Gradnja ovih objekata bit će završena do sredine 1971. godine.¹⁸⁸ Stambene zgrade sastoje se od prizemlja u kojem su smještene garaže, četiri kata i zajedničkog petog kata koji sadrži zatvorene terase na vrhu zgrade.¹⁸⁹ Fasade su

veoma jednostavne, rastvorene prozorima i balkonima na jednoj strani, te istacima za stepenište na drugoj. *Objekt C* nešto je veći od ostalih te ima četiri ulaza i stepeništa, dok su *objekt E* i *objekt D* identični te imaju po dva ulaza. *Objekt E* prizemno je spojen s prizemnim poslovnim prostorom koji je sagrađen za opskrbu stanovništva. Poslovni objekt je orijentiran na prometnu cestu te tako distancira stambene zgrade od prometnice. Planom izgradnje vodila se briga i razradi zelenih površina među zgradama.¹⁹⁰

¹⁸⁷ N.N., »500 Stanova u ovoj godini«, u: *Narodni list*, 8. veljače 1969., str.4

¹⁸⁸ N.N., »U Pet stambenih zgrada 112 stanova«, u: *Narodni list*, 22. studenog 1969, str.10

¹⁸⁹ HR - DAZD-146, SO Zadar, GD 2332/69, 218/69

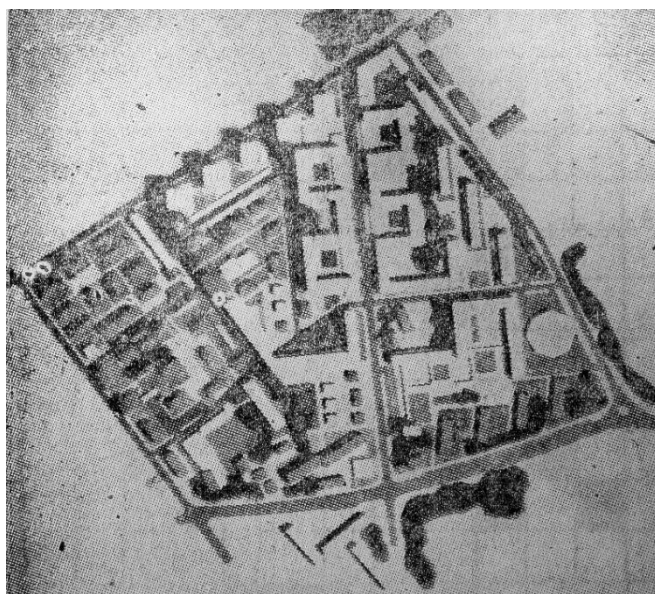
¹⁹⁰ N.N., »U slici i riječi: Tri nova gradilišta«, u: *Narodni list*, 31. listopada 1970., str. 3

Treća faza izgradnje *Voštarnice* započela je 1967. godine kada je prihvaćeno urbanističko rješenje *Voštarnice III* izrađeno u suglasju sa *Savjetom za urbanizam i Urbanističkim institutom SR Hrvatske*.¹⁹¹ Projekte stambenih i drugih građevina naselja izradili su Mira Svarčić i Luka Kovačević sa suradnicima,¹⁹² dok je za realizaciju angažirano građevinsko poduzeće *Ivan Lučić Lavčević* iz Splita¹⁹³ te građevinsko poduzeće *Radnik* iz Zadra.¹⁹⁴ Radi se o najvećem novom stambenom naselju koje obuhvaća gradski prostor između Puta XIX Divizije (Ulica

Slika 76 Plan Zadra s naznačenom pozicijom stambenog naselja *Voštarnica III*, projekt: 1970. godine

Franje Tuđmana) i Ulice Andrije Hebranga te se proteže na 27 000 kvadratnih metara. (sl.76, sl.77, sl.78) Naselje je nastalo na temelju suvremenih urbanističkih i arhitektonskih promišljanja, dok je prioritet u izgradnji bila ekonomičnost. Kod projektiranja nastojalo se upotrijebiti iste elemente za sve stanove što omogućava bržu i ekonomičniju izgradnju s obzirom da je omogućeno korištenje elemenata industrijske, sesijske proizvodnje. Tako svi stanovi imaju iste sanitarne čvorove, radne kuhinje, iste građevinske detalje i unutrašnju

Slika 77 Plan stambenog naselja *Voštarnica III*, projekt: 1970. godine

opremu. Pored stambenih zgrada predviđena je i gradnja Osnovne škole za potrebe čitave *Voštarnice*, poslovni objekti, lokali, dječji vrtić, parkirne

Slika 78 Zračna snimka stambenog naselja *Voštarnica III*, snimka: Slobodna Dalmacija, 2008. godine

¹⁹¹ N.N., »Izgradit će se 110 stanova«, u: *Narodni list*, 9. prosinca 1967., str.14

¹⁹² N.N., »Neimari novog Zadra«, u: *Narodni list*, 1.svibnja 1970., str.20

¹⁹³ Isto, str.20

¹⁹⁴ H.B., »Rasprodani stanovi u novom bloku«, u: *Narodni list*, 22. kolovoza 1970., str.10

površine, jedna veća dvorana i hotel za samce s 200 ležaja te garaža za automobile.¹⁹⁵ Stambeno naselje sadržavat će jednosobne stanove s 38 metara kvadratnih površine, dvosobne stanove s 55 do 62 metra kvadratna površine, trosobne sa 73 do 77 metara kvadratnih površine, četverosobne s 88 metara kvadratnih površine, a svi stanovi grade se za slobodnu prodaju.¹⁹⁶

Glavnu okosnicu naselja predstavlja ulica Blaža Valjina (Ulica Bana Josipa Jelačića) koja ga dijeli na dva dijela. S jedne i druge strane ulice nižu se višekratnice koje svojim prostornim ustrojem tvore formu meandra te se tako referiraju na novu izgradnju Poluotoka gdje je motiv meandra često korišten.(sl.77) Sa zapadne strane ulice nalazi se sedam međusobno povezanih zgrada koje čine formu meandra za čiju je izvedbu zaslužno građevinsko poduzeće *Radnik*,¹⁹⁷ dok se s istočne strane ulice nalazi devet međusobno povezanih zgrada u formi meandra i četiri slobodno stojeća objekta za koje je građevinske radove izvelo građevinsko poduzeće *Ivan Lučić Lavčević*.¹⁹⁸ Sve građevine se sastoje od visokog prizemlja u kojem je smješten ulaz u zgradu, trgovina ili lokal te drvarnica, dok se na katovima nalaze stanovi.(sl.79, sl.80, sl.81)

Radi se o jednom od prvih velikih stambenih naselja Zadra koja su sagrađena na temelju jednog regulacijskog plana. Iako je plan naselja usvojen 1967. godine većina građevina ovog naselja sagrađena je tijekom 1970. i 1971. godine.¹⁹⁹ Ideja ekonomične izgradnje i serijske produkcije bila je prioritet u gradnji ovog naselja, dok je estetski dojam uporabom forme meandra, građevina koje ne prelaze četiri kata i uporabom

Slika 79 Detalj zgrade stambenog naselja Voštarnica III, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

Slika 80 Stambeno naselje Voštarnica III, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

¹⁹⁵ H.B., »Izraditi će se 1100 stanova«, u: *Narodni list*, 9. prosinca 1967., str.14

¹⁹⁶ HR - DAZD-146, SO Zadar, svezak 1, arhivska knjiga redni broj 257, 3278 / I

¹⁹⁷ HR - DAZD-146, SO Zadar, svezak 1, arhivska knjiga redni broj 257, 3278 / I

¹⁹⁸ HR - DAZD-146, SO Zadar, svezak 1, arhivska knjiga redni broj 256, 1584 / I

¹⁹⁹ H.B., »Rasprodani stanovi u novom bloku«, u: *Narodni list*, 22. kolovoza 1970., str.10

francuskog tipa prozora zadržana lokalna mediteranska nota arhitekture. Na taj je način novo stambeno naselje povezano s lokalnom tradicijom i povijesnom jezgrom Zadra. Sredinom sedamdesetih godina naselje se dovršava izgradnjom pet nebodera koji se grade tik uz Ulicu Andrije Hebranga, te gradnjom još jednog na početku naselja uz Put XIX divizije (Ulica dr.Franje Tuđmana).

Slika 81 Stambeno naselje Voštarnica III, današnje stanje, snimila: Ivana Roso

Tijekom pedesetih godina kopneni dio Zadra dobiva nekoliko manjih stambenih naselja na perifernim dijelovima grada. Uglavnom je riječ o tipskim objektima u nizu koji nose odlike tradicionalne zadarske stambene arhitekture. Kvalitetom se ističe stambeno naselje Ive Bartolića na *Puntamiki* i stambeno naselje Mladena Grakalića iznad Puta XIX divizije (Ulica dr. Franje Tuđmana), koji nose urbanističke odlike promišljenih stambenih naselja dok oblikovanje građevina ukazuje na skladan spoj modernističke estetike pedesetih i tradicionalnog mediteranskog leksika. Početkom šezdesetih godina započinje intenzivnija izgradnja kopnenog dijela grada, dolazi do hiperprodukcije pa sukladno tome i pada kvalitete s obzirom na to da je prioritet bilo što brže povećanje stambenog fonda. Izgradnja *Voštarnice II* jedna je od najznačajnijih građevinskih pothvata tijekom 1960-ih godina. Međutim u tom slučaju ne nalazimo principe suvremenog urbanističkog planiranja već se radi o popunjavanju gradskog prostora gustim postavom građevina kako bi se osigurao što veći broj jeftinih stanova. Iako se pojedine građevine izdvajaju kvalitetom, njihov postav u prostor često je nepromišljen

i ostavlja dojam prevelike gustoće izgradnje. Od ostalih novih stambenih naselja tijekom šezdesetih valja spomenuti stambene građevine u gradskom predjelu *Stanovi* koje ukazuju na korištenje što ekonomičnijih i kvalitetnijih rješenja, gradski predio *Jazine* – gdje nalazimo nekolicinu izrazito kvalitetnih građevina Ive Bartolića i Luke Kovačevića. Stambeno naselje *Relja II* i *Voštarnica III* rijetki su primjeri promišljenih naselja koja su nastala na temelju regulacijskih planova, pa su nam u tom smislu i posebno značajni.

6. Zaključak

Za razliku od drugih hrvatskih gradova, Zadar se nakon drugog Svjetskog rata našao u izrazito teškoj situaciji pošto je teško bombardiran i gotovo do temelja razrušen. Prve poratne godine nisu donijele nikakve pozitivne promjene, čak dapače nastavila se praksa uništavanja, rušenja i korištenja materijala iz zadarskih ruševina za gradnju nužno potrebnih infrastruktura. Zadar je tek 1947. godine pripojen SFRJ, međutim njegova obnova nije počela sve do 1952. godine kada je na poticaj Miroslava Krleže organiziran prvi regulacijski natječaj za obnovu porušenog grada. Za određivanje smjernica natječaja angažirani su najbolji hrvatski arhitekti toga vremena, stoga je ovaj natječaj u konzervatorskoj struci ostao zapamćen kao antologijski primjer metode obnove porušenog grada koji koristi metodu obnove suvremenom arhitekturom uz zadržavanje originalnog rastera grada. Unatoč želji da se obnovi Zadra pristupi na temelju jednog regulacijskog plana, to na žalost nije učinjeno. Stoga je arhitekt Bruno Milić 1955. godine izradio svoju viziju obnove Zadra, koja je nakon par godina odbačena te je 1959. godine raspisan pozivni natječaj za regulaciju najužeg centra povijesne jezgre grada. Na temelju ovih natječaja Zadar je dobio novo lice, s tim da se radilo o parcijalnoj izgradnji gdje se svaki pojedini blok gradi pojedinačno prema uputama investitora ili arhitekta. Rezultat obnove Zadra stoga je lošiji nego li je to bilo zamišljeno početkom 1950-ih. Unatoč tome, zadarska povijesna jezgra obiluje značajnim interpolacija od kojih se kvalitetom ističu građevine: Ive Bartolić, Nevena Šegvića, Josipa Budaka, Božidara Rašice, Ivana Vitića i mnogih drugih koji su na uspješan način spojili modernističku estetiku s tradicionalnim mediteranskim stilom zadarske arhitekture. S druge strane zadarska jezgra obiluje i nizom loših interpolacija koje svojim gabaritima, visinom ili stilskim jezikom ne odgovaraju zadarskom slikovitom ambijentu. S obzirom da se radi o povijesnoj jezgri koja je bogata arheološkim nalazima, često je za vrijeme izgradnje novih građevinama dolazilo do njihove devastacije i zanemarivanja značaja ili pak rušenja čitavih sačuvanih objekata i gradnje novih na njihovom mjestu. Zadar je u konačnici dobio novo lice koje je često bilo snažno kritizirano od strane građana i struke, međutim ne treba zaboraviti kako je upravo ovom obnovom Zadar zauzeo jedinstvenu poziciju u kontekstu

konzervatorske europske prakse i anticipirao ideje koje će se primjenjivati desetljeće kasnije. Dok je pažnja stručnjaka ali i financija bila usmjerena na obnovu Poluotoka, izgradnja kopnenog dijela Zadra tijekom 1950-ih i 1960-ih odvijala se bez značajnijih stručnih studija ili *Generalnog urbanističkog plana* koji je bio nužno potreban s obzirom da je Zadar bio jedan od najbrže rastućih gradova Jugoslavije. Tijekom 1950-ih godina kopneni dio grada je na svojim rubnim dijelovima dobio nekoliko stambenih naselja te je 1953. godine raspisan natječaj za regulaciju Branimirove obale za potrebe izgradnje stambenih građevina zadarskog poduzeća Vlado Bagat, a 1955. godine prvi natječaj za regulaciju gradskog predjela *Voštarnica*. Međutim, veći dio kopnenog dijela grada – *Voštarnica, Jazine, Stanovi, Borik, Relja, Ravnice* kao i drugi gradski predjeli izgrađeni su tijekom 1960-ih godina uglavnom prema projektima lokalnih zadarskih poduzeća. Tek nekoliko stambenih naselja nastalo je na principima suvremenog planiranja i na temelju razvijenih regulacijskih osnova, dok je većina grada sagrađena bez detaljnih regulacijskih planova, a cilj je bila što brža i ekonomičnija izgradnja što većeg broj građevina kako bi se goruće pitanje stambene krize što prije riješilo. Na kopnenom dijelu grada tijekom 1950-ih godina kvalitetom se izdvajaju građevine Ive Bartolića, Mladena Grakalića i Dragana Boltara, dok tijekom 1960-ih treba izdvojiti izgradnju gradskog predjela *Relja II* i *Voštarnica III* za čiju realizaciju je odgovorno građevinsko poduzeće *Ivan Lučić Lavčević* iz Splita, dok se posebnom kvalitetom ističu stambene zgrade Ive Bartolića u *Jazinama*. Tijekom 1970-ih godina nastavila se izgradnja *Voštarnice* ali i drugih gradskih predjela gotovo na istim principima koje smo susretali ranije s tim da je *Generalni urbanistički plan* konačno usvojen 1973. godine kada započinje nova etapa prostornog širenja Zadra. Unatoč dugo čekanom GUP-u njegova primjena na terenu nije nailazila na velike uspjehe s obzirom da su štete ilegalne izgradnje privatnih objekata otežale razvoj prometnica i potrebne infrastrukture. Iako je problem ilegalne izgradnje obiteljskih kuća i snažne stambene krize bio prisutan u slučaju svih većih dalmatinskih gradova, on je u Zadru ipak dosegao najveće razmjere. Stoga možemo zaključiti, kako je izgradnja kopnenog dijela grada u svakom slučaju trebala biti promišljenija, međutim snažna stambena kriza, nedovoljna ekonomska moć i usmjerenost na povijesnu jezgru grada dovela je do trajnog narušavanja ljepota dalmatinske obale te dugoročno definirala izgled jednog od glavnih središta Dalmacije.

7. Popis arhivskih izvora i literature

7.1. Knjige

1. Dražen Arbutina, *Glavna obilježja urbanističkog razvoja Zadra 1918.-1944.*, magistarski rad, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2000.
2. Dražen Arbutina, *Zadarski urbanistički i arhitektonski opus Brune Milića*, katalog izložbe (3.7.2002.-27.7.2002.), Zadar: Narodni muzej, 2002.
3. Josip Budak, *Josip Budak: Retrospektiva*, katalog izložbe (1. 7. 1980. -15. 7. 1980.), Zadar: Narodni muzej, 1980.
4. Ivo Maroević, *Novo u starome (nova arhitektura u starim ambijentima na tlu Hrvatske)*, katalog izložbe (Zagreb, Stara gradska vijećnica, 8.5.1976.-8.6.1976., 11. Zagrebačkom salonu, kritička retrospektiva), Zagreb: Skupština grada, 1976.
5. Antonija Mlikota, *Obnova i izgradnja povijesne jezgre Zadra nakon razaranja u Drugom svjetskom ratu*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.
6. Abdulah Seferović, *Photographia Iadertina: od dagerotipije do digitalne slike*, Zagreb: Kapitol, 2009

7.2. Poglavlja u knjigama

1. Dražen Arbutina, »Zadar's unfinished modernisations«, u: *Unfinished modernisations, between utopia and pragmatism*, katalog izložbe (10.3.2012. -22.4.2012. Maribor, 19.5.2012. – 1. 7.2012. Beograd, 3.9.2012. -30.9.2012. Zadar), (ur.) Maroje Mrduljaš, Vladimir Kulić, Zagreb: UHA/CCA, 2012., str. 445-455
2. Grgo Gamulin, »Arhitektura naše suvremenosti«, u: Grgo Gamulin, *Arhitektura u regiji*, Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1967., str. 33-54.
3. Grgo Gamulin, »U betonu i kamenu«, u: Grgo Gamulin, *Arhitektura u regiji*, Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1967., str. 45-54.
4. Tadej Glažar, »The echoes of mature modernism – a sensible modernism, Croatian modern architecture of the 1950s and 1960s from concept to realization – dreams«, u: *Continuity of modernity, fragments of croatian architecture from modernism to 2010.*, Zagreb: Oris, 2010., str. 67-68

5. Josip Seissel, »Predgovor«, u: *Urbanističke i arhitektonske rekonstrukcije Zadra*, katalog izložbe (Zagreb, Institut za likovne umjetnosti 1956.), (ur.) Andrija Mohorovičić, Zagreb: Institut za likovne umjetnosti JAZU, 1956.

7.3.Članci

1. Mihovil Abramić, »Kulturni prilog: Zadar, pregled njegovih građevinskih spomenika«, u: *Slobodna Dalmacija*, 1. siječnja 1946., str. 6.
2. Dražen Arbutina, »Moderna arhitektura u Zadru, Uvod u njeno razumijevanje«, u: *Prostor*, 2(22), 9(2001), str.163-176.
3. Zdravko Artić, »Što sve prati izradu urbanističkog plana Zadra«, u: *Narodni list*, 27. studenog 1965., str. 4.
4. Zdravko Artić, »Zadru je potrebno studiozno urbanističko rješenje«, u: *Narodni list*, 18. prosinca 1965, str. 2.
5. Dragan Boltar, »Zadar – urbanističko-arhitektonski natječaj, Zadar- izgradnja centra«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 3-4 (1961.), str. 40-48.
6. Josip Budak, »Problem izrade definitivne regulacione osnove Poluotoka«, u: *Glas Zadra*, 1. siječnja 1954., str. 3.
7. Josip Budak, »Stambena izgradnja u Zadru u riječi i slici«, u: *Glas Zadra*, 1. siječnja 1956., str. 6.
8. Josip Budak, »Zašto samovolja u izgradnji nekih objekta u Zadru, odgovor ing. J. Budaka«, u: *Glas Zadra*, 26. rujna 1953., str. 1.
9. H.B., »Izraditi će se 1100 stanova«, u: *Narodni list*, 9. prosinca 1967., str.14.
10. H.B., »Rasprodani stanovi u novom bloku«, u: *Narodni list*, 22. kolovoza 1970., str.10.
11. I.B., »Novigradnja u Jazinama«, u: *Narodni list*, 4. prosinca 1965., str.4.
12. Miljenko Domijan, »Baština kao zalog za budućnost baštinika«, u: *Čovjek i prostor* br. 5 (1989.), str. 6-10.
13. Anđela Galić i Jasna Galjer, »Kultura stanovanja 1950-tih u Zadru u kontekstu afirmacije modernizma«, u: *Ars Adriatica* br.(2017.)
14. A. Ivković, »Prihvaćen urbanistički program grada Zadra«, u: *Narodni list Zadar*, 12. travnja 1969, str. 1. nastavak na str. 8.

15. Ante Kitarović, »Kako unaprijediti i ojačati kulturni život u našem gradu«, u: *Glas Zadra*, 2. kolovoza 1952., str. 3.
16. Milovan Kovačević, »Obrisi novog Zadra«, u: *Slobodna Dalmacija* br.174, Split, 27. lipnja 1945., str. 3.
17. N.K., »I dalje hara divlja izgradnja«, u: *Narodni list*, 6. srpnja 1963., str. 3.
18. N.K., »Novi stambeni i turistički objekti«, u: *Narodni list*, 1. lipnja 1968., str.1.
19. N.K., »Novi stambeni i turistički objekti«, u: *Narodni list*, 1. lipnja 1968., str.1.
20. N.K., »Što se događa dok traje rasprava«, u: *Narodni list*, 22. siječnja 1966., str.4.
21. R.K., »Novi zadarski bulevar – sredinom ljeta«, u: *Narodni list*, 7. veljače 1970., str. 11.
22. Ivana Lazanja, »The reconstruction of the Croatian Coastal City of Zadar«, u: *Living with History 1914-1964: zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa* (Leuven, 2004., Living with history: Rebuilding Europe after the First and Second Worlds Wars and the role of heritage Preservation), (ur.) Nicholas Bullock, Luc Verpoest, Leuven: Leuven University Press, 2011.
23. Damir Magaš, »Prostorni razvoj Zadra 1945.-1991.«, u: *Zadar i okolica od Drugog svjetskog rata do Domovinskog rata: zbornik radova znanstvenog skupa* (Zadar, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru, Odjel za geografiju Sveučilišta u Zadru, 21. studenog 2007.), (ur.) Tado Oršolić, Zadar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti, Sveučilište u Zadru, 2009., str. 1-55.
24. Ivo Maroević, »O nekim novim pogledima na interpolacije«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 184-185 (1983.), str. 26-31.
25. Ivo Maroević, »Povijesni grad kao dokument«, u: *Radovi instituta za povijest umjetnosti* br. 12-13 (1989.), str. 191-196.
26. Ines Merčep, »Natječaj za regulacijsku osnovu Zadra, pedeset godina poslije«, u: *Prostor* br.1(29) (2005.), str. 67-77.
27. Bruno Milić, »Plan regulacije povijesne jezgre Zadra iz 1955«, u: *Čovjek i prostor* br.237 (1972.), str. 10-12.
28. Antonija Mlikota, »Djelovanje Zvonimir Požgaja u Zadru od 1946.-1949. godine«, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 56 (2014.), str. 411-447.
29. Antonija Mlikota, »Četrnaest arhitektonskih i urbanističkih vizija povijesne jezgre Zadra nastalih 195 Slavko Šimatić, »Obnova i urbanistička izgradnja Zadra«, u: *Narodni list*, 31. listopada 1964., str. 4.

30. I.M., »Zavod za urbanizam u Zadru?«, u: *Narodni list*, Zadar, 15. listopada 1966., str. 2.
31. N.N., »Interview s Brunom Milićem; Arhitekt mora biti agresivan«, u: *Čovjek i prostor* br. 5/8 (1997.), str. 16.-19.
32. N.N., »500 Stanova u ovoj godini«, u: *Narodni list*, 8. veljače 1969., str.4.
33. N.N., »Arhitekt Zvonimir Bašić izradio je prijedlog za regulaciju uvale Jazine u Zadru«, u: *Narodni list*, 18. siječnja 1964., str.1.
34. N.N., »Izgradit će se 110 stanova«, u: *Narodni list*, 9. prosinca 1967., str.14.
35. N.N., »Izgradit će se 110 stanova«, u: *Narodni list*, 9. prosinca 1967., str.14.
36. N.N., »Kamerom po gradu«, u: *Narodni list*, 13. rujna 1969., str.11.
37. N.N., »Kamerom po gradu«, u: *Narodni list*, 15. srpanja 1961., str. 7.
38. N.N., »Kamerom po gradu«, u: *Narodni list*, 21. studenog 1970., str. 11.
39. N.N., »Kompletira se mikrorajon Voštarnica«, u: *Narodni list*, 17. listopada 1965., str.4.
40. N.N., »Kredit za kupovinu gotovih stanova«, u: *Narodni list*, 26. prosinca 1964.,str. 4.
41. N.N., »Neimari novog Zadra«, u: *Narodni list*, 1.svibnja 1970., str.20.
42. N.N., »Nove zgrade i oko njih«, u: *Glas Zadra*, 23. veljače 1957., str. 7.
43. N.N., »Novi stambeni blok na Voštarnici«, u: *Narodni list*, 31. siječnja 1970., str.11.
44. N.N., »Novi stambeni blokovi: Uskoro započinje gradnja mikrorajona Voštarnica«, u: *Narodni list*, 3.listopad 1964., str.7.
45. N.N., »Ocijenjeni su pristigli radovi za regulaciju Voštarnice«, u: *Glas Zadra*, 21. svibnja 1955., str. 7.
46. N.N., »Određena područja za individualnu izgradnju«, u: *Narodni list*, 9. prosinca 1961., str.7.
47. N.N., »Postignuti Značajni rezultati u obnovi i izgradnji Zadra«, u: *Zadarski list*, 31. listopada 1953., str.1.
48. N.N., »Pred usvajanjem regulacione osnove Poluotoka: Razgovor s ing. arh. Brunom Milićem«, u: *Glas Zadra*, 12. studeni 1955., str. 4.
49. N.N., »Program posjeta Savezne izložbe „Stambena zajednica“ i održavanja predavanja s filmskim prikazima u okviru ove izložbe«, u: *Narodni list*, 20. veljače 1960., str. 7.
50. N.N., »Projekti i ostvarenja u Zadru, razgovor našeg urednika s Božidarom Rašicom«, u: *Čovjek i prostor*, br. 95 (1960.), str.1.

51. N.N., »Raznolikost i bogatstvo zadarske privrede, Uz izložbu privrede grada i okolice Zadra«, u: *Glas Zadra*, 6. studenog 1954., str. 4.
52. N.N., »Raznolikost i bogatstvo zadarske privrede, Uz izložbu privrede grada i okolice Zadra«, u: *Glas Zadra*, 6. studenog 1954., str. 4.
53. N.N., »Regulirano područje Borika«, u: *Narodni list*, 25. svibnja 1963., str. 7.
54. N.N., »Regulirano područje Stanovi«, u: *Narodni list*, 16. ožujka 1963., str. 7.
55. N.N., »Stambena zgrada u Zadru«, u: *Arhitektura: časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost* br. 1-6 (1957.), str. 30-31.
56. N.N., »Stambeno naselje u Zadru«, u: *Arhitektura: časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost* br. 1-6 (1956.), str. 28-29.
57. N.N., »Stanovi za naše prilike«, u: *Narodni list*, 8. svibnja 1965., str. 4.
58. N.N., »U Pet stambenih zgrada 112 stanova«, u: *Narodni list*, 22. studenog 1969, str. 10.
59. N.N., »U slici i riječi: Tri nova gradilišta«, u: *Narodni list*, 31. listopada 1970., str. 3.
60. N.N., »U tvornici projekata«, u: *Narodni list*, 29.4.1959., str. 4 3. godine
61. N.N., »Uređuje se rajon Voštarnice II«, u: *Narodni list*, 1. kolovoza 1970., str. 11.
62. N.N., »Usvojen idejni regulacioni projekt područja između Vrulje i Draženice«, u: *Narodni list*, 3. studenog 1962., str. 1.
63. N.N., »Usvojena odluka koja zamjenjuje urbanistički plan Zadra«, u: *Narodni list*, 5. veljače 1966., str. 1.
64. N.N., »Zadar je postao važan turistički centar«, u: *Glas Zadra*, Zadar, 9. travnja 1955., str. 5.
65. N.N., »Zadar urbanističko arhitektonski natječaj«, u: *Arhitektura* br. 3-4 (1960.), str. 40.
66. Grga Oštrić, »Odnos građana prema spomenicima«, u: *Glas Zadra*, 8. svibnja 1953., str. 39-40.
67. Grga Oštrić, »Urbanistički značaj iskapanja Foruma«, u: *Ljetopis JAZU* br. 55 (1949.), str. 222-223.
68. Ivan Oštrić, »Bili Brig: prilog za biografiju jednog stambenog naselja«, u: *Čovjek i prostor* br. 6 (1990.), str. 6-8.
69. Ivan Oštrić, »Stambena arhitektura u Zadru- zone iskoraka (1924.-41., 1945.-90.)«, u: *Arhitektura- časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost* br. 1-3 (1991.), str. 19-24.

70. Ivo Petricioli, »Arheološki radovi u Zadru 1950. i 1951.godine«, u: *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* br. 53 (1952.), str. 263-266.
71. Ivo Petricioli, »Čemu čuvati stare zidove«, u: *Glas Zadra*, 30. siječnja 1954., str. 3.
72. Ivo Petricioli, »Dva tisućljeća zadarskog urbanizma«, u: *URBS: urbanizam, arhitektura, izgradnja, graditeljsko nasljeđe* br. 9 (1958.), str. 65-71.
73. Ivo Petricioli, »Marginalije uz obnovu Zadra«, u: *URBS: urbanizam, arhitektura, izgradnja, graditeljsko nasljeđe* br.2 (1958.), str. 91-97.
74. Ivo Petricioli, »Neki konzervatorsko-urbanistički nesporazumi u Zadru«, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture* br.14 (1975.), 182-184.
75. Ivo Petricioli, »Sačuvati stara obilježja«, u: *Narodni list*, 15. prosinac 1962., str. 8.
76. Ksenija Radulić, »Mi i naš grada (neke opaske na život u gradu)«, u: *Zadarska revija* br.1 (1962.), str. 61-70.
77. Ksenija Radulić, »Pristup urbanističkoj regulaciji Foruma u Zadru (Referat Ksenije Radulić održan na Međunarodnom simpoziju u Splitu)«, u: *Čovjek i prostor* br.251 (1971.), str. 23-24.
78. Ksenija Radulić, »Urbano nasljeđe i moderna izgradnja u Zadru«, u: *Zbornik zaštite spomenika kulture* br.14 (1963.), str. 184-186.
79. Božidar Rašica, »Boja plastična determinanta u arhitekturi«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 1-3 (1960.), str. 35-43.
80. Božidar Rašica, »Povodom obnove Zadar« u: *Slobodna Dalmacija*, 13. srpnja 1945., str.3.
81. Josip Seissel, »Urbanizam između zamisli i provedbe«, u: *Glas Zadra*, 28. studenog 1957., str. 5.
82. Josip Seissel, »Problem rekonstrukcije Zadra«, u: *Bulletin JAZU* br.3-4 (1953.), str. 22.; Josip Seissel, »Urbanistički lik i problemi rekonstrukcije grada Zadra«, u: *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* br.1 (1954.), str. 17.-35.
83. Josip Seissel, »Regulacioni plan Zadra«, u: *Glas Zadra*, 9. veljače 1952., str. 2.
84. Josip Seissel, »Što traži Zadar (uz raspis natječaja za regulacioni plan)«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br.1 (1953.),str. 56.
85. Sena Sekulić Gvozdanović, *In memoriam: Josip Budak 1909-1992*, u: *Čovjek i prostor* br. 3/6 (1992.), str. 30.
86. Sena Sekulić-Gvozdanović, »New architecture in the core of historical Zadar«, u: *Conservation, rehabilitation, recycling: zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa*, (Quebec, 23.-28. svibnja 1980.), Quebec, 1981., str. 187-190.

87. Marija Stagličić, »Prijeratni sukobi vojne i civilne izgradnje u Zadru«, u: *Radovi instituta za povijest umjetnosti* br.17/1 (1993.), str. 21-29.
88. Zdenko Strižić, »Regulaciona osnova Zadra«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnosti* br. 1-9 (1947.) str. 9-11.
89. Mate Suić, »Izvještaj o arheološkim iskapanjima u Zadru«, u: *Ljetopis JAZU* br.55 (1949.), str. 199-221.
90. Mate Suić, »Obnova Zadra i njegovi spomenici«, u: *Slobodna Dalmacija*, 13. travnja 1947., str. 5.
91. Neven Šegvić, »Interpolacija osnovni oblikovni element gradova«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 184-185 (1983.),str. 22-25.
92. Neven Šegvić, »Primjena specifične arhitektonsko rekonstrukcione metode u Zadru«, u: *URBS: urbanizam, arhitektura, izgradnja, graditeljsko nasljeđe*, (1958.), str.73-90.
93. Neven Šegvić, »Zadarske arhitektonske varijacije«, u: *Vjesnik*, 18. studenog 1955., str. 9.
94. Marko Šupuk, »Deset godina zadarskog ugostiteljstva«, u: *Savremeno ugostiteljstvo* br.4-5 (1955.), str. 2-3.
95. J.Š., »Više reda u izgradnji«, u: *Narodni list*, Zadar, 20. srpnja 1968., str. 3.

7.4.Internetski izvori

1. *Pogledaj.to, Poslijeratna urbanističko-arhitektonska obnova Zadra*
<http://pogledaj.to/arhitektura/poslijeratna-urbanisticko-arhitektonska-obnova-zadra/>
(pregledano 28.4.2017)
2. *Predavanje dr. Antonije Mlikote u ZDA, Arhitekt Božidar Rašica svojim je gabaritima dao obilježje povijesnoj jezgri*, 057.info, <http://www.057info.hr/vijesti/2013-10-31/arhitekt-bozidar-rasica-svojim-je-gabaritima-dao-obiljezje-povijesnoj-jezgri>
(pregledano 25.4.2017)
3. *Vanja Mirčeta, Obnova Zadra nakon II. svjetskog rata je internacionalno prepoznata kao važna*, *Zadarski list*, <http://www.zadarskilist.hr/clanci/17092012/obnova-zadra-nakon-ii-svjetskog-rata-je-internacionalno-prepoznata-kao-vazna>
(pregledano 2.5.1017.)

7.5.Arhivski izvori

1. Državni arhiv u Zadru, Narodni odbor kotara Zadar (1945.-1955.)
2. Državni arhiv u Zadru, Narodni gradski odbor Zadar (1945.-1955.)
3. Državni arhiv u Zadru, Narodni odbor općine Zadar (1955.-1963.)
4. Državni arhiv u Zadru, Skupština općine Zadar (1963.-1990.)
5. Državni arhiv u Zagrebu, AG Foto

8. Popis slikovnih priloga

1. Posljedice bombardiranja Zadra, 22. veljače 1944. godine
Abdulah Seferović, *Photographia Iadertina: od dagerotipije do digitalne slike*, Zagreb: Kapitol, 2009., str. 227
2. Zračna snimka Zadra nakon bombardiranja, 24. veljače 1944. godine
Dražen Arbutina, *Zadar's unfinished modernisations*, u: *Unfinished modernisations, between utopia and pragmatism*, katalog izložbe (10.3.2012. - 22.4.2012. Maribor, 19.5.2012. – 1. 7.2012. Beograd, 3.9.2012. -30.9.2012. Zadar), (ur.) Maroje Mrduljaš, Vladimir Kulić, Zagreb: UHA/CCA, 2012., str. 447
3. Pogled sa zvonika sv. Stošije, 1945. godine
Abdulah Seferović, *Photographia Iadertina: od dagerotipije do digitalne slike*, Zagreb: Kapitol, 2009., str. 232
4. Regulacijski plan povijesne jezgre Zadra autora Milovana Kovačevića, Božidara Rašice i Zdenka Strižića iz 1946. godine
Zdenko Strižić, »Regulaciona osnova Zadra«, u: *Arhitektura – mjesečnik za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 1-2 (1947.), str. 10
5. Regulacijski plan povijesne jezgre Zadra autora Brune Milića iz 1955. godine
Dražen Arbutina, *Zadarski urbanistički i arhitektonski opus Brune Milića*, katalog izložbe (3.7.2002.-27.7.2002.), Zadar: Narodni muzej, 2002., str. 36
6. Maketa predviđenih realizacija prema zaključcima ocjenjivačkog suda nakon arhitektonskog natječaja za regulaciju užeg gradskog centra Zadra, 1959. godine
Dragan Boltar, »Zadar – urbanističko-arhitektonski natječaj, Zadar- izgradnja centra«, u: *Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost* br. 3-4 (1961.), str. 44.

7. Alfred Albini, Stambena zgrada“ 53/15“ u Zadru, projekt: 1954. godine
Snimio: Miro Lukin, 2017. godine
8. Neven Šegvić, Stambeni blok Krševan u Zadru, projekt: 1954. godine
Dubravka Kisić, Antonija Mlikota, *Zadar – poslijeratna urbanističko-arhitektonska obnova 1944.-1958*, (28.3.2017-21.4.2017., Zagreb, Hrvatski muzej arhitekture, 27.4.2017.-6.6.2017., Zadar, Kneževa palača), (ur.) Ante Gverić, Dubravka Kisić, Antonija Mlikota, Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2017., str.167
9. Ivan Vitić, Stambeni blok ZB III u Zadru, projekt: 1955.
Dubravka Kisić, Antonija Mlikota, *Zadar – poslijeratna urbanističko-arhitektonska obnova 1944.-1958*, (28.3.2017-21.4.2017., Zagreb, Hrvatski muzej arhitekture, 27.4.2017.-6.6.2017., Zadar, Kneževa palača), (ur.) Ante Gverić, Dubravka Kisić, Antonija Mlikota, Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2017., str.176
10. Ivan Vitić, Stambeni blok ZB III u Zadru, projekt: 1955, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
11. Božidar Rašica, Stambena zgrada tankerske plovidbe u Zadru, projekt: 1955. godine
Božidar Rašica, » Boja – plastična determinanta u arhitekturi«, u: Arhitektura: časopis za urbanizam, arhitekturi i primijenjenu umjetnosti, 1-3 (1960.), str. 38.
12. Kalelarga, 1944. godine, snimio: Ante Roca
Abdulah Seferović, *Photographia Iadertina: od dagerotipije do digitalne slike*, Zagreb: Kapitol, 2009., str. 228
13. Predviđeni arhitektonski objekti u centru Zadra, 1959. godine
Dragan Boltar, »Zadar – urbanističko-arhitektonski natječaj, Zadar- izgradnja centra«, u: Arhitektura – časopis za arhitekturu, urbanizam i primijenjenu umjetnost br. 3-4 (1961.), str. 41.
14. Pogled na glavnu gradsku ulicu – Kalelargu, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
15. Pogled na Kalelargu, lijevo *Stambeni blok C* Božidara Rašice, desno *Stambeni blok B* Brune Milića i Ive Bartolića, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
16. Bruno Milić, *Stambeni blok D* na Kalelargi, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
17. Plan Zadra iz 1990. godine s ucrtanim vojnim zonama (arhitektonska obrada: Ivana Valjato – Vrus)

- Marija Stagličić, »Prijeratni sukobi vojne i civilne izgradnje u Zadru«, u: *Radovi instituta za povijest umjetnosti* br.17/1 (1993.), str. 27
18. Karta Zadra iz 1990. godine s naznačenim stambenim naseljem Ive Bartolića, Slavka Šimatića i Josipa Budaka
Marija Stagličić, »Prijeratni sukobi vojne i civilne izgradnje u Zadru«, u: *Radovi instituta za povijest umjetnosti* br.17/1 (1993.), str. 27
19. Tlocrt stambenog naselja Ive Bartolića, Slavka Šimatića i Josipa Budaka, projekt: 1948. godine
N.N., »Stambeno naselje u Zadru«, u: *Arhitektura: časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost* br. 1-6 (1956.), str. 28-29., 29.
20. Tlocrt kata stambenih zgrada Ive Bartolića
N.N., »Stambeno naselje u Zadru«, u: *Arhitektura: časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost* br. 1-6 (1956.), str. 28-29., 29.
21. Stambeno naselje Ive Bartolića, Slavka Šimatića i Josipa Budaka u Zadru, projekt: 1948. godine
N.N., »Stambeno naselje u Zadru«, u: *Arhitektura: časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost* br. 1-6 (1956.), str. 28-29., 29.
22. Karta Zadra iz 1990. godine s naznačenim stambenim naseljem Vojne pošte 7345-35 Split, Mladena Grakalića
Marija Stagličić, »Prijeratni sukobi vojne i civilne izgradnje u Zadru«, u: *Radovi instituta za povijest umjetnosti* br.17/1 (1993.), str. 27
23. Mladen Grakalić, Stambeno naselje Vojne pošte 7345-35 Split u Zadru
N.N., *Boja u urbanizmu, Čovjek i prostor*, Zagreb, 74. (1958.), 1.
24. Mladen Grakalić, Tlocrt kata
Tomislav Odak, » Pregled stambene arhitekture u Hrvatskoj od 1945-91.«, u: *Arhitektura- časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost* br.1-3 (1991.), str.37.-73, 40.
25. Mladen Grakalić, Stambeno naselje Vojne pošte 7345-35 Split u Zadru, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
26. Milan Grakalić, Stambene zgrade Vojne pošte 1838 Zadar u Zadru, projekt: 1954. godine
N.N., »Odobrene smjernice za upotrebu sredstava fonda za stambenu izgradnju«, u: *Glas Zadra*, 16. veljače 1957, str.7

27. Mladen Grakalić, Stambene zgrade Vojne pošte 1838 Zadar, projekt: 1954. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
28. Mladen Grakalić, Stambene zgrade Vojne pošte 1838 Zadar, projekt: 1954. godine današnje stanje, snimila: Anđela Galić
29. Maketa Branimirove obale prema nacrtu Josipa Budaka iz 1953. godine, snimio: Ante Brkan
Mate Gubiša, »Stambena izgradnja u Zadru ne može zadovoljiti potrebe«, u: Glas Zadra, 28. kolovoza 1954., str.1.
30. Pogled na Branimirovu obalu 1960-ih godina sa stambenim zgradama sagrađenim za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat: Tri identične višekatnice sagrađene prema projektu Dragana Boltara i *Bagatov neboder* sagrađen prema projektu Slavka Šimatića
Hrvatski državni arhiv, F. 1684 Zbirka starih razglednica, gradova i mjesta, Zadar, br. 0060
31. Dragan Boltar, jedna od tri identične stambene zgrade na Branimirovoj obali sagrađene za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, projekt: 1954. godine Josip Budak, »Stambena izgradnja u Zadru«, u: Glas Zadra, 24. prosinca 1955., str. 6.
32. Dragan Boltar, jedna od tri identične stambene zgrade sagrađene za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, projekt: 1954. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
33. Dragan Boltar, jedna od tri identične stambene zgrade sagrađene za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, projekt: 1954. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
34. Dragan Boltar, jedna od tri identične stambene zgrade sagrađene za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, projekt: 1954. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
35. Igor Skopin, Stambena zgrada za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, projekt: 1953. godine
snimio: Ante Brkan, Galerija umjetnina Narodnog muzeja Zadar
36. Igor Skopin, Stambena zgrada za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
37. Igor Skopin, tlocrt kata stambene zgrade za potrebe zadarskog poduzeća Vlado Bagat

- Tomislav Odak, » Pregled stambene arhitekture u Hrvatskoj od 1945-91.«, u:
Arhitektura- časopis za urbanizam, arhitekturu i primijenjenu umjetnost br.1-3
(1991.), str.37.-73, 42.
38. Stambeno naselje u ulici Put Stanova, projekt:1964. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
39. Stambeno naselje u ulici Put Stanova za vrijeme izgradnje 1965. godine
N.N., »Stanovi za naše prilike«, u: Narodni list, 8. svibnja 1965., str.4
40. Detalj zgrade stambenog naselja u ulici Put Stanova, projekt: 1964. godine,
današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
41. Stambeno naselje u gradskom predjelu *Stanovi*, projekt:1967. godine, današnje
stanje
Snimila: Anđela Galić
42. Luka Kovačević, Plan stambenog naselja u gradskom predjelu *Stanovi*, projekt:
1967. godine
HR-DAZD -146, SO Zadar, arhivska kutija 1, radni broj 80.,38,11
43. Luka Kovačević, *Stambeni objekt A*, projekt: 1967. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
44. Luka Kovačević, *Stambeni objekt C*, projekt: 1967. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
45. Zvonimir Bašić, prijedlog za regulaciju gradskog predjela Jazine, projekt:1964.
godine, 1- Sportski tereni veslačkog kluba, 2- Restoran u obliku piramide, 3-
Đački dom „Ivo Lolo Ribar“, 4- Zimovalište za jahte i čamce, radionice i
društvene prostorije kluba, 5- Neboder, 6- Dom JNA s društvenim prostorijama, 7
– Park Vladimira Nazora
N.N., »Maketa uvale Jazine prema projektu Zvonimira Bašića«, u: Narodni list,
18. siječnja 1964., str.1
46. Ivo Bartolić, četiri stambene zgrade u Jazinama, projekt: 1960. godine
N.N., »Kamerom po gradu«, u: Narodni list, 20. studenog 1965., str.7
47. Ivo Bartolić, stambene zgrade u ulici dr. Franje Tuđmana, projekt: 1960. godine,
današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
48. Ivo Bartolić, stambena zgrada položena okomito na Radničku obalu, projekt: 1960.
godine, današnje stanje

- Snimila: Anđela Galić
49. Ivo Bartolić, stambena zgrada položena okomito na Radničku obalu, projekt: 1960. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
50. Ivo Bartolić, stambena zgrada položena okomito na Radničku obalu, projekt: 1960. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
51. Milivoj Papić, Stambena zgrada za potrebe Vojne pošte 7250-27 Zagreb u Jazinama, projekt: 1961, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
52. Luka Kovačević, pozicija stambene zgrade Stara Ledana u Jazinama, projekt: 1963. godine
HR - DAZD – 149, NOO Zadar, GD, 138, svežanj 10/63
53. Luka Kovačević, Stambena zgrada Stara Ledana u Jazinama, projekt: 1963. godine
I.B., »Novogradnja u Jazinama«, u: Narodni list, 4. prosinca 1965., str.4
54. Luka Kovačević, Stambena zgrada Stara Ledana, desno: Milivoj Papić, Stambena zgrada za potrebe Vojne pošte 7250-27, unutrašnje dvorište, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
55. Luka Kovačević, Stambena zgrada Stara Ledana u Jazinama, projekt: 1963. godine, dvorišna fasada, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
56. Luka Kovačević, Stambena zgrada Stara Ledana u Jazinama, projekt: 1963. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
57. Luka Kovačević, *Soliter LS-2* i višestambeni objekt *LN-2* u Jazinama, projekt: 1966. godine
HR- DAZD- 146, SO Zadar, paket 7, arhivska knjiga 1, redni broj 52
58. Luka Kovačević, Stambena zgrada *LN-2* u Jazinama, projekt: 1966. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
59. Stambena zgrada *LS-2* u Jazinama, projekt: 1966. godine, današnje stanje
Snimila: Anđela Galić
60. Karta Zadra iz 1990. godine, pogled na gradski predio *Voštarnica*

- Marija Stagličić, »Prijeratni sukobi vojne i civilne izgradnje u Zadru«, u: Radovi instituta za povijest umjetnosti br.17/1 (1993.), str. 27
61. Plan stambenih zgrada gradskog predjela *Voštarnica II*, lijevo: Mira Budisavljević, stambena zgrada *III-7*, u sredini: Tomislav Palek, stambena zgrada *III6-a* i *III6-b*, desno: stambena zgrada: *III- 4/5*
62. Mira Budisavljević, stambena zgrada *III-7*, projekt: 1965. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
63. Mira Budisavljević, stambena zgrada *III-7*, dvorišna fasada, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
64. Desno: Tomislav Palek, stambena zgrada *III6-a*, projekt: 1965. godine, dvorišna fasada, lijevo: stambena zgrada *III- 4/5*
65. Tomislav Palek, stambena zgrada *III6-a* i *III6-b*, vanjsko stepenište koje spaja dvije građevine u jednu cjelinu, projekt: 1965. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
66. Stambena zgrada *III - 4/5*, projekt: 1965. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
67. Karta Zadra iz 1990. godine, pogled na gradski predio *Voštarnica*
Marija Stagličić, »Prijeratni sukobi vojne i civilne izgradnje u Zadru«, u: Radovi instituta za povijest umjetnosti br.17/1 (1993.), str. 27
68. Pavle Marušić i Ivo Kurtović, Plan stambenog naselja *Relja II*, projekt: 1968. godine
HR - DAZD-146, SO Zadar, 38,11, GD 2568/68
69. Pavle Marušić i Ivo Kurtović, Stambeno naselje *Relja II*, snimio: Ante Brkan 1970. godine
Ante Brkan, »Zadar -pogled na predio oko raskrsnice Relja«, u: Narodni list, 4.travnja 1970. godine, str.1
70. Pavle Marušić, Ivo Kurtović, Stambena zgrada *LS- I*, projekt: 1968. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
71. Pavle Marušić, Ivo Kurtović, Stambena zgrada *LS -I* u izgradnji, 1969. godine, snimio: Ante Brkan 1969. godine
Ante Brkan, »Poduzeće Ivan Lavčević završilo je još jedan stambeni objekt na Putu Murvice u Zadru«, u: Narodni list, 21. svibnja 1969., str. 2
72. Pavle Marušić, Ivo Kurtović, Stambena zgrada *LS-3*, projekt: 1968. godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić

73. Pavle Marušić, Ivo Kurtović, Stambena zgrada *LN-4* ili „Ležeći neboder“, projekt: 1968.godine, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
74. Pavle Marušić, Ivo Kurtović, Pogled na stambeno naselje *Relja II*, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
75. I. Ramljak, A. Barišić, Plan stambenih zgrada uz Murvičku cestu, projekt: 1969. godine
HR - DAZD-146, SO Zadar, GD 2332/69, 218/69
76. Plan Zadra s naznačenom pozicijom stambenog naselja *Voštarnica III*, projekt: 1970. godine
N.N., »Neimari novog Zadra«, u: Narodni list, 1.svibnja 1970., str.20
77. Plan stambenog naselja *Voštarnica III*, projekt: 1970. godine
N.N., »Neimari novog Zadra«, u: Narodni list, 1.svibnja 1970., str.20
78. Zračna snimka stambenog naselja *Voštarnica III*, snimka: Slobodna Dalmacija, 2008. godine
Kristina Kardum, Hidrofori „rješenje“ za pet nebodera, 057info
<http://www.057info.hr/vijesti/2008-12-23/hidrofori-rjesenje-za-pet-nebodera>
(pregledano 14.7.2017)
79. Detalj zgrade stambenog naselja *Voštarnica III*, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
80. Stambeno naselje *Voštarnica III*, današnje stanje, snimila: Anđela Galić
81. Stambeno naselje *Voštarnica III*, današnje stanje, snimila: Ivana Roso

9. Summary

Postwar reconstruction of Zadar represents a unique example of Croatian and European conservation practice when it comes to defining specific methods of reconstruction for a war-torn town. Those methods are based on methods of preservation of an existing town grid and of rebuilding using modern architectural ideas without historical reminiscence, but still in the pre-war perimeter.

In that aspect, the principle applied in the reconstruction of Zadar preceded similar conservation principles used in European practice by a decade.

In the period between 1945 when the first regulatory plan was produced and 1959 more than a dozen conceptual solutions were made without even one being fully accepted. Instead, the rebuilding was done partially, hence the result of reconstruction is somewhat underwhelming considering what was originally imagined.

Interpolation of modern architecture in the town of picturesque ambiance and long historical significance was imagined by a number of Croatian architects, some successful and others not. Architectural solutions by Ivan Vitić, Zvonimir Požgaj, Vlado Bartolić, Alfred Albini, Neven Šegvić, Juraj Denzler, Božidar Rašica, Bruno Milić, Dragutin Boltar, Ninoslav Kučan, Aleksandar Dragomanović, Igor Skopin, Slavko Šimatić, Mladen Kauzlarić stand out as the most efficient interpolations done on the Zadar peninsula, while there are many others which defaced its picturesque contours.

The end of World War II led to an increase in economic and population growth, which resulted in a strong residential crisis, the sudden expansion of city borders and the increasing housing fund.

During the 1950's several smaller housing projects were made on the outskirts of town while in the 1960's the building intensified on the land surrounding the peninsula.

Expansion and building had mostly been done without regulation plans, considering that the General Urbanistic plan wasn't adopted until 1973.

Voštarnica, Jazine, Relja and Stanovi city quarters, where construction was most intense, were facing problems arising from the uncontrollable erection of family houses.

Construction outside of the peninsula was in most parts done without any regulation plans or thought-out urban guidelines which resulted in a somewhat chaotic situation where roads and housing quarters are illogically structured.

City quarters like Relja II and Voštarnica III can be seen as exceptions because they were planned and constructed adhering to the principles of then contemporary regulatory basis of urban planning.

Considering that the most attention was paid to interpolation activities and the reconstruction of the peninsula, construction on the land was carried out by local construction companies which were given no incentives in the form of a general plan from urban planners. This ultimately resulted in illogical traffic solutions and the lack of any kind of social and cultural aspects and green areas being incorporated in the urban tissue.

Considering that Zadar is a town with rich cultural heritage and is geographically very attractive, its sprawl and reconstruction during the 1950's and 1960's should have been more done more thoughtfully and with much more care and planning.

Key words: Zadar, World War II, Reconstruction, Residential Architecture, 1950's, 1960's